magazin istoric

ANUL X Nr. 11 (116) NOIEMBRIE 1976

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 11 (116)
noiembrie 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU
Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ② ③ 4

① Stema Cantacuzinilor în aur, rubine, smaralde şi perle. Tezaurul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România

② Asediul Vienei — moment crucial în istoria europeană a veacului XVII — în viziunea pictorului Franz Geffels **(Gîndul şi gătirea lui Şerban vodă,** p. 33**)**

③ Tizian (autoportret) — pictorul căruia Carol Quintul i-a acordat titlurile de conte palatin şi Cavaler al Pintenului de aur **(De la împărat la scutier,** p. 58**)**

④ Biblia lui Matei Corvin. Fraţii del Fora l-au reprezentat pe Matei sub chipul regelui David, cîntînd la harpă. Biblioteca Laurentiana, Florenţa. Imaginea figurează în albumul **Le Grand Atelier, Italie 1460-1500,** din colecţia **l'Univers des formes,** condusă de André Malraux **(André Malraux pe drumurile istoriei,** p. 46**)**

SUMAR

NICOLAE CEAUŞESCU: Scritti scelti, **vol. VI** 2
Martie-aprilie 1866 — evenimentele din Principatele Unite Române în dezbaterile Conferinţei de la Paris: N. COPOIU 3
Monedele-săgeţi şi cele 26 veacuri ale Tomisului: ADRIAN RĂDULESCU 10
Doi cărturari francezi despre români. Un trimis al Regelui Soare în Transilvania: SERGIU IOSIPESCU, CRISTINA ANTON-MANEA ● **„Păstrăm legile şi limba celui dintîi popor al lumii":** CONSTANTIN REZACHEVICI 12
O ştiinţă complexă în plin avînt 19
Neamuri şi triburi tracice. Astii, Bisaltii, Zaielii: GH. POENARU BORDEA 22
Timişoara 1906 — tabăra muncitorească din centrul oraşului: THOMAS BREIER .. 23
24 iunie 1922. Atentatul de pe Königsallee: V.P. BOROVIČKA 25
Coloana de pe „Colnicul Hora": FLORIAN TUCĂ 28
1877 — un bănăţean scrie de pe front: SEXTIL PUŞCARIU 29
Gîndul şi gătirea lui Şerban vodă: MATEI D. VLAD 33
Incursiuni în arhivele britanice. Stolnicul Constantin Cantacuzino şi schiţa asediului cetăţii Petrovaradin: PAUL CERNOVODEANU 37
Mihail Frunze — un strateg al revoluţiei: ALEKSANDR SAPSAI 42
Itinerar istoric — Moscova, Kiev, Erevan: I. DRAGOMIRESCU 44
André Malraux pe drumurile istoriei: CRISTIAN POPIŞTEANU 46
Champs Élysées: ANDRÉ MALRAUX 47
Skanderbeg în Europa: KASEM BIÇOKU 49
Începuturile rezistenţei antihitleriste în Belgia: PAUL B. MARIAN 52
1911-1912. Război de cotropire în Libia: GHEORGHE UNC 55
De la împărat la scutier: VICTOR IONESCU 58
● **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1975... 9** ● **Cărţi sosite la redacţie... 41** ● **Poşta** Magazin istoric**... 62**

NICOLAE CEAUȘESCU: Scritti scelti, vol. VI

Recent, a fost editat de către Edizioni del Calendario din Milano cel de-al VI-lea volum de **Scritti scelti** („Scrieri alese") ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Volumul cuprinde largi fragmente din cuvîntările, expunerile, interviurile, mesajele secretarului general al Partidului Comunist Român rostite sau scrise în anul 1975, anul unor mari realizări obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului, a secretarului său general, pe calea edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Prin glasul celei mai reprezentative personalități a României socialiste, cartea relevă victoriile repurtate de oamenii muncii pe frontul economic, ca și preocupările consacrate problemelor consolidării Partidului și Statului, dezvoltării continue a democrației socialiste, avîntul științei, artei și culturii, ridicarea învățămîntului pe noi trepte, politica dinamică dusă de partidul și statul nostru pe plan extern.

Lucrarea se încheie cu un capitol consacrat perspectivelor luminoase deschise României prin politica P.C.R., în frunte cu secretarul său general.

Ca și volumele anterioare, cartea este prefațată de profesorul universitar Carlo Salinari, personalitate de seamă a vieții politice a Italiei. Autorul prefeței cunoaște îndeaproape marile realizări obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului. El a vizitat în mai multe rînduri România, a fost prezent la Congresul al XI-lea al P.C.R. Subliniind deosebita valoare a noii lucrări a tovarășului Nicolae Ceaușescu „un tablou bogat și atotcuprinzător al diverselor aspecte ale realității României socialiste, ale politicii sale economice și sociale și ale prezenței sale pe scena internațională", Carlo Salinari remarcă — în acest context — semnificația pe care anul 1975, primul an în care munca poporului nostru s-a desfășurat sub semnul marilor idei ale Congresului XI, a avut-o pentru istoria României: „Poate să pară banală afirmația că și 1975 a fost pentru România un an de mare importanță, care a deschis ample perspective pentru viitor. Dar într-o țară în continuă transformare, cum este România socialistă, fiecare an nou își are importanța sa pentru cuceririle viitoare, pentru realizările în diferite sfere ale vieții economice, sociale, culturale". „1975 — remarcă în continuare autorul prefeței — a fost anul de încheiere a planului cincinal 1971-1975 realizat înainte de termen. Pe parcursul acestui cincinal au fost consolidate bazele tehnico-materiale ale industriei socialiste, baze care vor reprezenta premisa realizării depline a sarcinilor stabilite de cel de-al XI-lea Congres al P.C.R. pentru cincinalul 1976-1980".

Referindu-se la atenția deosebită care se acordă în continuare problemelor economice în țara noastră, profesorul italian subliniază că „toate eforturile sînt concentrate asupra îndeplinirii mărețului Program lansat de Congresul al XI-lea al P.C.R., care prevede pentru 1980 transformarea României din țară socialistă în curs de dezvoltare în țară socialistă puternic dezvoltată".

Autorul prefeței evidențiază, de asemenea, capitolele din volum care ilustrează politica dinamică desfășurată de partidul și statul nostru pe plan extern, scriind că în domeniul internațional „evenimentul — fără îndoială — cel mai important și semnificativ al anului trecut a fost încheierea cu succes a Conferinței pentru securitate europeană. La această conferință, în cursul tuturor lucrărilor ei și în faza finală, delegația română și președintele Ceaușescu personal — care nu a precupețit nici un efort pentru a promova politica de destindere și de colaborare internațională — au adus o contribuție bogată și inteligentă".

„Aceste scrieri și cuvîntări, subliniază în încheiere Carlo Salinari, oferă o contribuție importantă la dezbaterea asupra temelor și problemelor socialismului, atît de utilă și actuală într-o perioadă ca aceasta, caracterizată printr-o largă și crescîndă «cerere a socialismului» și în țara noastră [Italia — **n.n.**]".

Noul volum din scrierile tovarășului Nicolae Ceaușescu se înscrie în seria lucrărilor secretarului general al partidului, președintele Republicii, apărute în diferite țări ale lumii, ca o elocventă mărturie a înaltului prestigiu de care se bucură pe toate meridianele politica internă și externă a țării noastre, personalitatea președintelui României. Primită — ca și volumele anterioare — cu viu interes de opinia publică italiană, recenta lucrare reprezintă, cum atît de plastic remarca Umberto Terracini, membru al Direcțiunii Partidului Comunist Italian și unul dintre fondatorii acestuia, o nouă și vie ilustrare a identității dintre **un popor — un partid — un om.**

Martie-aprilie 1866:

EVENIMENTELE DIN PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE ÎN DEZBATERILE CONFERINȚEI DE LA PARIS

Publicarea în Monitorul oficial a zeci şi zeci de telegrame venite din partea organelor administrative locale, judeţene, orăşeneşti sau comunale prin care acestea îşi exprimau adeziunea la alegerea prinţului Filip de Flandra ca domnitor al României[1], a avut ca principal obiectiv să demonstreze puterilor garante unitatea de voinţă a poporului român în înfăptuirea actelor sale politice. Prin aceasta se înlătura orice pretext pentru intervenţii din afară, atît de aşteptate şi pregătite de cele trei imperii vecine — otoman, ţarist şi austriac.

Abdicarea lui Cuza era apreciată de opinia publică ca o necesitate politică în vederea apărării intereselor ţării. Publicînd actul abdicării, gazeta Trompeta Carpaţilor **din 13/25 februarie 1866, deşi ostilă fostului domnitor, scria: „Conservăm faptele lui ca înălţătoare pentru poporul român. Legile cele mari ale fostului domn Alexandru Ioan I sînt religiunea noastră, socială mai cu seamă [...] Actul din 2 mai[2], recunoscut în principiu de către Locotenenţa domnească şi de guvernul său actual prin convocarea Adunării şi a Senatului, create de Statutul din 2 mai, este astăzi Evanghelia noastră".**

Un fapt deosebit de semnificativ era pus în evidenţă de aceeaşi gazetă, în numărul din 19 aprilie 1866, sub titlul Principele Cuza şi românii transilvăneni: **„Numele Cuza era atît de popular la ţăranii din Transilvania nu numai la români ci şi la străini, ca şi odinioară al lui Iancu. Această popularitate, cu ocaziunea împroprietăririi ţăranilor din România, spori şi mai mult".**

După abdicarea domnitorului, situaţia politică a statului român impunea Locotenenţei domneşti misiunea fundamentală de a apăra principiul Unirii. **Acest principiu începea să fie atacat cu vehemenţă de acele puteri garante care erau nemulţumite atît de întărirea statului român sub domnia lui Cuza cît şi de eforturile cercurilor politice româneşti de a aduce în fruntea ţării un principe străin. Misiunea acestuia era de a continua paşii mari spre cucerirea independenţei depline, realizaţi de înaintaşul său, şi de a apăra Unirea cu toate consecinţele care urmau din acest act istoric pentru poporul român.**

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1976.

[2] Se referă la „lovitura de stat" din 2 mai 1864, cînd Cuza a decretat dizolvarea Adunării Elective care se opunea legiferării reformei agrare — **n.r.**

Contele Filip de Flandra întrunea o serie de garanţii în această privinţă, motiv pentru care, odată cu actul abdicării, Adunarea Electivă şi Senatul au votat imediat şi în unanimitate încredinţarea tronului acestuia. Hotărirea era conformă cererilor formulate de Adunările ad-hoc din 1857, dar încălca prevederea articolului 13 al Convenţiei din 19 august 1858[3] care nesocotea cererea românilor de a se uni sub un principe străin. Din această cauză erau de aşteptat reconsiderări de poziţii din partea puterilor garante, mai ales a acelora care nu vedeau cu ochi buni cauza unirii românilor. La numai cîteva zile după proclamarea lui Filip de Flandra ca domnitor, Locotenenţa domnească a emis un decret prin care numea pe Scarlat Fălcăoianu şi Ion Brătianu ca „membri ai deputaţiunii însărcinată cu apărarea votului Corpurilor legiuitoare de la 11 februarie înaintea puterilor garante". În acelaşi timp, printr-o telegramă, Ion Ghica, preşedintele Consiliului de Miniştri, comunica reprezentantului diplomatic al ţării, la Paris, indicaţia de a transmite că alegerea contelui de Flandra se făcuse din convingerea că va primi asentimentul Franţei.

Rolul Franţei continua să fie preponderent în cadrul grupului celor şapte puteri garante în problemele române. Dar alegerea unei rude directe a împăratului pe tronul României marca o accentuare a influenţei politicii franceze în această parte a Europei, din care cauză unele dintre puterile garante nu erau de acord cu principiul aducerii unui domn străin, dînd de înţeles că se vor opune alegerii lui Filip.

În timp ce în ţară se succedau evenimentele menţionate, la Paris, ambasadorii puterilor garante se întruneau într-o conferinţă, prevalîndu-se de prevederile Tratatelor din 1856 şi 1858, unde reluau dezbaterile în contradictoriu cu privire la destinele poporului român. Primele trei şedinţe, ţinute între 25 februarie/9 martie şi 19/31 martie, au avut un caracter de tatonări şi de manevre.

De la 11/23 februarie, cînd Adunările legiuitoare au ales ca domn pe Filip de Flandra, pînă la 18/30 martie 1866, cînd acesta a comunicat oficial că declină onoarea pe care i-o făcuseră românii, Locotenenţa domnească formată din Nicolae Golescu, N. Haralambie şi Lascăr Catargiu a jucat un rol istoric deosebit de important, atît în interiorul ţării, cît şi în exterior. Ea a asigurat o situaţie normală în interior, a continuat activitatea corpurilor legislative (pînă

---

[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1975.

la 17/29 martie) şi a luat toate măsurile în exterior pentru a dejuca manevrele unor puteri garante. Încă înainte de 18/30 martie Locotenenţa domnească a luat în considerare eventualul refuz al lui Filip, pregătind simultan o altă propunere, tocmai pentru a nu lăsa vacant tronul ţării în faţa vreunui pretendent din interior sau propus intempestiv de puterile garante. Cercurile politice conducătoare româneşti au reuşit în felul acesta, să dejoace încercările unor forţe reacţionare interne, care, în complicitate cu sprijinitori din afara ţării, voiau să compromită marele principiu al Unirii. De aceea ele s-au gîndit la un nou candidat care să obţină nu numai sprijinul Franţei, ci şi al altor mari puteri.

În şedinţa reprezentanţilor puterilor garante de la Paris din 23 martie/4 aprilie 1866, reprezentantul guvernului ţarist a fost singurul care a prezentat propuneri cu privire la viitoarea organizare a României. Tezele sale, susţinute şi de trimisul Turciei, dovedeau că guvernul ţarist abandonase definitiv politica de sprijinire a unirii Moldovei cu Muntenia. Această schimbare de poziţie a Rusiei se datora eşecului ei de a impune în fruntea Principatelor Unite un prinţ rus, recomandînd acum separarea din nou a celor două principate româneşti. Următoarea şedinţă a Conferinţei de la Paris (a VI-a, din 12/24 aprilie 1866) a dezbătut propunerea, de data aceasta prezentată sub forma unui document oficial, a reprezentantului Rusiei ţariste de a anula Unirea. Declaraţia adoptată la sfîrşitul acestei şedinţe, pentru a fi transmisă guvernului provizoriu de la Bucureşti, avea aparenţa unui compromis: se aprecia că teza plenipotenţiarului ţarist putea fi luată în considerare numai în cazul cînd deputaţii moldoveni ar fi votat pentru despărţirea de Muntenia. Or, o asemenea perspectivă era total nerealistă. De altfel, dezbaterile şi documentele conferinţei prezintă o importanţă istorică, ele dezvăluind poziţia participanţilor; din punct de vedere practic, după cum se va vedea în numărul viitor, recomandările sale s-au dovedit a fi tardive, depăşite de evenimentele petrecute în principate, încă din 1857, cînd acestea se rostiseră ferm pentru Unire şi prinţ străin.

Publicăm în numărul de faţă, după lucrarea lui D.A. Sturdza, Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptăţiţi, Bucureşti, 1912, protocoalele şedinţelor IV, V şi VI ale Conferinţei reprezentanţilor puterilor garante. Au fost înlăturate numai acele pasaje care se repetau.

N. COPOIU

Protocolul IV al Conferinţei din Paris din 19/31 martie 1866

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii[1] zice că rezultă din informaţiunile venite guvernului său, din Bucureşti, că hotărîrile conferinţei erau aşteptate acolo cu o extremă nerăbdare şi că, dacă plenipotenţiarii ar întîrzia a lua o hotărîre, turburări mari ar fi iminente. În faţa unei astfel de stări de lucruri, guvernul său a socotit că era urgent a întruni pe plenipotenţiari.

Dl. plenipotenţiar al Franţei adaugă la informaţiunile generale date de comitele Cowley, că plenipotenţiarii trebuie să fi ştiind că **o depeşă telegrafică, expediată din Bucureşti în ajun, anunţă că guvernul provizoriu a dizolvat Adunarea [la 17/29 martie] şi a convocat una nouă. Acest incident poate pune conferinţa într-o situaţiune dificilă. Ea a recomandat de la început oamenilor învestiţi provizoriu cu puterea în principate a se abţine şi a aştepta; aceasta însemna că conferinţa lua îndatorirea să facă ea însăşi ceva. Tărăgănînd stabilirea hotărîrilor sale, ea s-a expus a veni prea tîrziu; evenimentele o iau înainte şi conferinţa este pusă în alternativa de a lua fără întîrziere o hotărîre într-un fel, sau a renunţa la mandatul său.**

Dl. plenipotenţiar al Rusiei se uneşte cu ceea ce a spus dl. Drouyn de Lhuys. Găseşte că guvernul provizoriu din Bucureşti a lucrat prea pripit şi fără a avea dreptul. De altminteri nu e de regretat întru nimic Adunarea dizolvată. Întreabă ce se propune?

Dl. plenipotenţiar al Franţei aminteşte că plenipotenţiarii au trebuit să consulte Curţile lor; e regretabil că nu sînt prevăzuţi cu instrucţiuni suficiente.

Dl. plenipotenţiar al Italiei, observînd că evenimentele întîmplate la Bucureşti au putut face inaplicabile, cel puţin în parte, instrucţiunile pe care plenipotenţiarii se rezervase a le cere de la guvernele lor asupra cestiunilor puse în conferinţă, **dl. Drouyn de Lhuys** răspunde că sînt principii, a căror examinare e totdeauna oportună: **sîntem pentru o adunare sau pentru două adunări? Ne putem lua în totul după dorinţa populaţiunilor?** Guvernul împăratului n-ar cere altceva mai bun: dar se pare că se tinde a înlătura principele străin.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei declară, în ceea ce-l priveşte, că nu are a se pronunţa în acest moment asupra acestui punct; **îşi aşteaptă instrucţiunile.** De altminteri crede că ar fi necesar a reintra în termenii Convenţiunei de la 1858; expresiunea dorinţelor populaţiunilor ar rezulta în mod natural din această măsură.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei e de părere că **evenimentul întîmplat la Bucureşti, departe de a avea ca efect suspendarea hotărîrilor conferinţei, ar trebui din contra să le grăbească.** Sîntem în prezenţa unei ţări în revoluţie; ceea ce se petrece acolo e supărător fără îndoială şi foarte regretabil; dar în sfîrşit acestea sînt faptele şi această situaţiune va înceta cu atît mai curînd, cu cît se va fi adoptat o bază, pe care să se poată stabili o linie de purtare.

Dl. plenipotenţiar al Italiei presupune că conferinţa ar lua, o hotărîre la care principatele refuză a se supune, şi întreabă ce ar fi de făcut atunci?

Dl. plenipotenţiar al Turciei răspunde că totul e prevăzut prin tratate, în asemenea caz.

Dl. comite Cowley, întrebînd pe dl. plenipotenţiar al Franţei, care e părerea sa în faţa celor întîmplate la Bucureşti, **dl. Drouyn de Lhuys răspunde că s-a pronunţat de la început a se recurge la o singură Adunare.** Dacă conferinţa s-ar fi hotărît pentru convocarea unei singure Adunări, ea nu s-ar fi aflat întrecută de eveniment şi în prezenţa unei hotărîri luate fără voia ei sau cel puţin în afară de ea. De altminteri, această măsură nu e deloc în opoziţiune cu vederile guvernului împăratului.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei observă că discuţiunea asupra principelui străin a fost pentru moment scoasă din deliberaţiunile conferinţei. În ce priveşte unirea, dl. baron de Budberg contestă, cum a făcut-o şi mai înainte, că ea ar fi în dorinţa populaţiunilor. Moldova nu vrea unirea, şi dacă se întîrzie a se avea în vedere tendinţele sale, se vor ivi cu siguranţă demonstraţiuni în sens contrar. În sprijinul acestei aserţiuni, dl. plenipotenţiar al Rusiei citeşte o depeşă a consulului rus din Iaşi cu data de 5 şi o alta cu data de 9 martie, în care se spune, că agenţii guvernului provizoriu lucrează prin toate mijloacele în favoarea unirii. S-a adus chiar din Muntenia la Iaşi o baterie de artilerie. Cu toate acestea, moldovenii resping unirea, afară numai dacă ea se va face cu un principe străin. Dl. baron de Budberg este convins de exactitatea acestor rapoarte; totuşi n-ar putea să ceară celorlalţi plenipotenţiari să aibă aceeaşi încredere. Aceştia însă vor înţelege că Rusia nu poate consimţi ca libertatea opiniunilor să fie asuprită în Moldova[2].

Dl. plenipotenţiar al Franţei observă că, departe de a voi vreo asuprire de acest fel, guvernul împăratului a consimţit ca populaţiunile să fie puse în măsură de a-şi exprima din nou dorinţele lor. De altminteri, convocîndu-se o singură Adunare, s-a făcut ceea ce Franţa dorea să vadă făcîndu-se de către conferinţă.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei zice că evenimentul, oricît de regretabil ar fi, are cel puţin folosul de a simplifica cestiunea: la Bucureşti s-a luat hotărîrea, pe care d-sa însuşi voia s-o propună.

Dl. baron de Budberg exprimînd din nou dorinţa **ca să i se acorde timpul pentru a-şi primi instrucţiunile,** şi cei mai mulţi plenipotenţiari cerînd să refere guvernelor lor, **dl. plenipotenţiar al Franţei** rezumă starea cestiunii. După ce a spus că această situaţiune n-ar putea să se prelungească fără a aduce o atingere a autorităţii morale şi chiar a demnităţii conferinţei, adaugă că, **după părerea sa, nu sînt decît trei căi de urmat: a lăsa populaţiunile cu totul stăpîne de a dispune de soarta lor, cum se vor pricepe; a le conduce şi a le satisface, luînd iute hotărîri drepte, potrivite cu trebuinţele lor şi cu împrejurările, în sfîrşit, a nu ţine nici o socoteală de dorinţa populaţiunilor, apoi a le impune cu sila hotărîrile** conferinţei. **Primul sistem,** dacă ar fi adoptat de celelalte puteri, nu ar contraria desigur guvernul împăratului; el corespunde în totul părerii sale, fiindcă ar lăsa drumul cel mai liber aspiraţiunilor ţării, şi n-ar da puterilor altă responsabilitate decît atunci, cînd din evenimente ar rezulta vreun pericol pe care ele ar fi ţinute să-l preîntîmpine. **Al doilea** ar fi, desigur, cel mai bun, dacă toate puterile ar putea să se unească curînd în privinţa hotărîrilor de luat. Cît despre **al**

---

[1] Sublinierile aparţin lui D.A. Sturdza.

[2] În lipsa unor argumente istorice cît de cît întemeiate şi nevoit să adopte o poziţie diametral opusă celei pe care se situase Rusia anterior, trimisul ţarului ia ca pretext ridicola manifestaţie, organizată la Iaşi (3 aprilie 1866), de către un obscur candidat la tron, N. Rosetti-Roznovanu încurajat de agenţii Cabinetului de la Petersburg. (N.C.)

Plenipotenţiarii puterilor garante la Conferinţa de la Paris

FRANŢA	Drouyn de Lhuys
TURCIA	Safvet paşa
RUSIA	baronul Budberg
ANGLIA	contele Henry Richard Cowley
PRUSIA	contele Robert von der Goltz
AUSTRIA	prinţul Richard von Metternich
ITALIA	contele Constantin Nigra

treilea sistem, dl. Drouyn de Lhuys nu ştie dacă ar găsi mulţi partizani; ar fi în aparenţă cel mai favorabil pentru drepturile Porţii, însă ar deschide calea pentru cele mai periculoase complicaţiuni, şi plenipotenţiarul Franţei se îndoieşte dacă guvernul otoman ar trebui să fie recunoscător acelora care i-ar impune misiunea de a face să domnească în Principatele Moldo-Valahe o ordine de lucruri pe care ele n-ar voi-o.

Protocolul V din 23 martie/4 aprilie 1866

Dl. plenipotenţiar al Franţei aminteşte că conferinţa s-a aminat la 4 aprilie, după dorinţa exprimată de cea mai mare parte din membrii ei, pentru a primi instrucţiunile guvernelor lor. În ceea ce-l priveşte, a organizat cu chibzuinţă cestiunea supusă în acest moment conferinţei, şi după ce a luat ordinele împăratului, a rezumat modul de a vedea al guvernului său într-o depeşă, cu data de ieri (3 aprilie), adresată reprezentanţilor Maiestăţii Sale pe lîngă Curţile semnatare ale Tratatului de la Paris. Dl. Drouyn de Lhuys citeşte această depeşă, în care, întemeindu-se pe aceleaşi consideraţiuni pe care le-a prezentat conferinţei mai înainte, întreabă dacă dintre cele trei sisteme indicate în ultima şedinţă, cel mai bun n-ar fi a lăsa populaţiunilor înşile grija de a-şi regula soarta, rezervîndu-se intervenţia conferinţei numai pentru cazul unei violări a drepturilor consfinţite prin stipulaţiunile internaţionale. În rezumat, principatele ar lucra pe răspunderea lor, fără altă restricţiune decît aceea de a nu aduce nici o atingere drepturilor curţii suzerane sau ale puterilor garante. Dacă s-ar întîmpla o abatere de la acestea din partea lor, conferinţa va trebui să fie chemată a vedea ce e de făcut. Această linie de purtare ar fi în armonie cu voinţa manifestată unanim de membrii conferinţei, de a ţine socoteală de dorinţa populaţiunilor; mai mult, ea ar fi de acord cu Actul adiţional din 1864 [**Statutul dezvoltător al Convenţiei de la Paris** sau **Actul adiţional la Convenţiunea din 7/19 august 1858**] care a recunoscut principatelor facultatea de a-şi schimba ele singure regimul lor intern, fără a aduce dealtminteri o atingere drepturilor Curţii suzerane sau ale puterilor garante.

Dl. plenipotenţiar al Turciei observă că sistemul ce s-a expus e aşezat pe un principiu cu totul nou şi care nu are precedente — **a lăsa populaţiunile libere a dispune de soarta lor; aceasta ar fi contrar tuturor tratatelor.** Astfel lăsate în voia lor, principatele vor reveni numaidecît la unire cu principe străin. În adevăr, nu trebuie să se uite că guvernul provizoriu este stăpîn a conduce alegerile după placul său şi că poate face tot ce va voi. Deci, conferinţa trebuie să intervină şi să facă cunoscute hotărîrile sale la Bucureşti. Dacă guvernul provizoriu ar refuza să se conformeze hotărîrilor ei, **conferinţa ar putea decide să numească în locul lui un singur caimacam.**

Dl. plenipotenţiar al Franţei răspunde lui Safvet paşa că **pînă în prezent e greu a admite că guvernul provizoriu nu s-a supus hotărîrilor conferinţei, pentru că aceasta nu a hotărît nimic.** Nu numai că nu s-a transmis principatelor **nici** o direcţiune, dar li s-a interzis şi lor înşile a hotărî ceva.

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii zice că s-a mărginit pînă acum a indica foarte sumar modul de a vedea al guvernului său şi că s-a abţinut a răspunde la observaţiuni cărora el nu putea să le dea consimţămîntul său; speră că, evitînd astfel discuţiunea, va avea mai mulţi sorţi de a ajunge la o înţelegere comună. Astăzi, cînd această speranţă se risipeşte din ce în ce mai mult, crede că trebuie să se explice categoric. Guvernul Maiestăţii Sale Britanice, încă de la cele dintîi negocieri destinate a regula relaţiunile între principate şi Curtea suzerană, se gîndise că ar fi mai bine a menţine separaţiunea cu care populaţiunile erau obişnuite, pentru că prevedea că, punînd cele două principate sub o singură administraţie, s-ar provoca aspiraţiuni de independenţă incompatibile cu integritatea Imperiului otoman şi li s-ar impune prea mari cheltuieli.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei face observaţiunea că cele prezentate de comitele de Cowley se aplică mai mult la trecut decît la situaţiunea prezentă.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei citeşte nota următoare şi cere înscrierea ei textuală în Protocol:

„În şedinţa de la 19/31 martie, s-a convenit că plenipotenţiarii vor supune guvernelor lor respective o serie de cestiuni, împărţite în cinci puncte şi de pe care s-a dat copie fiecăruia dintre membrii care au luat parte la întrunire. Pentru a simplifica negocierea şi a face să iasă cît mai curînd posibil populaţiunile principatelor din starea actuală de nesiguranţă, ar fi de dorit a grupa opiniunile în jurul cîtorva linii principale. În acest scop, plenipotenţiarul Rusiei are onoarea a declara că, după părerea sa, atenţiunea conferinţei ar trebui să se îndrepteze în mod particular asupra celui de-al cincilea punct, care stipula convocarea a două Adunări, una la Bucureşti şi una la Iaşi, după cum s-a mai făcut şi la 1857 pentru Divanurile ad-hoc. Recomandînd primirea acestei combinaţiuni, plenipotenţiarul Rusiei crede că trebuie să dezvolte motivele care au produs-o. Obiectul esenţial al conferinţei este incontestabil de a ajunge la o organizare a principatelor, care să poată oferi garanţii serioase de durată şi de stabilitate, cu singura rezervă a intereselor generale de ordin european. În aceste limite, care necesarmente trebuie să aibă întîietate asupra consideraţiunilor de interes local, o soluţiune mulţumitoare n-ar putea fi obţinută decît ţinînd socoteală de ceea ce populaţiunile înşile ar dori să stabilească pentru bunul trai şi prosperitatea lor. Discuţiunile precedente au dovedit că nici un guvern n-ar vrea să silnicească dorinţele populare şi că, alături cu respectul tratatelor, toţi doresc să cunoască expresiunea adevărată a opiniunii majorităţii din Principatele Unite. Alegerile făcute în vederea consultării acestor dorinţe ar da fără nici o îndoială garanţia cea mai serioasă de sinceritate şi ar permite conferinţei a se pronunţa cu o desăvîrşită cunoştinţă de cauză. În acest moment n-ar fi destul a se călăuzi numai de dorinţele exprimate mai înainte de populaţiuni. În adevăr, studiind cu nepărtinire dezvoltarea ideii Unirii, se ajunge la convingerea că, dacă pînă la 1858 ea a întrunit majoritatea voturilor, de atunci încoace s-au putut naşte îndoieli în spirite asupra folosului acestei combinaţiuni. Administraţiunea principelui Cuza, prăbuşindu-se fără a face cea mai mică încercare de rezistenţă, este un fapt prea considerabil pentru a fi permis să nu se ţină socoteala de această experienţă ieşită rea[1]. Prin urmare, convocarea a două Adunări se prezintă ca drumul cel mai firesc şi cel mai sigur de urmat, textul tratatelor este în favoarea acestui mod de a proceda şi cînd este posibilitatea de a întruni aceste două elemente, stricta legalitate cu aspiraţiunile legitime ale unui popor, ar fi regretabil ca să nu se profite de aceasta. Desigur că nu e în intenţiunea puterilor de a reînnoi aceeaşi experienţă după o teorie precugetată sau după o hotărîre odată luată, fără a se îngriji de consecinţele ce ar putea rezulta pentru liniştea ţării înseşi sau pentru siguranţa generală. Nimeni n-ar vrea să ia asupră-şi o asemenea răspundere. În sfîrşit, explicîndu-se asupra propunerii d-lui plenipotenţiar al Franţei, baronul Budberg declară că se uneşte cu aceasta, pentru că conferinţa nefiind ascultată la Bucureşti, ea n-are decît să se abţină, lăsînd guvernului provizoriu răspunderea ce şi-a luat asupră-şi".

Dl. plenipotenţiar al Franţei repetă că era greu a fi ascultat la Bucureşti, cînd în realitate conferinţa n-a spus nimic, mărginindu-se a recomanda abţinerea, fără a lua vreo altă hotărîre, fără a indica un principiu, care să fi putut servi de regulă de purtare

---

[1] Guvernul ţarist se pronunţase în 1858 pentru Unire, în speranţa că Unirea se va face **sub un prinţ rus.** Eşecul acestei tentative reprezenta „experienţa rea" la care face aluzie Budberg (N.C.).

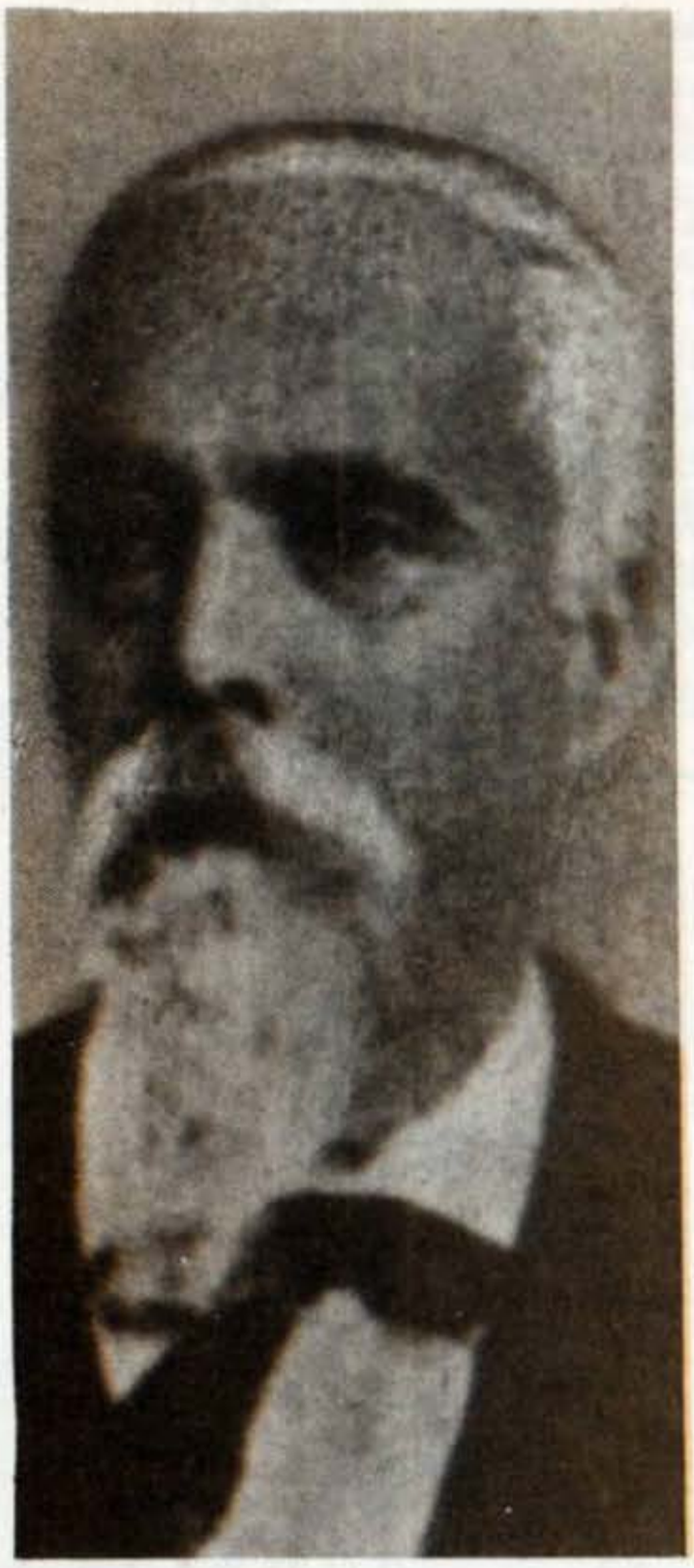

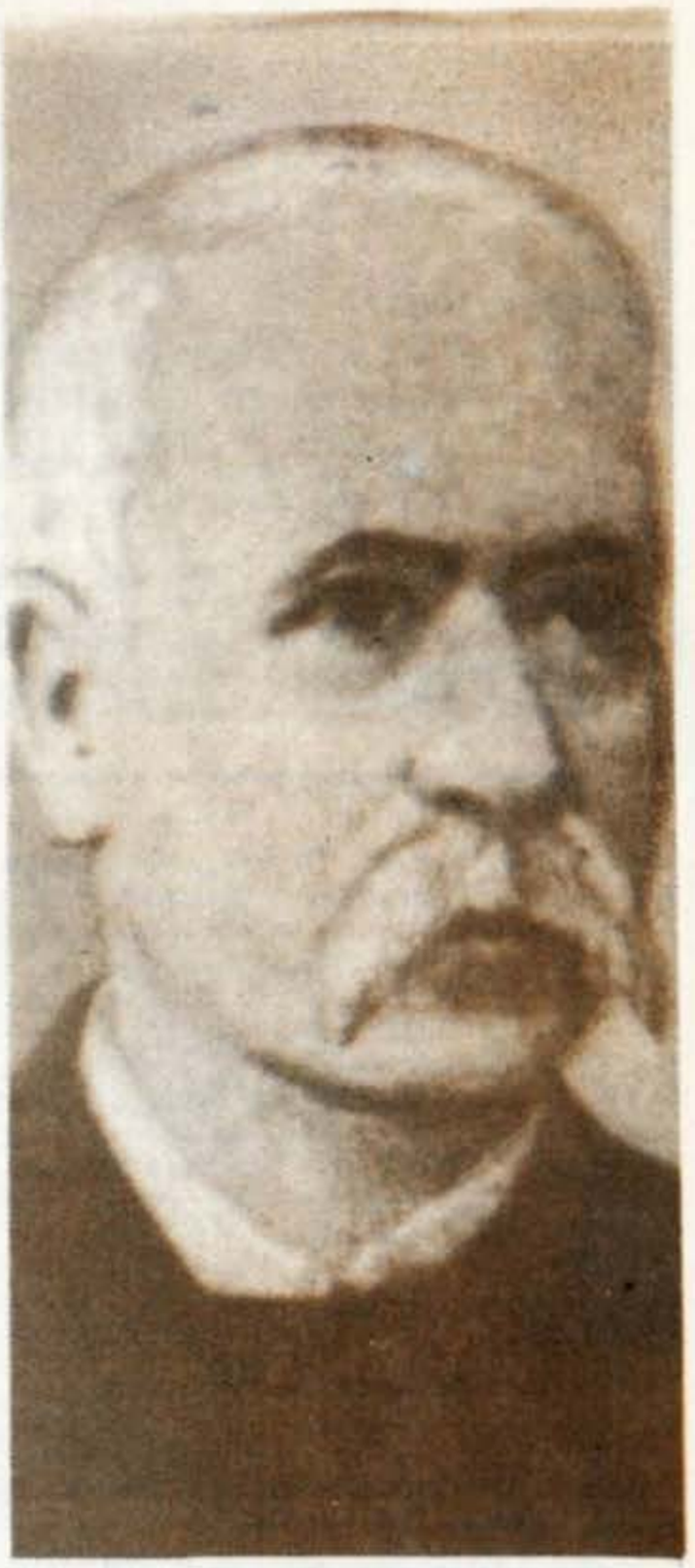

Membrii Locotenenței domnești (de la stînga): Nicolae Golescu, N. Haralambie și Lascăr Catargiu

unei țări în stare de criză și în așteptare. Dacă acum s-ar invita guvernul provizoriu să convoace două Adunări, urmînd sistemul pe care l-a susținut dl. baron de Budberg, e evident că ar fi prea tîrziu.

Dl. plenipotențiar al Italiei adaugă că, referindu-se pur și simplu la tratate, este a sancționa separațiunea; propune deci un proiect de declarațiune astfel conceput: **„Conferința, considerînd că în cestiunea principatelor sînt două principii de ocrotit — integritatea Imperiului otoman și satisfacerea dorinței populațiunilor — și vrînd să împace pe cît posibil aceste două principii, declară că încredințează înțelepciunii populațiunilor române grija de a-și regula propria lor cîrmuire și administrațiile, numai suveranitatea Porții și integritatea Imperiului otoman să nu sufere vreo atingere. În cazul cînd s-ar aduce vreo atingere suveranității sau integrității Turciei, conferința s-ar întruni imediat, după convocarea uneia din puterile interesate".**

Dl. plenipotențiar al Turciei întreabă pe dl. Nigra ce înțelege prin atingere la integritatea Imperiului otoman.

Dl. plenipotențiar al Italiei răspunde că aceasta va să zică că principatele nu vor rupe legăturile ce le leagă de Turcia.

Dl. plenipotențiar al Turciei dorește, înainte de toate, ca conferința să declare formal că puterile nu vor primi sub nici un titlu și sub nici o formă numirea unui principe străin. Fără aceasta va fi chiar inutil a se referi la Articolul XIII, căci se va căuta a-l ocoli interpretîndu-l. Ar trebui deci ca conferința să se explice foarte hotărîtor în această privință și să se declare că la nevoie ea va recurge la mijloacele necesare, pentru ca hotărîrile sale să se respecte, fiindcă toată lumea e de acord a înlătura principele străin.

Dl. plenipotențiar al Franței observă d-lui ambasador al Turciei că Poarta ar putea face mai dinainte cunoscut că nu va acorda investitura unui principe străin. Crede Safvet pașa că un astfel de demers din partea guvernului său nu ar fi îndestulător? În ceea ce-l privește, dl. Drouyn de Lhuys n-ar putea să se asocieze la suprimarea expresă și absolută a unui sistem care este înlăturat, fără îndoială, prin dispozițiunile internaționale, dar pe care guvernul împăratului n-a încetat a-l considera în principiu, ca cel mai bun.

Dl. plenipotențiar al Marii Britanii, exprimînd părerea că menționarea celor trei articole, de care e vorba, ar putea fi inserată numai în depeșă, care nu e decît o simplă instrucțiune și cu acest titlu nu angajează decît pe acei care o scriu, **dl. plenipotențiar al Rusiei** zice că ar prefera ca această menționare să figureze chiar în declarațiune, dar se va uni cu părerea comitelui Cowley.

Dl. plenipotențiar al Franței, în acest caz, s-ar vedea nevoit a modifica instrucțiunile ce va adresa consulului împăratului. Primește declarațiunea propusă de comitele Cowley, dar nu va semna depeșa în termenii de care s-a vorbit. Nu i-ar fi cu putință să proclame irevocabil un principiu care mai tîrziu ar fi modificat. Dorește deci ca depeșa să rămînă redactată în termeni generali.

Dl. plenipotențiar al Rusiei, stăruie asupra necesității ca populațiunile să știe bine mai dinainte că nu trebuie să aleagă un principe străin, și **dl. plenipotențiar al Austriei** adaugă că dacă această facultate nu le este interzisă, nu încape îndoială că ele vor alege un principe străin.

După un schimb de alte cîteva observațiuni între mai mulți membri ai conferinței, **dl. comite Cowley** observă că eventualitatea numirii unui principe străin poate fi considerată ca implicit prevăzută în mențiunea generală, pe care o face declarațiunea — „despre îndatoririle ce subzistă între puteri și Sublima Poartă". Deci n-ar fi necesar să se introducă în depeșa către consuli o altă mențiune mai explicită. **Dl. plenipotențiar al Franței,** în acest caz, n-ar mai avea nici o obiecțiune ca să accepte depeșa, precum și declarațiunea.

Dl. plenipotențiar al Rusiei crede că trebuie să amintească declarațiunea făcută mai înainte de dl. Drouyn de Lhuys, că dacă membrii conferinței ar ajunge să fie de acord asupra unei combinațiuni, care i s-ar părea satisfăcătoare, și dacă, de exemplu, unirea ar fi consfințită, ar fi dispus să stăruie mult mai puțin pentru principele străin, deci unirea nu e nicidecum înlăturată, și n-ar fi aceasta și o satisfacțiune dată Franței, și care să poată îndruma pe dl. Drouyn

de Lhuys a renunța la rezervele sale în favoarea principelui străin?

Dl. plenipotențiar al Austriei se unește cu observațiunea d-lui baron de Budberg.

Dl. plenipotențiar al Franței răspunde că nimeni nu poate spune încă cu siguranță care va fi combinațiunea ce va rămînea biruitoare definitiv. Nu-i convine, deci, ca pe singura nădejde a unei orînduiri, ce nu se va îndeplini, să abandone pentru guvernul său onoarea de-a rămîne credincios unui principiu, pe care îl consideră mereu ca cel mai bun și de a rămîne consecuinte [consecvent] cu el însuși. De altmintrelea, nu cere alta decît să nu-și renege o opiniune anterioară și atitudinea ce dorește să păstreze se mărginește numai la neplăcerea de a se pronunța în mod absolut contra principelui străin.

Declarațiunea și depeșa propuse de dl. comite Cowley sînt adoptate, după cîteva mici schimbări de redacțiune, în termenii următori:

„**Declarațiunea.** Dizolvarea Adunării moldo-valahe de către guvernul provizoriu din București și convocarea unei noi Adunări fiind aduse la cunoștința conferinței ca fapte împlinite, conferința a crezut că trebuie să se întrunească pentru a delibera asupra unei stări de lucruri atît de neprevăzute.

În neștiința motivelor care au dat loc la această măsură, conferința lasă guvernului provizoriu toată răspunderea măsurii, precum și a urmărilor ce ar putea rezulta din ea.

Dar conferința crede că trebuie să aducă aminte atențiunii guvernului provizoriu și populațiunilor moldo-valahe, că dacă pe de o parte privilegiile și scutirile principatelor sînt puse sub protecțiunea colectivă a puterilor semnatare Tratatului din Paris, aceste puteri nu sînt mai puțin legate prin acest tratat de datoria de a veghea ca starea relațiunilor dintre principate și Curtea suzerană să fie riguros menținută, precum și îndatoririle ce subzistă între puteri și Sublima Poartă.

Puterile au arătat destulă bunăvoință către Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei, pentru a aștepta din partea lor ca nimic să nu se facă de natură a provoca o neînțelegere oarecare în privirea datoriilor deopotrivă înțelese de toți.

Conferința așteaptă știri din principate, pentru a-și relua ședințele, afară de cazul de a se întruni după cererea uneia sau altei puteri.

Paris, în 4 aprilie 1866".

Depeșă de adresat consulilor din București

„Domnule! Veți găsi aci alăturat duplicatul unei hotărîri luate de conferință în ședința sa de la 4 ale acestei luni. Veți vedea din ea că față cu evenimentele care s-au săvîrșit la București, ea a socotit de cuviință să aștepte informațiuni ulterioare, înainte de a se gîndi la măsurile de luat. Conferința este puțin informată despre împrejurările care au însoțit ultimele acte ale guvernului provizoriu, pentru a aprecia cu dreaptă judecată cauza și însemnătatea lor. Astfel, ea lasă răspunderea pe seama acelora care au dat sfatul să se facă: dar e foarte necesar ca nici guvernul provizoriu, nici populațiunile moldo-valahe să nu se înșele asupra adevăratei lor poziții.

Veți profita deci de orice ocaziune pentru a aminti membrilor guvernului și fruntașilor țării înțelegerile internaționale, și pentru a-i abate de la orice act care ar tinde să schimbe relațiunile existente între principate și Curtea suzerană.

Tot ceea ce se va face însă de către noua Adunare, ca reprezentanta dorințelor populațiunilor, în conformitate cu aceste relațiuni și cu aceste înțelegeri internaționale, va fi obiectul unei atențiuni binevoitoare din partea puterilor reprezentante în conferință, totdeauna inspirate de dorința de a ajunge la o stare de lucruri, care să întărească odihna, bunul trai și prosperitatea Principatelor Moldo-Valahe.

Veți binevoi a încunoștiința guvernul provizoriu de hotărîrea aci anexată".

Dl. plenipotențiar al Turciei exprimă intențiunea de a nu aproba nici una din aceste comunicări decît **ad referendum,** cere un termen de două zile pentru a da socoteală guvernului său și a primi instrucțiuni. Dar după observațiunea ce i s-a făcut de d-nii plenipotențiari ai Franței și Marii Britanii, că guvernul otoman n-ar putea obiecta ceva la o declarațiune care consfințește drepturile sale, Saf-vet pașa nu insistă.

Protocolul VI din 12/24 aprilie 1866

Împuternicirile d-lui ambasador al Turciei sosindu-i de la ultima ședință încoace, ele sînt prezentate conferinței și recunoscute în bună și cuvenită formă.

Dl. plenipotențiar al Rusiei zice că și-a permis a provoca întrunirea plenipotențiarilor, pentru că **a primit ordinul de a le citi o depeșă, care expune vederile guvernului său și de a cere înscrierea ei în protocol.** Această comunicare, care poartă **data de 4/16 aprilie,** este următoarea:

„Depeșile Excelenței Voastre de la 28 martie/9 aprilie, relative la cestiunea Principatelor Dunării, au fixat atențiunea Maiestății Sale Împăratului. Depeșile expun situațiunea așa cum se prezintă, după cele trei dintîi ședințe ale conferinței.

Am ordinul Augustului nostru stăpîn de a preciza punctul de vedere sub care noi privim cestiunea. Dacă ne-am pus din capul locului pe terenul Convențiunei de la 1858, aceasta e numai ca un punct de plecare, de care trebuie în mod necesar să se lege orice examinare, în conferință, a poziției principatelor.

Dar nu pot să vă repet deajuns și d-voastră nu puteți întrebuința în destulă claritate întru a constata că noi n-avem nici o hotărîre luată, nici pentru, nici contra Unirii.

Antecedentele noastre mărturisesc aceasta destul de clar, ca să nu mai am trebuință de a insista asupra acestui punct.

Noi am fost cei dintîi a pune bazele unirii administrative a Moldovei și a Valahiei, într-un timp cînd noi eram singurii a ne ocupa de soarta lor în înțelegere cu Curtea suzerană. Am aderat la acest principiu în Congresul de la 1856 și în conferințele următoare, crezînd că această fuziune a intereselor celor două principate ar fi folositoare pentru prosperitatea lor.

Cu toate acestea, încă din anul 1858 și mai tîrziu în 1859 și în 1861, noi am semnalat inconvenientele ce prezintă în ochii noștri modul cum această fuziune s-a săvîrșit.

Prevesteam că va ieși rău o operă bazată pe iluziuni, pe reticențe și pe obscurități.

Ne-am învoit la ea ca la o transacțiune, menită a îndrepta încurcături mai mari, și ca la o experiență de făcut.

Actualmente, experiența e făcută. Ea e dinaintea ochilor moldo-valahilor și a puterilor care se interesează de soarta lor.

Aprecierile pot fi deosebite în această privință. Dar există fapte vizibile incontestabile.

Dezordinile administrațiunei principelui Cuza, căderea sa, aclamațiunile unanime ce au însoțit căderea, mizeria țării, foametea pricinuită de legile agricole ce el a promulgat, abuzurile, delapidările de tot felul, care au fost semnalate, sînt de notorietate publică[1].

Dacă aceste fapte nu sînt conchizătoare, cel puțin trebuie să facă pe puteri care, ca și noi, se interesează de bunăstarea principatelor, a fi la îndoială, dacă Unirea a avut fructele folositoare ce se așteptau de la ea. Această îndoială s-a prezentat poate și în spiritul moldo-valahilor.

Și aici aprecierile pot fi deosebite, dar faptele vorbesc. Măsurile administrative, militare și de poliție, luate de către guvernul provizoriu din Moldova, desigur că nu arată o completă unanimitate în dispozițiunile celor două principate, în ceea ce privește Unirea.

Deci convingerea noastră profundă este că cea dintîi datorie a conferinței este a rezolva îndoielile și a nu le perpetua.

Atîta vreme cît era de făcut o încercare, conferința a putut, a trebuit poate, să primească această bază nesigură pentru opera ce avea să întemeieze. Noi ne-am asociat la ea fără a ne face iluziuni.

Astăzi, în fața rezultatelor constatate, noi nu credem că puterile pot să consimtă a prelungi această obscuritate. Rusia, ca putere limitrofă, ar putea mai puțin ca oricare alta să aprobe ca să se clădească în întunecime.

Ceea ce dorim noi, înainte de orice și în mod exclusiv, este lumina. Această lumină nu poate fi obținută decît printr-un nou recurs la votul celor două principate, vot înconjurat de toate garanțiile ce pot să-i asigure sinceritate.

Am înțelege cu atît mai puțin ca conferința să ezite a căuta lumina în acest izvor, cu cît Unirea n-a încetat de a fi în dorințele moldo-valahilor, precum alte cabinete înclină a crede, după propriile lor date; ea ar primi dintr-un astfel de vot o nouă și strălucită confirmare care ar risipi orice nesiguranță și ar pune la adăpost conștiința și responsabilitatea puterilor.

N-am putea admite, într-un asemenea caz, temerea că un recurs la votul populațiunilor poate să aducă o agitațiune periculoasă.

Dacă unanimitatea există, ca se va manifesta fără piedică. Dacă agitațiuni sînt de temut, aceasta însemnează că acea unanimitate nu există și atunci e pentru conferință un motiv îndestulător pentru a dori să se lumineze.

---

[1] Aprecierile calomnioase la adresa lui Cuza erau expresia nemulțumirii Curții de la Petersburg față de politica de independență promovată de domnitor. Referitor la amplul program de măsuri luat de Cuza, care a schimbat radical structurile economico-politice și sociale ale țării, **vezi Magazin istoric,** nr. 5/1976.

Dar pentru ca votul să fie sincer, prima condiţiune cerută este ca nici o nesiguranţă să nu fie lăsată populaţiunilor moldo-valahe, în ce priveşte limitele între care trebuie să se ţină dorinţele lor, ca să se poată împăca cu poziţiunea de drept ce tratatele hotărăsc şi pe care puterile înţeleg s-o menţină.

Avem convingerea că această nesiguranţă este cauza principală a nestabilităţii, a agitaţiunilor şi a pornirilor, care s-au produs în aceste ţări şi care au făcut şi vor face încă imposibil orice guvern regulat. S-a lăsat să se nască în spiritul populaţiunilor speranţa de a ajunge la independenţă sub un principe străin.

Sub această impresiune, ele au întrunit voturile lor asupra principelui Cuza, în speranţă că această Unire, la început provizorie, ar conduce la uniunea definitivă, care ea însăşi nu ar fi decît îndrumarea către independenţa sub un principe străin.

Orice guvern care nu ar realiza acest scop suprem al aspiraţiunilor lor, evident că n-ar fi în ochii populaţiunilor decît un provizorat fără prestigiu şi fără garanţie de stabilitate.

Totuşi, puterile consideră acest rezultat final ca incompatibil cu tratatele, care au regulat echilibrul Orientului şi au consfinţit integritatea Imperiului otoman, şi, de aceea, ele nu sînt dispuse a asigura principatelor realizarea lui.

Aceasta este o poziţiune echivocă, ce din parte-ne n-am putea-o primi.

Este clar în ochii noştri, că atîta vreme cît populaţiunile moldo-valahe vor avea speranţa de a ajunge la independenţă sub un principe străin, atîta vreme cît atitudinea conferinţei va fi de natură a le lăsa să creadă că această combinaţiune, a cărei încercare a fost primul act al guvernului provizoriu, nu întîmpină altă piedică decît refuzul candidatului asupra căruia s-a fixat alegerea, dar că o altă încercare ar putea fi mai fericită, populaţiunile vor fi aduse să menţină Unirea cu toate inconvenienţele sale, ca o scară necesară pentru a atinge încoronarea aspiraţiunilor lor.

Deci în aceste condiţiuni ar fi imposibil a se bizui pe un vot sincer în cestiunea Unirii.

Aşadar, dacă puterile întrunite în conferinţă doresc, ca şi noi, să asigure principatelor o organizare stabilă, conformă cu nevoile şi cu dorinţele lor reale şi care să împace cerinţele bunăstării lor cu poziţiunea politică ce tratatele existente le-au dat lor; calea de urmat ni se pare că este a rezolva, înainte de orice, în mod neted şi categoric, chestiunea principelui străin, pentru ca populaţiunile moldo-valahe să fie cu desăvîrşire lămurite, asupra limitelor între care ele au să-şi exprime dorinţele lor; în sfîrşit a consulta aceste dorinţe separat în cele două principate, prin votul unor Adunări alese într-acest scop, în afară de orice presiune morală sau materială, fie din lăuntru, fie din afară, sub controlul neadormit şi nepărtinitor al consulilor străini.

În urmă, conferinţa va fi în măsură de a se pronunţa cu toată siguranţa conştiinţei şi în plină cunoştinţă de cauză.

Aceasta este profesiunea noastră de credinţă. Ea ne este dictată de tradiţiunile noastre simpatice pentru principate, de interesele noastre ca putere limitrofă şi de datoriile noastre de putere europeană interesată la liniştea Orientului.

Am fi fericiţi a o vedea împărtăşită de celelalte cabinete.

Augustul nostru stăpîn vă ordonă a citi depeşa aceasta în conferinţă şi a cere alipirea ei la protocol. Ţinem a se constata că Rusia nu urmăreşte în această cestiune decît un scop imparţial, fără reticenţe, fără gînd ascuns, fără idei preconcepute, că ea nu are în vedere decît o operă trainică, întemeiată şi pe dorinţele reale ale principatelor şi pe necesităţile dreptului internaţional, şi că ea respinge orice parte de responsabilitate într-o operă trecătoare, care ar tinde să perpetueze printre moldo-valahi nişte iluziuni irealizabile şi să-i menţină într-o stare de anarhie, care ar lăsa viitorului drept moştenire germenele unor grave complicaţiuni".

Dl. baron de Budberg adaugă că, în rezumat, după părerea guvernului său, ar fi vorba, în primul loc, de a înlătura formal alegerea unui principe străin, apoi a consulta populaţiunile, chemîndu-le să voteze separat — în Valahia şi în Moldova.

Dl. plenipotenţiar al Turciei aminteşte rezervele ce a făcut de la început contra eventualităţii unui principe străin. Conferinţa a crezut că trebuie să amîne soluţiunea acestei chestiuni. Un principe străin a fost proclamat pentru a doua oară în principate. Safvet paşa adaugă că a primit instrucţiuni în privinţa acestui incident, şi nu poate decît să stăruiască în declaraţiunile sale anterioare.

Dl. comite Cowley întreabă dacă propunerea prezentată de Rusia ar trebui să aibă ca consecinţă anularea a tot ce s-a făcut pînă în prezent în principate; şi la răspunsul afirmativ al d-lui de Budberg, întreabă — ce ar fi de făcut dacă guvernul provizoriu ar refuza să considere ca neavenite măsurile luate de dînsul.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei răspunde că s-ar găsi atunci în cazul prevăzut de protocolul din 6 septembrie 1859; adică ar fi locul atunci de a se trimite la Bucureşti un comisar otoman cu delegaţi ai puterilor garante. Pentru moment, trebuie să se avertizeze guvernul provizoriu, ca să iasă din drumul fals pe care a fost lăsat să intre.

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii observînd că, dacă comisarul şi delegaţii trimişi la Bucureşti nu ar fi ascultaţi, ar fi nevoie să se facă un pas mai mult, — **dl. baron de Budberg** aminteşte că acest caz a fost în adevăr prevăzut în transacţiunile precedente, — şi **Safvet paşa** citeşte pasajul din protocolul de la 1859, care prevede că delegaţii şi comisarul, dacă nu se dă ascultare intervenţiunei lor —„vor face cunoscut domnitorului că faţă de refuzul de a li se da ascultare, se va aviza la întrebuinţarea mijloacelor de constrîngere; şi că în acest caz Poarta se va înţelege fără întîrziere cu reprezentanţii puterilor garante la Constantinopol asupra măsurilor ce vor fi de luat".

Dl. plenipotenţiar al Rusiei adaugă că în genere toţi s-au referit la acest articol. Socoate, de altminterea, că o voinţă unanimă exprimată de conferinţă ar fi de ajuns, ca să asigure executarea hotărîrilor ce ea ar lua. Insistă ca conferinţa să transmită la Bucureşti o declaraţiune, care să fixeze limitele între care populaţiunile vor trebui să se mărginească pentru a-şi exprima dorinţele lor.

Dl. plenipotenţiar al Franţei zice că ceea ce se cere conferinţei i se pare că a fost deja făcut, în măsura posibilităţii. Hotărîrea adoptată şi transmisă la Bucureşti, după propunerea d-lui plenipotenţiar al Angliei, n-a avut alt obiect decît de a aminti guvernului provizoriu şi populaţiunilor moldo-valahe că au a se conforma stipulaţiunilor internaţionale. Cît despre a doua parte a propunerii Rusiei, ea are ca obiect de a face separaţiunea electorală; **dl. Drouyn de Lhuys nu poate deci decît să amintească ceea ce a zis, într-o altă şedinţă, contra unei combinaţiuni care are gravul inconvenient de a prejudeca soluţiunea chestiunei şi anume, de a şti dacă Unirea va fi sau nu menţinută.** Se propune ca deputaţii moldoveni să formeze o Adunare deosebită şi să voteze în Moldova; dar faptele care, foarte de curînd, s-au petrecut la Iaşi[1] nu sînt oare de natură a provoca îndoieli asupra sincerităţii şi libertăţii voturilor în acest principat? Dl. plenipotenţiar al Franţei se crede deci mai mult decît oricînd întemeiat a menţinea observaţiunile sale precedente; mai mult încă, sistemul ce a avut ocaziunea să prezinte ar satisface toate interesele, pentru că, ţinînd socoteală, într-o dreaptă măsură, de demonstraţiunile de atîtea ori repetate în trecut în favoarea Unirii, acel sistem ar asigura garanţiile dorite moldovenilor, care ar voi astăzi să se pronunţe într-un sens contrar. Dl. Drouyn de Lhuys n-ar putea deci să revină asupra celor ce a zis în această privinţă şi să dea aprobarea sa unui mod de procedare ce îi pare în dezacord cu adevărata stare de lucruri. Cît despre eventualitatea privitoare la principele străin, aceasta se găseşte cuprinsă în hotărîrea adoptată de conferinţă în 4 aprilie, şi dl. plenipotenţiar al Franţei nu crede că e necesar a se face mai mult în această privinţă.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei întreabă dacă nu ar fi nimerit să se redacteze nişte instrucţiuni care să se adreseze agenţilor respectivi ai puterilor în principate, pentru a le recomanda să vegheze ca operaţiunile electorale să se facă în mod regulat.

După scurte explicaţiuni schimbate între dl. comite de Goltz şi cîţiva dintre colegii săi asupra cestiunii de a şti în ce măsură ultimul plebiscit a putut să modifice caracterul noii Adunări convocate de guvernul provizoriu, **dl. plenipotenţiar al Marii Britanii** observă că propunerea baronului de Budberg, trebuind să aibă ca consecinţă anularea acestei convocări, poate că n-ar putea fi aplicată fără a ajunge de-a dreptul la o intervenţiune armată; în ceea ce-l priveşte, nu se crede autorizat a merge pînă acolo.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei răspunde că recurgerea la măsuri de con-

---

[1] Este vorba despre manifestaţia din 3 aprilie 1866 (vezi nota de la p. 4).

strîngere n-ar fi decît al doilea pas; mai întîi nu e vorba decît a reproduce în termeni mai clari și mai formali hotărîrea de la 4 aprilie.

Dl. plenipotențiar al Franței, ca și dl. comite Cowley, nu poate adera la un demers care ar ajunge la o intervențiune. Mai mult încă, el n-ar putea să se pronunțe în mod definitiv în contra principelui străin, fără a cunoaște rezultatul operațiunilor electorale începute în acest moment sau aproape de a se începe în principate, și fără a fi în măsură de a aprecia dacă combinațiunea finală, produsul unor elemente așa complicate, va răspunde într-un mod satisfăcător la interesele politicii generale și ale țării puse sub garanția puterilor. Cît despre formarea a două Adunări, el o respinge, pentru că, cum a mai spus-o, nu se crede nicidecum autorizat a se asocia la o măsură care, fără a ține socoteală de trecut, pune în discuțiune menținerea Unirii. De altminterea, alegeri separatiste s-ar putea oare face cu guvernul ce este astăzi la București și care e partizan declarat al sistemului Unirii? Ar trebui deci schimbat, și în același timp anulat tot ce s-a făcut de el; evident că aceasta ar fi o cauză de complicațiuni, care ar conduce la intervențiune și guvernul împăratului dorește ca să nu ajungă lucrurile la această extremitate.

Dl. plenipotențiar al Rusiei zice că toți plenipotențiarii voiesc, fără îndoială, ca voturile să fie date cu sinceritate. Deci, e vorba de a se ști care dintre două sisteme este acela care ar oferi cele mai bune garanții de sinceritate? În toate cazurile, ar trebui declarat mai dinainte că conferința exclude principele străin; fără aceasta, conferința va continua a se învîrti într-un cerc vicios. Atît timp cît se va lăsa populațiunilor speranța de a avea un principe străin, e clar că vor vota necontenit în acest sens; ar fi altminterea dacă conferința s-ar pronunța în termeni formali.

Dl. plenipotențiar al Marii Britanii zice că dacă ar fi a se conforma tratatelor, n-ar mai fi îndoială; ar trebui alegeri separate.

D-nii plenipotențiari ai Franței și Italiei răspund d-lui comite Cowley că, de la tratate încoace, au fost fapte împlinite și alte stipulațiuni internaționale de care încă trebuie ținută socoteală.

Dl. plenipotențiar al Prusiei amintește că, alături cu cestiunea principelui străin, este aceea de a se ști dacă operațiunile electorale deja în curs de execuțiune vor fi anulate și dacă se vor provoca altele noi. N-ar fi mai bine a se adresa Adunării, care e pe punctul de a se întruni, și a-i notifica declarațiunea conferinței?

Dl. plenipotențiar al Rusiei răspunde că cestiunea principelui străin este, în ochii guvernului său, prealabilă tuturor celorlalte și că dorește ca conferința să se explice de pe acum cu populațiunile, cît și cu guvernul provizoriu din București.

Dl. plenipotențiar al Turciei aderă la observațiunea d-lui de Budberg; cestiunea principelui străin este și pentru el cea principală.

Dl. plenipotențiar al Austriei exprimă părerea de rău că nu s-au putut preveni alegătorii de la început, declarîndu-le că nu trebuie să numească decît un domn pămîntean.

Dl. plenipotențiar al Prusiei, făcînd observațiunea că conferința n-a avut timpul pentru aceasta și că a fost surprinsă de evenimente, **dl. plenipotențiar al Rusiei** recunoaște aceasta, dar este de părere că s-ar putea adresa astăzi consulilor o depeșă telegrafică, pentru a face să se știe la București că puterile n-au renunțat nicidecum la aplicarea articolului XIII al Convențiunii de la 1858. Aceasta ar fi o măsură la care toată lumea se poate asocia.

Dl. plenipotențiar al Franței crede că ar fi mai bine a rămîne la hotărîrea adoptată în ședința de la 4 aprilie.

Dl. Drouyn de Lhuys, după cererea cîtorva dintre colegii săi, propune un proiect de declarațiune, a cărei redacțiune, după ce a dat loc la diverse observațiuni din partea membrilor conferinței, e stabilită în termenii următori:

„Proiect de declarațiune a conferinței, pe care consulii de la București vor fi însărcinați a o remite guvernului provizoriu:

Adunarea ce are să se întrunească la București este chemată a procede la alegerea de domn. Alegerea nu va putea cădea decît asupra unui pămîntean, după termenii articolului XIII al Convențiunei de la 19 august 1858.

Dacă majoritatea deputaților moldoveni din Adunare ar cere, ei vor avea facultatea de a vota separat. În caz cînd majoritatea moldoveană s-ar pronunța contra Unirii, acest vot ar avea ca consecință separarea celor două principate.

Consulii sînt însărcinați a veghea în comun acord la libera exprimare a voturilor și vor semnala conferinței orice atingere s-ar aduce liberei expresiuni".

Conferința hotărăște ca această declarațiune să fie adresată în numele său colectiv diferiților agenți la București.

S-a convenit afară de aceasta, ca fiecare plenipotențiar să supună proiectul fără întîrziere guvernului său, și că conferința se va întruni din nou, de îndată ce toți membrii săi vor primi instrucțiunile Curților lor.

2 793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Mărgărit Romeo — *Ploiești;* Andreescu Mircea — *B;* Cara Șerban — *Cîmpina;* Pușcașu Anica — *B;* Pușcașu Ilie — *B;* Buzdugan Ion — *B;* Bonica Nistor — *Oradea;* Molnar Eugen — *B;* Birău Traian — *Drobeta-Tr. Severin;* Mircea Iulian — *BC;* Albescu Livia — *Vulcan, HD;* Mirică Ioan — *Pitești;* Drăgănescu Cornelia — *Călărași;* Constantinide Anton — *B;* Petcu Bogdan — *B;* Huțanu Cezar — *Leorda, BT;* Rădulescu Maria — *Tinosu, PH;* Popescu Ioan — *Giurgiu;* Nechita Aurel — *Pitești;* Berbecariu Octavian — *Bistrița, BN;* Sin Ruxandra — *B;* Maria Pop Coman — *Oradea;* Liviu Pop Coman — *Oradea;* Ioan Duma — *Reghin;* Botoș Traian — *Oradea;* Fedak Janoș — *Craiova;* Ștefănuț Octavian — *Teremia Mare, HD;* Danciu Aurel — *Vărădia, CS;* Ioan Pop Coman — *Oradea;* Sin Gheorghe — *B;* Ion Zamfirescu — *HD;* Tomovici Gh. — *B;* Nicolae Amariei — *B;* Bâtă Ovidiu — *Rădăuți;* Chirițoiu Vasile — *B;* Boicea Marin — *B;* Călicean Doru — *Beregsău Mare, TM;* Sandu Valeriu — *Bușteni;* Carol Drozd — *Deva;* Popescu C-tin — *CT;* Cojocaru Corneliu — *Deva;* Cîrmaciu Cristian — *Gh.Gh. Dej, BC;* Ududoi Alex. — *Voineasa, OT;* Gavril Giurgiu — *Bistrița, BN;* Dinulescu Mircea — *Timișoara;* Olteanu Iulia — *B;* Nemeș Vasile — *SM;* Chichi Enache — *TL;* Petcu Margareta — *B;* Finiș Gh. — *B;* Gavrilă Maria — *CT;* Lungu Alexandrina — *Focșani, VN;* Ionescu Elena — *B;* Mogoi Viorel — *B;* Moise Sava — *Focșani, VN;* Coman Sofron — *Dobra, HD;* Rotaru Marcel — *Brădești VS;* Nicoară Lucia — *Timișoara;* Dieac Gh. — *IS;* Ionescu Silviu — *B;* Deliu Nicolai — *B;* Prohib Viorica — *Tecuci;* Maftei Eugen — *AR;* Opriș Lucia — *Baia Mare;* Lisei Mircea — *Craiova;* Luca Gavril — *Drăgușeni, SV;* Gr. Păstrăvanu — *IS;* Gherasimat Grigore — *CT;* Constantiniuc Mihail — *Lugoj, TM;* Chirană Ioan — *BR;* Dron C-tin — *Ploiești;* Popescu Meriș — *Broșteni, MH;* Dron Georgeta — *Ploiești;* Rotaru Rodica — *Vinderei, VS;* Toia Florian — *Oradea;* Nuică Sidonia — *Segarcea, DJ;* Oprescu Gh - *B;* Mereuță Mihail — *B;* Benea Teodor — *Uricani, HD;* Bucoveanu Ștefan — *Slobozia;* Ropcean Vasile — *Alba Iulia;* Prioteasa Ion — *B;* Sassu Paulina — *B;* Stepan Dorina — *B;* Octavian Cezar — *IS;* Manolache Gh. — *B;* Râpeanu Hristache — *B;* Țurcaș Anne-Marie — *B;* Roșu Dorin — *BV;* Tancou Mircea — *SB;* Petrescu Vasile — *Slănic, PH;* Tan Gh. — *CT;* Băltărețu Ion — *Pui, HD;* Sterescu Elena — *Curtea de Argeș;* Martiniuc Octavian — *B;* Jean Gușețoiu — *Vlădești, VL;* Ohanesian Eduard — *B;* Anta Petru — *AR;* Gradu Gh. — *Pitești;* Plopeanu Carmen — *Timișoara;* Gheorghe Constandache — *B;* Eliza Constandache — *B;* Posteucă Eugen — *SB;* Ciulean Alexandru — *Baia Mare;* Posteucă Steluța — *SB;* Vilcu Doru — *IS;* Vilcu Nicolae — *IS;* Miron Viorica — *IS;* Pavel Miron — *IS;* Gavril Hădăreanu — *Beiuș, BH;* Opriș Ioan — *Baia Mare;* Grigore Ion — *Davidești-Voroveni, AG;* Wahlers Elke — *Gura Rîului, SB;* Popa Coriolan — *SB;* Ianuș Vasile

(Continuare în p. 18)

Monedele-săgeți și cele 26 veacuri ale Tomisului

ADRIAN RĂDULESCU

Histria, Tomis, Callatis. Porturi-cetăți întemeiate în timpul colonizării grecești, ele își continuă existența și azi, fie sub înfățișarea actuală a orașelor Constanța și Mangalia, fie — în cazul Histriei — prin impunătoare ruine.

Tradiția literar-istorică a fost mai darnică cu Histria și Callatis, păstrîndu-ne datele întemeierii lor. Astfel pentru începuturile Histriei[1], data 657-656 î.e.n. este aproape certă, iar pentru Callatis, o informație dintr-o lucrare atribuită lui Scymnos (istoric din Chios din secolul II î.e.n.) că fundarea acestei așezări ar fi fost făcută de către „locuitori din Heracleia Pontică, la porunca unui oracol, către vremea cînd în Macedonia stăpînea regele Amyntas", îi fixează întemeierea între anii 540-495 î.e.n.

Spre deosebire de cele două orașe amintite, începutul dezvoltării Tomisului a rămas multă vreme incert. Într-unul din episoadele în care se povestește expediția argonauților, se vorbește despre zidirea unui oraș pe un promontoriu asemenea celui pe care se ridică azi o parte a Constanței. Dar faptele argonauților sînt necontrolabile, asemeni atîtor legende. Prima mențiune certă a orașului datează din anul 260 î.e.n. Este un fragment de inscripție ce relatează lupta între cetatea Bizanț (susținătoarea Tomisului) și coaliția histro-callatiană, luptă încheiată prin înfrîngerea acesteia din urmă. Neîndoielnic însă de la adevărata întemeiere a orașului și pînă la această primă menționare trecuseră veacuri.

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 1/1967.

Numeroși istorici au formulat în scrierile lor diverse ipoteze în legătură cu originile și vechimea Tomisului. Astfel, în comunicarea sa **Zidul cetății Tomis**, Vasile Pârvan arăta că „pe vremea stăpînirii lui Lysimachos în Scythia Minor, orașele grecești vor fi fost poate chiar ajutate să-și ridice ori completeze întăriturile lor. Destul că și în altă direcție Tomis se arată din acest timp [sfîrșitul sec. IV, începutul sec. III î.e.n. — **n.a.**] independentă, începînd a bate moneda proprie". Referindu-se, în lucrarea sa **Tomitana,** la începuturile orașului, Iorgu Stoian considera că „punct de escală intermitent, poate încă din epoca cretano-micenianâ, Tomisul este fără nici o îndoială una din numeroasele factorii **(emporia)** [«centru de schimb» — **n.a.**], devenite apoi colonii **(polis),** întemeiate, începînd cu sec. VII î.e.n., de către înfloritoarea [...] cetate a Miletului, pe coastele Pontului Euxin, cu ai căror locuitori se puteau lega, pașnic sau cu forța, fructuoase legături comerciale".

Aceste ipoteze au început să capete contur odată cu descoperirea, în 1959, a unor amfore de Chios, a căror datare certă este plasată în sec. V î.e.n. Vorbind despre aceste amfore și semnificația lor, D.M. Pippidi arăta: „Cînd este vorba de data întemeierii așezării, descoperiri încă întîmplătoare de ceramică de import, databilă în sec. al V-lea î.e.n., ne obligă să părăsim opinia mai veche și să admitem — cel puțin cu titlu provizoriu — posibilitatea ca viitoarea cetate a exilului lui Ovidiu să fi luat ființă încă din sec. al VI-lea".

În absența izvoarelor scrise — literare sau epigrafice — descoperirile arheologice au ră-

mas singurele dovezi capabile să ateste vechimea orașului. Dar în cazul Tomisului, unde peste așezarea antică s-au suprapus straturile orașului modern Constanța, calea menționată s-a dovedit deosebit de dificilă. În aceste condiții trebuia găsită o zonă în care să nu fi fost executate lucrări edilitare. Un astfel de loc, o adevărată „insulă" pentru studierea trecutului istoric al orașului, a fost descoperit pe promontoriu, în curtea actualei Catedrale, unde, deși la începutul secolului s-au făcut unele lucrări de amenajare, totuși, în adîncime, straturile de civilizație antică au rămas intacte. Aici arheologii au desfășurat lucrări de cercetare timp de patru ani, între 1971-1974, rezultatele întrecînd toate așteptările. În afara stratului superior, corespunzător sec. V-VII e.n. (distrus ca urmare a amintitelor lucrări de amenajare) au putut fi identificate 12 straturi de viețuire, fiecare cu caracteristicile sale, continuîndu-se și prelungindu-se în timp, pe mai bine de zece secole. O descoperire cu adevărat excepțională care a oferit cercetătorilor posibilitatea de a studia un mileniu din istoria Tomisului, de la întemeierea sa și pînă în sec. V e.n.

Cum era și firesc, un interes deosebit l-au prezentat primele straturi de locuire, legate de începuturile orașului. În aceste straturi, care au putut fi cercetate pentru prima oară după criterii științifice, au fost găsite documente arheologice de excepțională valoare. Între acestea un loc aparte îl ocupă monedele histriene din așa-numitul tip „cu roată", avînd pe avers patru spițe, iar pe revers legenda **IST[ROS]**, monede bătute în cetatea pontică în sec. V î.e.n. Aceste monede, adăugate amforelor de Chios descoperite anterior, demonstrează că Tomisul a funcționat, cu mult înainte de prima atestare documentară, ca un veritabil centru comercial, cu o dezvoltată circulație bănească.

Monedele „cu roată" nu reprezintă însă cea mai veche dovadă a existenței orașului. Continuarea săpăturilor a dat la iveală, în straturile XI și XII, piese arheologice — ceramică, semne premonetare ș.a. — aparținînd incontestabil sec. VI î.e.n. Dar și mai importantă, din punctul de vedere al studiului istoric, s-a dovedit descoperirea unor locuințe-bordeie cu podeaua bine bătătorită și cu pereții în formă de albie, specifice unei perioade în care băștinașii geți și călătorii veniți de peste mări, grecii, au conviețuit. Din studierea locuințelor s-a putut stabili că spre sfîrșitul sec. VI î.e.n. ele au avut de suferit de pe urma unui incendiu. Evenimentul s-ar putea asocia cu expediția lui Darius din anii 514-513 î.e.n.

În interiorul bordeielor de la Tomis abundă o ceramică greacă arhaică din sec. VI î.e.n., reprezentînd tipuri și categorii variate: amfore de Chios cu ornamente în benzi roșii făcute cu vopsea sau cu semne incizate și litere pictate (acestea din urmă marcînd capacitatea vasului), ceramică clazomeriană și corintiană, vase din argilă cretoasă. Toată această gamă de ceramică de import, alături de numeroase obiecte getice, atestă o intensă dezvoltare a Tomisului încă din a doua jumătate a sec. VI î.e.n. Semnificative pentru această încadrare cronologică sînt și cele 24 vîrfuri de săgeți cu trei muchii, precum și cele 30 exemplare foliforme, fără vîrf și cu pedunculi groși. În epoca arhaică, în întreaga zonă a țărmului Mării Negre, săgețile respective au fost folosite drept „monede" de schimb, constituind deci și ele un argument care ilustrează intensul comerț practicat între grecii veniți de peste mări și populația băștinașă — geții.

În lumina descoperirilor de pe promontoriul constănțean, întemeierea coloniei Tomisului trebuie privită ca un proces istoric ce s-a desfășurat începînd aproximativ de la jumătatea sec. VI î.e.n. Inițial așezarea a avut caracterul unei emporii, evoluînd apoi spre un polis. Bazele acestei colonizări pot fi situate între anii 546-494 î.e.n., perioadă în care — foarte plauzibil — un grup de corăbieri, meșteșugari și agricultori milesieni vor fi fugit din orașul lor de baștină, fie pentru a scăpa de dominația ahemenidă sub care se afla Miletul în acea perioadă, fie pentru a găsi, potrivit obiceiului vremii, noi posibilități de cîștig prin practicarea comerțului și a agriculturii.

În p. 10: *săgețile folosite pentru schimbul de produse pe meleagurile Dobrogei străvechi*

Argonauții — de a căror expediție legendară se leagă și începuturile Tomisului — așa cum sînt înfățișați pe un vas grecesc (British Museum, Londra)

Doi cărturari francezi despre români

UN TRIMIS AL REGELUI SOARE ÎN TRANSILVANIA

SERGIU IOSIPESCU, CRISTINA ANTON-MANEA

În anul 1736, de sub teascurile unei tipografii din Rouen a apărut un volum elegant, intitulat Mémoires historiques du comte Betlem Niklos, contenant l'histoire des derniers troubles de Transilvanie **(„Memoriile istorice ale contelui Nicolae Bethlen, cuprinzînd istoria ultimei răzmeriţe din Transilvania"). Cartea promitea să se bucure de succes — căci apariţia ei coincidea cu războiul austro-ruso-turc (1735-1739), care readusese ţările române în atenţia opiniei publice europene. Deşi avea alt autor, foaia de titlu a cărţii purta ca loc de apariţie oraşul Amsterdam şi numele contelui Bethlen. Pentru ce fusese nevoie de aceste piste false?**

Contele Nicolae Bethlen, descendent al unei familii maghiare din Transilvania, căreia îi dăduse un conducător energic, principele Gabriel Bethlen (1613-1629)[1] şi mai mulţi înalţi demnitari şi cărturari, s-a născut în satul Boiul Mic (Topa, judeţul Mureş) în 1642, ca fiu al lui Ioan Bethlen, cancelar şi istoric al ţării. A făcut studii strălucite cu profesori renumiţi la colegiile din Cluj şi Alba Iulia; în 1661, profitînd de plecarea unei solii la Viena, prin care principele Ioan Kemény (1661-1662)[2] a cerut ajutor împotriva otomanilor, Ioan Bethlen şi-a trimis fiul în Europa Apuseană; astfel, el a putut cunoaşte capitala împăratului Leopold I de Habsburg, vestitul centru universitar german, Heidelbergul, precum şi Olanda, Anglia regelui Carol II Stuart, dar mai cu seamă Franţa lui Ludovic XIV; aici l-a cunoscut pe marele Condé la Chantilly[3], pe Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne — celebri învingători în războiul de 30 ani — şi pe unii proeminenţi miniştri ai Regelui Soare, precum Colbert şi marchizul de Berny, pe atunci ministru de Externe, cu care a stat mult de vorbă „mai ales despre treburile transilvănene, despre Turcia şi despre români...". Prezenţa lui Bethlen la Paris a oferit regelui Franţei şi ministrului său de Externe prilejul de a iniţia reluarea legăturilor directe cu Transilvania, aşa că, la înapoiere el a adus şi o scrisoare către principele Mihail Apafi (1661-1690), succesorul lui Kemény. Aceste relaţii au fost de folos cîţiva ani mai tîrziu cînd în Ungaria Superioară a izbucnit o mare răscoală antihabsburgică, urmare a politicii absolutiste şi intolerante a împăratului Leopold I. Răscoala a fost sprijinită de conducătorii Transilvaniei în primul rînd de cancelarul Mihail Teleki, din a cărui iniţiativă s-a apelat la ajutorul regelui Franţei. Or, tocmai în acei ani (1672-1678), Franţa — aliată cu Anglia şi Suedia — purta un greu război împotriva Olandei, sprijinită de Spania şi de Imperiul habsburgic; pentru a uşura situaţia trupelor franceze din Occident, o diversiune la frontierele răsăritene ale Imperiului habsburgic era binevenită; pentru a o pune la cale, în Transilvania a sosit în 1677 un sol francez: abatele Dominique Révérend. Prin mijlocirea acestuia, s-a încheiat la 31 mai 1677 un tratat între regele Franţei pe de o parte, şi conducătorul nobilimii maghiare, Emeric Thököly şi principele Mihail Apafi, pe de altă parte. Dar, încetarea operaţiilor războinice în Apus, în 1678, a slăbit interesul Franţei pentru această „diversiune" răsăriteană, mai ales după ce Pacea de la Nimwegen (1679) i-a adus însemnate cîştiguri teritoriale.

Astfel, cînd moartea principelui Apafi (15 aprilie 1690) şi a atotputernicului cancelar Mihail Teleki (21 august 1690) l-au impus pe Nicolae Bethlen printre principalii oameni politici ai Transilvaniei, principatul se afla într-un moment de răscruce din istoria sa; pe de o parte, presiunea Habsburgilor atinsese — după victoria de la Viena (1683) şi eliberarea Budei (1686)[4] — punctul maxim, pe de altă parte, oştile otomane intraseră în sudul ţării, şi fiind victorioase la Zărneşti au proclamat principe pe Emeric Thököly[5]. Ca să nu piardă Transilvania,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1974.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1974.
[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967.
[4] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1974.
[5] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1975.

Curtea de la Viena a hotărît emiterea unei diplome care să reglementeze raporturile principatului cu imperiul. Cel care a negociat, la Viena, condiţiile acestui act — obţinînd modificarea lor într-o formă relativ favorabilă pentru Transilvania — a fost Nicolae Bethlen. Redactat în toamna anului 1690, dar semnat de împărat abia la 31 decembrie 1691, actul e cunoscut sub numele de **Diploma leopoldină**; mai mult de un veac şi jumătate, Transilvania a fost condusă după prevederile acestui document.

După reuşita negocierilor pentru **Diploma leopoldină,** Nicolae Bethlen spera să fie ales guvernator al Transilvaniei, dar Dieta, întrunită în ianuarie 1691 la Făgăraş, a acordat această demnitate lui Gheorghe Bánffy; la o diferenţă de şase voturi, Bethlen a trebuit să se mulţumească a fi doar cancelar. În 1696, a primit titlul de conte al Sfîntului Imperiu.

Izbucnirea răscoalei antihabsburgice în 1703, de sub conducerea lui Francisc II Rákóczy[1], a silit guvernul Transilvaniei să-şi mute sediul la Sibiu. Aici, la începutul anului următor, Bethlen a elaborat un manifest intitulat **Noul porumbel al lui Noe,** pledînd „pentru stingerea incendiului care a cuprins Ungaria şi Transilvania, pentru tocmirea păcii depline şi veşnice între nemţi, unguri, transilvăneni, turci, munteni, moldoveni", sub egida împăratului de la Viena, a reginei Ana Stuart a Marii Britanii şi a altor regi şi principi creştini. Acuzat de autorităţile imperiale că intenţionează să trimită acest document reprezentanţilor diplomatici ai marilor puteri acreditaţi pe lîngă Curtea habsburgică, Nicolae Bethlen a fost arestat şi a rămas multă vreme întemniţat la Viena, murind în 1717. **Autobiografia** redactată în aceşti ani în temniţă, nu are însă nimic comun cu cartea tipărită la Rouen.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1973 şi 3/1976.

Ambasadorul şi secretarul său

Memoriile apărute 19 ani mai tîrziu sub numele contelui Bethlen aveau ca autor pe altcineva: abatele Dominique Révérend, acelaşi care în 1677 reprezentase pe Ludovic XIV în tratativele cu nobilimea maghiară. Născut la Rouen, în 1648, în familia unor burghezi parizieni cu legături în armată şi în justiţie, Révérend şi-a făcut studiile la Beauvais şi Paris, luîndu-şi bacalaureatul la Sorbona. Apoi, sperînd să moştenească funcţiile ecleziastice ale unui unchi, a îmbrăcat sutana. Printr-o întîmplare, a devenit unul din prietenii cei mai apropiaţi ai marchizului François de Béthune. În 1674, acesta a fost trimis de Ludovic XIV să prezinte felicitări lui Ioan Sobieski, cu prilejul alegerii sale ca rege al Poloniei, iar în 1676 a fost numit ambasador la Varşovia. Nu erau misiuni încredinţate întîmplător: marchizul era căsătorit cu o soră a soţiei lui Sobieski. Abatele Révérend l-a însoţit în Polonia ca secretar particular. Aşa se face că, atunci cînd marchizul de Béthune, doritor să joace un rol important în noua sa funcţie, a sugerat lui Ludovic XIV ideea acelei „diversiuni" răsăritene, primind din partea Regelui Soare puteri depline în vederea încheierii unui tratat cu principele Transilvaniei şi cu nobilii unguri, sarcina perfectării acestui tratat a fost încredinţată (1677) abatelui Dominique Révérend. Însoţit de un anume de Forval, el a rămas în Transilvania pînă în 1680.

Rechemat în Franţa odată cu marchizul de Béthune, abatele Révérend şi-a reluat ocupaţiile clericale, din care s-a retras în 1697 pentru a se consacra studiilor de istorie, filozofie, chimie şi fizică. Manuscrisul aşa-ziselor **Memorii** ale lui Bethlen l-a încredinţat unui tipograf din Rouen, cu indicaţia să-l tipărească după moartea sa. Foarte bătrîn, abatele a închis ochii la 26 iulie 1734, la Paris. Doi ani mai tîrziu, **Memoriile** au fost tipărite la Rouen, dar, pentru a deruta

autorităţile, a fost indicat ca loc al imprimării oraşul olandez Amsterdam.

Interesante sînt pentru noi în aceste apocrife **Mémoires historiques du comte Betlem Niklos,** crîmpeiele de viaţă transilvăneană surprinse de abatele Dominique Révérend. Intrînd în ţară prin Maramureşul de Nord, a ajuns la Hust, de unde a urcat pe valea Tisei pînă la Slatina. Trecînd rîul pe aici, a făcut popas „într-un oraş destul de frumos, capitala Maramureşului, numit Sighet". A doua zi, a mers în satul Dragomir (Dragomireşti) pe Iza de Sus, de unde dimineaţa a pornit peste munţi, prin pădurea cea mare de la Telciu (Bistriţa-Năsăud). Drumul spre Făgăraş, reşedinţa de atunci a principelui Apafi, i-a purtat pe călătorii francezi pe la cetăţile Chioar, Gherla şi Cluj. Trecînd prin Alba Iulia, despre care fusese informat că odinioară a fost un oraş „foarte însemnat şi bine fortificat prin grija lui Ioan de Hunedoara, voievodul Transilvaniei", a aflat cetatea ruinată. Amintirea lui Ioan de Hunedoara[1] îi aduce în memorie imaginea comitatului Hunedoara: „destul de roditor întru toate; se află aici şi singurele topitorii din Transilvania care aduc un venit de 10 000 ducaţi; este o sumă foarte importantă, căci nici o moşie din ţară nu produce un asemenea venit în bani gheaţă". În toate, Transilvania i s-a părut o ţară mare şi frumoasă, foarte roditoare, în care hrana se afla din abundenţă. Mai tîrziu, întors în Franţa, această constatare îi va fi sugerat, în 1694, ideea unui import de grîne prin portul Gdansk (Danzig) spre patria sa epuizată de războaie.

Dar, în Transilvania, Dominique Révérend a cunoscut, chiar dacă uneori superficial, şi oamenii ţării. A studiat nobilimea transilvăneană, adeptă a religiei calvine, „pretins reformate", apoi „naţiunea saxonă" — saşii, a căror limbă era „diferită de aceea a ungurilor şi transilvănenilor". La saşi, călătorul francez a admirat arta fortificării aşezărilor, neglijată de nobilime pentru oraşe şi curţile lor.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967 şi 6/1972.

Aici, românii „locuiesc din vremuri imemoriale"

Şi iată-l pe Dominique Révérend, secretarul ambasadorului Regelui Soare în Polonia, faţă în faţă cu românii transilvăneni. La început, aceeaşi constatare a diferenţierii confesionale între nobili şi ţărani, dar, în acelaşi timp, o trăsătură de unitate între „Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, care [toate] urmează ritul grecesc" (ortodox). Analiza devine, apoi, mai pătrunzătoare, referindu-se la starea socială a românilor din principatul intracarpatic: „toţi ţăranii, care fac să rodească pămînturile, sînt asemeni acelora ai seniorilor polonezi; legaţi de satele lor, fără posibilitatea de a le părăsi sau de a lipsi din ele dacă nu au permisiunea stăpînilor".

O altă ocupaţie a ţăranilor români care i-a trezit curiozitatea a fost păstoritul. Turmele aparţineau nobililor transilvăneni, cărora, o dată pe an, li se dădea „sama" de numărul oilor şi de beneficiul realizat. Iernarea se făcea în Ţara Românească, de-a lungul malului Dunării, acolo unde chiar şi pe vremea cea mai aspră se găsea hrană pentru turme; în schimbul permisiunii păşunatului, se plătea proprietarilor acestor pămînturi o taxă.

Pe Révérend, descendent al unei familii de negustori, l-au interesat şi produsele obţinute de păstori: mari cantităţi de brînză din lapte de oaie şi capră, de o varietate care l-a încîntat: în formă de roată, ca brînza de Gruyère sau frămîntată în burdufuri din piei de miel, bine prelucrate, sau încinse în coajă de mesteacăn. I-au plăcut mai ales oamenii, „de o cinste puţin obişnuită la orişicare altă naţiune". I-a văzut şi vara şi iarna, prin viscol şi ploi, cu saricile lor miţoase de lînă; la masa obişnuită,

cu lapte acru și brînzeturi, și rareori, la sărbători, cu mîncăruri din carne de miel.

Aceste pagini ale abatelui Révérend, animate de simpatia și curiozitatea latină, nu au scăpat atenției istoricilor încă din veacul trecut. Pál Hunfalvy, în a sa **Ethnographie von Hungarn** („Etnografia Ungariei"), apărută la Budapesta în 1877, le-a citat, fără a indica sursa, pentru a-și argumenta teoriile sale de esență roesleriană. Atribuindu-le lui Nicolae Bethlen, le-au pomenit, aproape concomitent, Ștefan Metes și Andrei Veress (1925, 1927). S-a trecut însă cu vederea ceea ce de fapt era esențial, anume constatarea abatelui francez că românii „locuiesc din vremuri imemoriale pe văile adînci" ale rîurilor, formînd „tot atîtea mici republici divizate prin întinderea văilor lor"[1]. Observația se amplifică, prin înfățișarea atribuțiilor fiecărui cap de familie, „asemeni unui preot și judecător".

Pentru a înțelege aceste remarci, se impune însă o paranteză. Abatele Révérend a stat în Transilvania, cu unele întreruperi, din 1677 pînă în 1680. După Pacea de la Nimwegen din 1679, misiunea lui s-a încheiat; comunicînd principelui Apafi și guvernului său că Transilvania va fi inclusă în tratatul general de pace și prezentînd principesei Ana Bornemissza darul personal al lui Ludovic XIV — un splendid serviciu de argint cizelat în valoare de 10 000 scuzi — abatele a pornit pe drumul de întoarcere spre Franța; îl însoțeau un sol al principelui Apafi și Nicolae Bethlen. În lunga călătorie prin Polonia, statele germane și Țările de Jos, cei doi s-au cunoscut mai bine și este probabil că, pe lîngă cele văzute în Transilvania de el însuși, abatele a beneficiat de explicațiile contelui Bethlen, cunoscător al vieții poporului român de pe acele meleaguri. În plus, încă de la primul său contact cu Transilvania, Dominique Révérend a putut observa organizarea socială a românilor din Maramureș, care a păstrat mult timp caracterul ei originar. Precizînd vechimea imemorială a acestei organizări în general — informația trebuie s-o fi avut de la Bethlen — călătorul francez ne conduce raționamentul spre identificarea acestor „republici" cu vechile cnezate de vale românești[2]. Dreptatea acestei interpretări stă și în explicarea pe care o dă raportului dintre locuitorii lor — care nu sînt numiți niciodată de Révérend „serfs" (șerbi, iobagi) — și nobili (numiți „seigneurs", și nu „maîtres", stăpîni), raport mijlocit printr-o persoană reprezentativă, care este „șeful micii sale republici".

Relevînd cititorilor **Magazinului istoric** cele cîteva remarci de autentică valoare ale diplomatului preot, despre viața și vechimea românilor transilvăneni, îndrăznim a încerca totodată dezlegarea misteriosului transfer al numelui autorului. Probabil că Dominique Révérend — sau, poate, editorul său — impresionat de personalitatea contelui Bethlen, s-a gîndit că punînd scrierea sub girul demnitarului născut și trăit în Transilvania, ea va căpăta, negreșit, o mai convingătoare apartenență istorică. Iată însă că buna credință și pertinentele observații ale adevăratului lor autor fac ca, la trei secole de la călătoria abatelui Révérend pe pămîntul țării noastre, opera sa despre Transilvania să se recomande singură drept o veritabilă sursă istorică.

[1] Informația aceasta a fost relevată și de autorii tratatului **Istoria României**, vol. III, București, 1964, însă la un capitol despre istoriografia Transilvaniei — **n.r.**

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1973.

În pp. 13, 14, 15: *locuitori români ai satelor transilvănene. Gravuri de epocă*

Doi cărturari francezi despre români

„PĂSTRĂM LEGILE ȘI LIMBA CELUI DINTÎI POPOR AL LUMII"

CONSTANTIN REZACHEVICI

Între străinii care s-au aplecat cu înțelegere și competență asupra istoriei Moldovei, a limbii și obiceiurilor neamului românesc, stăruind documentat asupra latinității și continuității acestuia, un loc de frunte îl ocupă Alexandre-Maurice Blanc de Lanautte, conte d'Hauterive (1754-1830). Fiul unui mic nobil din provincia franceză Dauphiné, el a însoțit în 1784 pe Choiseul-Gouffier, noul ambasador al Franței la Constantinopol; în anul următor, în calitate de secretar al lui Alexandru Mavrocordat II, supranumit Firaris (Fugarul), a sosit odată cu acesta la Iași. Impresiile de călătorie și le-a notat într-un jurnal de voiaj, urmat în același an de o descriere a Moldovei. A rămas un timp la Iași și după fuga lui Alexandru Mavrocordat, înmînînd în 1787, noului domn, Alexandru Ipsilanti, un Memoriu asupra stării vechi și actuale a Moldovei, **după care s-a întors în Franța. Erudit filolog, diplomat, consul la New York (1792), lucrînd mai tîrziu în Ministerul Relațiilor Externe, sub conducerea lui Talleyrand, secretar particular al lui Napoleon în vremea Consulatului, apoi redactor al actelor diplomatice externe ale împăratului și director al Arhivelor Afacerilor Externe, contele d'Hauterive a fost o figură luminoasă, un prieten sincer al poporului român, un premergător în acest sens al lui Jules Michelet, Edgar Quinet, Jean Vaillant, A. Ubicini etc.**

Opera sa referitoare la Moldova, tipărită abia la sfîrșitul secolului trecut și în primii ani ai veacului nostru, puțin cunoscută marelui public, conține pagini despre originea, limba, calitățile și obiceiurile neamului românesc, ce se cuvin mai atent relevate.

„Există în Moldova bătrîni care își numesc țara «Țara Românească»"

D'Hauterive a cunoscut țările române într-o perioadă complexă și frămîntată, perioada din ajunul războiului ruso-austro-turc din 1787-1792. Tînărul secretar domnesc sosise la Iași, trecînd prin Țara Românească, în februarie 1785, tocmai în vremea cînd la Alba Iulia erau executați Horea și Cloșca. Jurnalul său de călătorie mărturisește de la început un interes deosebit pentru viața și obiceiurile românilor. Nici o deosebire, remarca el trecînd prin Focșani, între locuitorii de o parte și de alta a Milcovului: „aceleași vicisitudini, aceleași nenorociri, aceeași istorie au adus pe munteni și pe moldoveni la uniformitatea psihică și morală cea mai desăvîrșită". În descrierea Moldovei, el arăta că moldovenii au aceeași origine ca și italienii, și aceștia din urmă nu au mai mult sînge roman ca poporul care „între Dunăre, Nistru și Marea Neagră, vorbește ca în Italia o limbă cu adevărat derivată din latină". **„Există în Moldova bătrîni care își numesc țara «Țara Românească»,** iar moldovenii sînt la fel de mîndri de originea lor ca și italienii".

Doi ani mai tîrziu, după ce cunoscuse mai bine Moldova, în **Memoriul asupra stării vechi și actuale a Moldovei,** prezentat noului domn Alexandru Ipsilanti (1786-1788), el a dezvoltat ideile exprimate în lucrările anterioare. D'Hauterive remarca importanța deosebită a istoriei ca mijloc de păstrare a virtuților neamului, ca modalitate de răspuns acelora care încercau să-l calomnieze, explicînd mai bine ca nimeni altul, pînă atunci, esența raporturilor Imperiului otoman cu țările române,

păstrarea autonomiei acestora. „Socotind, Măria Ta, istoria din acest punct de vedere, mi-am zis că, dacă aș fi din neamul peste care ai să domnești, m-aș face pentru Măria Ta scriitorul istoriei acestui neam, și m-aș sili, înainte de toate, a-l înălța în ochii Măriei Tale, pentru a răspunde la îndemnurile bîrfitoare care caută să-l înjosească, ca și cînd n-ar fi vrednic sau în stare de a primi binefacerile unei cîrmuiri fericite. Aș avea îndrăzneala să spun lumii că, dintre toate popoarele care ne înconjură și care se laudă cu o veche obîrșie, tot noi — continua d'Hauterive, solidarizîndu-se cu poporul român — sîntem acei ce păstrăm în obiceiuri și în legi mai multă asemănare cu ale întemeietorilor [romani — **n.a.**]. Aș spune că în amestecătura generală a moravurilor, care ne arată pretutindeni aceeași ascultare oarbă, aceeași răbdare în supunere, aceeași nepăsare în privința atîtor înnoiri ce se fac în toate cîrmuirile aproape fără știrea popoarelor, noi sîntem singurii a căror robire a rămas nehotărîtă [se referă la raporturile cu Imperiul otoman — **n.a.**], a căror stricăciune nu este îndeplinită; sîntem singurii, cărora le mai rămîne nădejde de viitor, sîntem singurii care, fără să facem parte întregitoare dintr-o împărăție mare [se referă la autonomia țărilor române față de Poartă — **n.a.**], mai păstrăm, în schimbul unui haraci, numele nostru și așezămintele cetățenești; sîntem singurii care n-am pierdut mijloacele de a domoli puterea celor care domnesc peste noi; sîntem singurii care știm chiar, prin unanimitatea strigătelor noastre de mulțumire sau de nemulțumire, să hotărîm despre deplinătatea sau despre trăinicia stăpînirilor; sîntem singurii, în sfîrșit, care păstrăm legile și limba celui dintîi popor al lumii [romanii — **n.a.**], ca titluri ale unei înrudiri ce dovedesc cea mai aleasă obîrșie..."

Într-o vreme cînd împăratul habsburg Iosif II și țarina Ecaterina II a Rusiei căutau să-și asigure „protecția" asupra țărilor române, d'Hauterive, de pe aceeași poziție a intereselor românești remarca: „să respingem îndemnurile ascunse, care ne făgăduiesc bucurii închipuite în schimbul nestatorniciei noastre, ca și cînd

Alexandru vodă Mavrocordat

o stăpînire absolută ar fi mai bună decît altă stăpînire absolută", căci, afirma cu alt prilej, „oștile ce veneau de la miazănoapte și cele ce veneau de la miazăzi erau deopotrivă de păgubitoare" pentru Moldova.

Față de Poartă, moldovenii erau doar „tributari", iar țara nu era „cu totul supusă". În anul izbucnirii războiului ruso-austro-turc (1787), d'Hauterive analiza pe larg „planul de a supune întregul sud stăpînirii nordului", întrebîndu-se, retoric și ironic, „dacă este folositor pentru o anumită putere să cucerească Moldova", această putere fiind imperiul țarilor

Tradiția vie a vechii libertăți

În legătură cu istoria străveche a țărilor române, filologul și diplomatul francez afirma că „dacii locuiau [și] în Moldova, și geografia veche ne-a păstrat numele unora din rîurile și orașele ei", iar stăpînirea romană s-a întins și asupra teritoriului acesteia. Despre neamul românesc din Moldova, el scria că „nu este ca cele mai multe popoare din zilele noastre, o amestecătură în care să găsești urmele unei mulțimi nesfîrșite de neamuri, unele muncitoare de pămînt, altele rătăcitoare, sălbatice, civilizate, cuceritoare și cucerite. Limba italienească, cea spaniolă nu sînt mai latinești decît graiul moldoveanului. Se mai poate cunoaște la dînsul înălțimea și firea voinică a soldaților romani, și cine a văzut chipurile celor care au biruit pe daci cioplite pe Columna înălțată în amintirea cuceririi lui Traian, nu fără oarecare plăcere le regăsește în Moldova în chipul urmașilor lor". „Moldovenii n-au pierdut nimic din firea aceasta de origine, care se răzvrătește împotriva oricărei apăsări noi [...] Ei sînt totdeauna gata să stea împotriva boierilor lor la judecată înaintea ispravnicului [...] Ei nu se tem să străbată toată țara, ca să vină la Divan, să dea singuri jălbile cele mai îndrăznețe. Ei vorbesc cu o putere de cuvînt cu atît mai pătrunzătoare, cu cît ea are toată simplitatea inspirațiilor naturale,

fără a fi lipsită de mijloacele artei [...] Mărturisesc că această tradiție vie a vechii libertăți romane este un lucru pe care nu mă așteptam deloc să-l găsesc aici, și mi-a plăcut foarte mult să-l aflu la 400 de leghe de Roma și după 18 veacuri de la Cicero".

În alte pagini, d'Hauterive arată că „moldovenii țin mult la virtuțile strămoșilor lor", că „au păstrat dovezile coborîrii neamului lor, și urmele cele mai de preț, fără îndoială, sînt acelea care se mai găsesc în obiceiurile lor nemeșteșugite, în îmbrăcămintea lor, în fizionomia lor; dar numai în stratul poporului [de jos] trebuiesc căutate aceste vestigii...". Francezul era impresionat și de alte calități ale românilor: „Nici un popor nu este mai primitor de oaspeți. Sînt cuviincioși și îndatoritori, și este interesant să-i vezi păstrînd între dînșii o bună-cuviință, care este legată chiar de formele vorbirii lor, și care, prin urmare, va rămîne de-a pururi. N-au nici pe **illustrissime** al Italiei, nici formulele umflate ale limbilor din miazăzi, dar e destul să fii om, pentru ca dînșii să-ți dea numirea de Domnia-Ta". „Buna înțelegere și blîndețea sînt în firea lor" (a țăranilor). Cît privește obiceiurile, „moldovenii au însușiri prețioase care, amintind și perpetuînd cinstea vremurilor de demult, vor feri obiceiurile lor de decădere atîta vreme cît vor păstra aceste gusturi".

Deși **Memoriul** din 1787 al lui d'Hauterive asupra Moldovei a rămas în manuscris pînă în 1901-1902, autorului său i se cuvine — prin observațiile științifice pe care le-a făcut asupra originii limbii românești —cum arăta I. Bianu chiar în anul 1902, „un loc de frunte între premergătorii filologiei romanice". D'Hauterive a fost primul care a demonstrat că limba română — stînd în Moldova și referindu-se la acest principat, el o numește limba moldovenească — derivă din latina populară, vorbită, nu din cea „clasică", și că influențele străine nu i-au alterat fondul de bază: „Ea este cea din urmă rămășiță a statorniciei firii romane. Ea s-a îmbogățit cu cuvinte din toate limbile de la miazănoapte și de la miazăzi, fără a-și schimba nici vorbele cele vechi, nici firea ei de la început. Este tot limba romană, dar nu a lui Cicero și a veacului lui August. Este cu mult mai veche. Limba moldovenească [românească] este limba ostașilor lui Romulus, ce a păstrat asprimea obiceiurilor lor și toată duritatea purtării lor", supraviețuind latinii clasice, care, ca și limbile romanice moderne, s-a născut din graiul popular. „Limba latinească [clasică] în adevăr se trage din acest grai, dar celelalte limbi [romanice] și mai ales cea moldovenească [românească] sînt însuși acest grai, i-au păstrat firea, și n-au făcut, așa zicînd, decît să adauge alte vorbe pe lîngă vorbele lui". Așadar, cu un veac și jumătate înaintea afirmației acad. Al. Rosetti[1], care vede în limba română un rezultat al evoluției neîntrerupte a limbii latine vorbite pe teritoriul Daciei, d'Hauterive afirma răspicat că limba românească „eu o socotesc că este limba populară a romanilor". Și, combătînd părerea pe care o aflase în unele scrieri din timpul său „că genovezii, pe vremea înfloririi negoțului lor în aceste locuri, ar fi adus limba lor în Moldova", el a arătat că autorii scrierilor respective „și-au închipuit, poate, că limbile se împrumută de la un neam la altul cu atîta ușurință [...]. Cu mult mai mare dreptate se poate spune că limbile nu se pot prăpădi și că niciodată un neam n-a trăit mai mult decît graiul său". Mai tîrziu, d'Hauterive, autor a 62 tratate politice și comerciale, va redacta pe lîngă actele diplomatice cele mai însemnate ale lui Napoleon, mai bine de 200 memorii, dar **Memoriul** din 1787, referitor la Moldova, rămîne pentru noi o lucrare de mare interes ce se cuvine mai îndeaproape cunoscută.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1968 și 10/1972.

(Urmare din p. 9)

— *Huși, VS*; Eftimie Vasile — *Oradea*; Delciu Gh. — *B*; Bocec Aurica — *Roman*; Roman Dumitru — *B*; Ivănescu Victor — *AR*; Radu Victor — *B*; Rodeanu Dan — *BV*; Oprea Ion — *B*; Bălan Ioana — *B*; Porime Aurel — *B*; Jan Drăghici — *Rm. Vîlcea*; Statnic Leonid — *AR*; Arghiropol Alex. — *Timișoara*; Iliescu Niculae — *Tîrgoviște, DB*; Dan Ileana — *Tîrgoviște, DB*; Radu Elena — *B*; Corlăteanu Gh. — *Gh.Gh.-Dej, BC*; Rusu Eugen — *Cîmpia Turzii, CJ*; Costel Nica — *Pitești*; Hăprian Virgil — *Deva*; Vasile Pop — *Band, MS*; Lupașcu Mioara — *Gh.Gh.-Dej, BC*; Ladoșan Ioan — *Iernut, MS*; Popa Varlaam — *Oltenița*; Vasilică C-tin — *SV*; Ștefănescu Aurelia — *Cîmpina*; Vasile Ungureanu — *Cluj-Napoca*; Slavin Ana — *Timișoara*; Hosu Vasile — *SM*; Scrifa Anca — *Cisnădie, SB*; Scrifa Monica — *Cisnădie, SB*; Cristea Alecu — *Fălciu, VS*; Grigoroșcuță Corina — *BV*; Grigoroșcuță Doina — *BV*; Roman Marian — *Brad, HD*; Florea Constantin — *BC*; Mitran Sorin — *Tg. Jiu*; Petrescu Mariana — *Slobozia, IL*; Țepeluș Petru — *Voșlobeni, HR*; Stegaru Stelian — *GL*; Dărăștean Daniela — *B*; Matei Ioan — *SB*; Negrea Neculai — *Slobozia, IL*; Georgescu Dumitru — *B*; Arghir Nicolae — *GL*; Toader Margareta — *GL*; Gaga Ioan — *Cluj-Napoca*; Iliescu Dan — *B*; Paraschiva Serghie — *Tîrgoviște*; Aruxandei Mihail — *Sagna, NT*; Dumitru Mirea — *B*; Maria Niculae — *B*; Mirea Valentin — *B*; Adam Folteanu — *AR*; Angelescu Ion — *Gratia, TR*; Vlad Gheorghe — *B*; Stan Cătălin — *B*; Cozma Vasile — *Sighetul Marmației, MM*; Bîzgă Daniel — *B*; Bîzgă Mihaela — *B*; Ciucea Nicolae — *Beliu, AR*; Emilia Moraru — *B*; Pavel Andrei — *B*; Urzică Neculai — *Vînători, NT*; Ionescu Gheorghe — *B*; Ionescu Florica — *B*; Coza Maria — *B*; Logofătu D-tru — *B*; Lpogofătu Maria — *B*; Logofătu Victoria — *B*; Mihăilă Elena — *B*; Ileana Mihăilă — *B*; Ciobanu C-tin — *B*; Jecu Zaharia — *B*; Tănase Florea — *Alexandria, TR*; Rada Mihai — *B*; Birta Marioara — *Tîrgoviște*; Pântece Ioan — *B*; Bona Eugen — *Timișoara*; Popa Cornel — *VS*; Păunoiu Leonte — *Ploiești*; Voșlăban Stelian — *AR*; Bodea Georgeta — *Reșița*; Borzași Maria — *Dej, CJ*; Corpade Florica — *Brad, HD*; Adamescu Lia — *Timișoara*; Albu Cornelia — *BV*; Adamescu Ioan — *Timișoara*; Rizoiu Constantin — *Sebeș, AB*; Rizoiu Simona — *Sebeș, AB*; Rizoiu Liliana — *Sebeș, AB*; Beda Victor — *Zimnicea, TR*; Noanea Tudor — *Mediaș, SB*; Dediu Dumitru — *VS*; Toader Alecu — *GL*; Robu Gheorghe — *Craiova*; Orbulești Daniel — *Craiova*; Dumitru Marian — *BR*; Tatu C-ța — *Șerbăieni, AG*; Dumitru Gheorghe — *Pitești*; Leonte Valeriu — *Brăila*; Ionescu Dan — *Bicazu-Ardelean, NT*; Veleanu Radu — *SV*; Coroian Ioan — *Zalău, SJ*; Coman Harry — *B*; Ardelean Nicolae — *Ploiești*; Briotă Ion — *Cîmpina*; Dumitrescu Andrei — *Cîmpina*; Habina Maria — *Baia Mare*; Ciortea Corina — *Cluj-Napoca*; Marioara Zotta — *Roman*; Volinschi Aglaia — *Caransebeș*; Iordăchel Corneliu — *SV*; Iordăchel Cristina — *SV*; Rizoiu Ana — *Sebeș, AB*; Popescu Ovidiu — *Pitești*; Constantin Popescu — *Slobozia, AG*;

(Continuare în p. 61)

Cel de-al II-lea Congres internațional de tracologie

O ȘTIINȚĂ COMPLEXĂ ÎN PLIN AVÎNT

Reuniți la București, la cel de-al doilea Congres internațional de tracologie, primul congres de acest fel din România, cercetători de prestigiu din diferite țări au avut prilejul să facă un fructuos schimb de experiență, să desprindă idei menite să îmbogățească studierea multiplelor aspecte ale interesantei istorii a tracilor. Răspunzînd dorinței cititorilor săi de a cunoaște cît mai larg lucrările congresului, revista Magazin istoric, **care a consacrat pînă acum peste 50 articole străvechii istorii a tracilor, a fost prezentă și ea la această reuniune internațională. În dialogurile purtate cu participanții din țară și de peste hotare, echipa de redactori ai revistei a consemnat impresii, opinii, preocupări ale unui mare număr de delegați.**

Probleme și soluții

Cum era și firesc, opiniile multora dintre interlocutorii noștri s-au oprit asupra însemnătății și semnificației congresului și a perspectivelor deschise de el în domeniul tracologiei.

— Cel de-al doilea Congres internațional de tracologie — **ne-a spus academicianul VLADIMIR GEORGIEV**[1] — a marcat o nouă etapă în domeniile arheologiei, istoriei și lingvisticii. Am delimitat poziția triburilor trace, moesice, gete, dace și a altora. Ne-a devenit mai clar ce reprezintă limba tracă, care sînt relațiile ei cu alte limbi indoeuropene, cînd a dispărut și în ce raport se află ea cu limba dacă.

În ultimii 30 ani — **a ținut să adauge interlocutorul nostru** — tracologia se află în plin avînt. Cu sprijinul forurilor de stat din România și Bulgaria, care înțeleg importanța studierii vremurilor străvechi, se alocă cercetărilor arheologice, fonduri substanțiale. Dispunem acum de date noi referitoare la traci. Am început să clarificăm geneza acestor populații și civilizații, a limbilor lor, ceea ce constituie o nouă fază în cercetarea diferitelor neamuri care au locuit pe teritoriul Peninsulei Balcanice în vechime.

Exprimîndu-și plăcerea de a se adresa cititorilor revistei noastre, o revistă binecunoscută în cercurile istoricilor greci și în care a găsit numeroase articole și despre istoria țării sale, PAN VANDOROS, prim-vicepreședinte al Asociației științifice de studiere a civilizației bizantine (Grecia), ne-a spus: — Comunicările făcute congresului au extins prezența tracilor de la un anumit spațiu restrîns, să-i zicem național, la unul european. Această lărgire a sferei de la național la internațional — **a continuat savantul grec** — este de o importanță capitală, deoarece situează civilizația tracă într-un cadru real. Dezvoltarea perimetrului istoric a fost, după opinia mea, una din problemele viu discutate la București.

Dr. JIŘI HRALA de la Institutul de arheologie din Praga și-a găsit timp să ne răspundă imediat după ce își prezentase comunicarea: — După părerea mea, am putea caracteriza o serie de comunicări ca încercări de a răspunde la întrebarea: cînd au ieșit tracii din întunericul preistoriei și au pășit pragul istoriei? Întrebarea are, fără îndoială, o importanță capitală. La congresul din capitala României am avut satisfacția să ascult și numeroase studii analitice, care au urmărit, în primul rînd, să precizeze cronologia diferitelor culturi arheologice și să le sincronizeze pe cuprinsul ariei geografice respective. Cronologia corectă este stîlpul de susținere a oricărei discipline istorice.

Mărturisind că sarcina de a rezuma noutățile aduse de congresul de tracologie de la București, pe tărîmul acestei științe relativ tinere, dar pline de perspective **nu este deloc ușoară, prof. univ. HRISTO DANOV, de la Facultatea de istorie a Universității din Sofia, autor al lucrării** Vechea Tracie, **din care revista noastră a publicat un fragment**[2]**, a apreciat că** — nu numai lucrările cu caracter de specialitate prezentate la acest congres au fost elaborate pe baza rezultatelor cercetărilor arheologice din ultimele două decenii, ci și majoritatea celor cu o problematică istorică mai largă.

[1] Vezi și **Magazin istoric**, nr. 3/1972.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1976.

A îmbogăți sursele istoriei vechi prin intermediul datelor arheologice nu este, desigur, un lucru nou. Dar soluționarea problemelor din domeniul tracologiei prin investigarea și valorificarea exhaustivă a surselor arheologice, prin neîncetata depistare a unor noi izvoare arheologice reprezintă un proces nou, care este deopotrivă indispensabil și de o remarcabilă eficiență. În mod deosebit, pentru lungile perioade ale preistoriei în spațiul tracic, rezultatele cercetărilor arheologice pot fi singure în măsură să arunce o lumină nouă. Acest lucru este deosebit de elocvent demonstrat de comunicările cercetătorilor români și bulgari prezentate în Secția de istorie-arheologie a congresului.

În încheiere, profesorul Danov a adresat celtitorilor noștri urări de bine și salutări frățești.

Cercetări multidisciplinare

De la primul Congres internațional de tracologie, desfășurat în urmă cu patru ani la Sofia, studiile de tracologie au proliferat cu o vigoare sporită: — În acest sens, reuniunea de la București reprezintă o continuare firească a celei similare de la Sofia. Bilanțul Congresului de la București este categoric pozitiv, **a opinat și MIRCEA BABEȘ, de la Institutul de arheologie din Capitală.** El a confirmat interesul internațional pentru domeniul relativ nou al cercetării multidisciplinare a lumii trace și a moștenirii ei. De acum înainte putem spune că există o tradiție a congreselor de tracologie, tradiție care deschide perspectiva unui dialog permanent între cercetătorii de diferite specialități și din diferite țări. Dezvoltarea unor planuri comune de cercetare interdisciplinară, organizarea unor reuniuni științifice pe probleme bine delimitate, publicarea unor volume tematice — toate acestea ar fi de natură să stimuleze progresul cercetărilor de tracologie.

De altfel, în intervențiile lor, majoritatea celor cu care am stat de vorbă au ținut să sublinieze ideea că tracologia trebuie să apeleze la o cercetare interdisciplinară, menită să descifreze și să interpreteze tainele vechii istorii a tracilor. Despre caracterul multidisciplinar al Congresului de la București ne-a vorbit și prof. IOSIF CONSTANTIN DRĂGAN, din Italia—După Congresul din 1972 de la Sofia, era firesc ca noi orientări să se contureze în dezvoltarea tracologiei, această nouă ramură a istoriografiei, atît de modernă, atît de importantă, în aceste momente, pentru o mai bună cunoaștere a trecutului Europei. Interdisciplinaritatea este una din noile constante ale științelor contemporane și, ca atare, tracologia va înscrie în programele sale aportul necesar și util al cîtorva discipline. În acest sens, o contribuție de viitor cred că va trebui căutată în domeniul matematicii și al demografiei. Cliomatematica, așa cum a definit-o prof. Mircea Maliță, va fi chemată, cred, să ajute la studiul comparativ al populațiilor aborigene tracice, în raport cu populațiile nou venite, din răsărit îndeosebi, oferind noi perspective pentru istoria sud-estului european.

— Comunicările prezentate în cadrul congresului — **a completat conf. univ. NICOLAE GOSTAR, de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași** — au valorificat un vast material consacrat cercetărilor privind istoria politică și socială a traco-geților balcanici și a dacilor nord-dunăreni, relațiile lor cu grecii, celții și romanii. Un accent deosebit s-a pus asupra epocii lui Burebista și a personalității acestuia, unificator al neamului daco-getic și creator al primului mare și puternic stat organizat al dacilor.

Un mare interes științific au suscitat noile descoperiri arheologice referitoare la cetățile dacice din Transilvania, Oltenia, Moldova; monumentele religioase; așezările dacice, în special cele din Moldova, cu bogate vestigii de civilizație antică; puternicele cetăți și așezări fortificate tracice de pe teritoriul Bulgariei, care au avut un rol deosebit în lupta de apărare împotriva invadatorilor.

La București — **a opinat ALEKSANDR FOL, directorul Institutului de tracologie din Sofia** — am constatat cu satisfacție că sîntem cu toții de acord să elaborăm metode comune de cercetare, care să utilizeze și să interpreteze toate sursele, scrierile, materialele lingvistice, mitologice, dacă vreți. Pînă la Colocviul de la Plovdiv, care a precedat primul Congres de tracologie de la Sofia, cele trei domenii de cercetare — istorie, lingvistică și arheologie — lucrau independent. În acest sens, perspectivele reuniunii de față sînt optimiste; venim în contact cu marile probleme ale tracologiei (etnografia și limba tracă, leagănul culturii tracice, confluențele ei asupra vecinilor, moștenirea culturii tracice în lumea medievală etc.) și cu metodele combinate ale celor trei direcții de cercetare.

La rîndul său, PETER GEORGE SOESBERGEN, tînărul secretar al Centrului de cercetări „Henri Franhfort" din Amsterdam, ne-a declarat: — Într-adevăr, nu trebuie să uităm nici o clipă că tracologia este un studiu interdisciplinar, alcătuit pe principiul vaselor comunicante. Rezultatele cercetării arheologice, de pildă, sînt confirmate, coroborate sau infirmate de cercetarea lingvistică sau etnologică. Este un lucru dificil, pentru că nu orice bun arheolog este și un bun lingvist sau invers, dar numai așa avem perspectiva să scadă procentul riscurilor de eroare științifică.

Popoarele se întîlnesc...

Numismatul dr. CONSTANTIN PREDA, cercetător principal la Institutul de arheologie din București, s-a referit, în intervenția sa, la cîteva descoperiri importante aduse de arheologie la descifrarea istoriei tracilor: — Cercetările arheologice lin România ultimilor zece ani, ca și cele din R.P. Bulgaria, țări cu o bogată activitate în acest cîmp de investigație, au scos la iveală urme materiale și monumente de o deosebită valoare istorică. Au fost definite mai clar o serie de culturi prototrace din epoca bronzului, s-au adus clarificări importante în stabilirea principalelor arii culturale ale tracilor din epoca fierului, din rîndul cărora se remarcă descoperirile de tip Ferigile-Bîrsești, Babadag și Basarabi. De o însemnătate cu totul deosebită se dovedește a fi cultura traco-getică de tip Murighiol, marcată prin descoperirile de la Enisala, Telița, Satu Nou (Dobrogea) și Ravna (R.P. Bulgaria).

Pentru civilizația geto-dacilor, în ansamblul ei, au fost scoase la iveală cetăți și așezări noi, tezaure de obiecte lucrate într-un stil propriu, s-au putut stabili numele unor regi pe care izvoarele scrise îi ignoră și s-a ajuns la o bună cunoaștere a monetăriilor proprii geto-dace și, pe această cale, la delimitarea principalelor uniuni de triburi din Dacia, din perioada premergătoare lui Burebista. Progrese cu totul remarcabile s-au obținut în problema continuității și a romanizării populației dace. Harta arheologică a acestei perioade, secolele II-IV, este acum acoperită de numeroasele așezări și necropole dacice și daco-romane, aparținînd unor culturi noi de tipurile: Soporul de Cîmpie-Locusteni, Chilia-Militari și cultura carpică Poienești-Virtișcoi. Toate aceste culturi, răspîndite pe întreg cuprinsul țării noastre, reprezintă documente de netăgăduit ale persistenței dacilor în timpul stăpînirii romane, atît în cadrul provinciei Dacia, cît și în teritoriile neocupate ale dacilor liberi, precum și ale procesului treptat de romanizare.

Lingvistul bulgar prof. dr. IVAN DURIDANOV a adus noutăți din domeniul în care lucrează: — La congres a fost stabilit că în partea estică a Peninsulei Balcanice, de la Carpați pînă la Marea Egee, nu a existat o singură limbă unitară, ci două — tracă și dacă. Această descoperire, făcută pe baza datelor foneticii și lexicului, este deosebit de rodnică pentru soluționarea și altor probleme, de pildă, aceea a contactelor reciproce între triburile care vorbeau în limbile tracă și dacă sau aceea a migrației antice a populațiilor dintr-o regiune în alta. Astfel, de pildă, în raportul meu am încercat să arăt, pe baza datelor lingvistice, că această interferență etnică unică, sui-generis, între traci și vorbitorii de dialect dac cu triburile ilire s-a petrecut în **Moesia Inferior și Moesia Superior,** încă demult, pînă în sec. V î.e.n.

La congres s-a discutat și despre relația dintre limbile tracă și dacă și alte limbi indoeuropene (albaneză, iliră, armeană, iraniană, baltice); a fost abordată, de asemenea, problema substratului trac și dac în limbile actuale:—Într-adevăr — **ne spune prof. univ. CICERONE POGHIRC, președintele Asociației de studii orientale** —

lucrul cel mai important în problemele lingvistice ale tracologiei este clasarea strictă a materialului (circa 3 000 nume proprii) pe regiuni, stabilirea trăsăturilor specifice fiecărei regiuni și abia apoi, compararea de la o regiune la alta, cu scopul de a stabili gradul de apropiere sau deosebire dintre aceste arii lingvistice. Ideea, lansată de mai multă vreme de acad. Vl. Georgiev, a prins și a dat rezultate valoroase. Se impune, de asemenea, o clasificare cronologică a acestui material, care se întinde de la Homer la Justinian, pentru a se stabili liniile mari ale evoluției istorice a idiomurilor trace. În sfîrșit, dată fiind puținătatea materialului existent (lipsa de texte, de cuvinte comune), se impune cu necesitate, în cercetarea științifică raportarea la celelalte limbi indoeuropene mai strîns înrudite (frigiana, ilira, armeana, limbile baltice etc.), ca și la limbile moderne din Balcani, păstrătoare ale unor importante elemente autohtone. În stadiul actual al cercetărilor este, desigur, greu de tras concluzii certe asupra acestor relații și a consecințelor lor, asupra etnogenezei popoarelor balcanice, dar unele direcții de cercetare sînt de pe acum destul de bine conturate.

— Ca unul ce mă ocup de studiul epocii romane — **ne-a spus și cercetătorul dr. ALEXANDRU SUCEVEANU de la Institutul de arheologie din București** — socotesc de o deosebită importanță comunicările Subsecției a III-a de istorie-arheologie, aceea în care s-au discutat problemele legate de existența traco-dacilor în epoca romană. Romanizarea populației autohtone — așa cum a reieșit dealtfel din discuțiile de la închiderea lucrărilor acestei subsecții — este deosebit de complexă, procesul începînd cu mult înaintea ocupării diferitelor provincii **(Thracia, Moesia Inferior, Dacia)** de către romani și continuînd, desigur, și după anul 212 — anul Constituției lui Caracalla[1] prin care se acorda cetățenia romană tuturor locuitorilor imperiului — sau după retragerea trupelor romane din Dacia în vremea împăratului Aurelian.

— Descoperiri importante?, **a reluat întrebarea tracologul grec ANTONIOS B. CAPSIS, fondatorul unei teorii noi conform căreia cultura neolitică din Peninsula Haemus a fost creată de prepelasgi, strămoșii pelasgilor din vechile povestiri grecești.** La noi, în Grecia, se desfășoară cercetări tracologice importante, despre care promitem să prezentăm comunicări la următorul congres internațional. Un mare număr de studii și monografii pe aceste teme au fost deja publicate, restul vor constitui noutatea celui de-al treilea congres.

— Convingerea mea este că cele mai importante cuceriri ale tracologiei, în domeniul în care lucrez, antropologia, **ne-a spus dr. CANTEMIR RIȘCUȚIA de la Institutul de antropologie din București,** constau în depistarea a o serie de mărturii care ne vor ajuta în efortul de a înfățișa caracterul antropologic al populațiilor trace, permițîndu-ne urmărirea proceselor de perpetuare biologică a acestora pînă în zilele noastre, cît și de probe de cultură materială care, prin metoda reconstituirii istorice, vor ajuta la definirea profilului spiritual al acestor etnii.

Pe cercetătoarea GORANA TONCEVA, de la Institutul de tracologie din Sofia, am reușit să o invităm la o discuție, în fața microfonului și a benzii de magnetofon, abia în ultima zi a congresului: — Cea mai importantă descoperire din perioada pe care m-am specializat eu, epoca tîrzie a bronzului pînă la Hallstattul timpuriu, a fost făcută în timpul săpăturilor sistematice din sudul Bulgariei. Într-un orășel de lîngă Varna, la Dolgopol, au fost efectuate săpături în trei așezări, datate între epoca fierului timpuriu și ultima perioadă a epocii fierului. Într-una din aceste așezări, a fost găsită și o necropolă. Tot lîngă Varna, în satul Belogradeț, a fost descoperit și un tumul cu morminte, în care erau multe obiecte din aur, printre care și o spadă scurtă cu o teacă foarte frumos decorată.

Interes deosebit pentru cercetările românești

Congresul de la București a fost marcat și de o bogată activitate editorială, ceea ce reprezintă, după cum remarca cercetătorul GH. POE-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1974.

NARU BORDEA de la Institutul de arheologie din București — o ilustrare a interesului cu care cercetătorii români au întîmpinat congresul. **În fața standului cu cele mai recente lucrări ale cercetătorilor români consacrate istoriei tracilor, am discutat cu dr. WOLFGANG SCHINDLER, docent la Institutul de arheologie clasică din cadrul Universității Humboldt, din Berlin (R.D.G.):**—Sînt bucuros că am avut ocazia să iau cunoștință, cu prilejul acestui congres, de realizările cercetătorilor români în domeniul tracologiei. Am fost impresionat de numărul lucrărilor apărute. Trebuie să spun că multe din aceste volume sînt de foarte bună calitate, bazate pe noi descoperiri și noi cercetări teoretice. Ceea ce s-a descoperit, pe de o parte, și ceea ce s-a gîndit pe de altă parte, a fost imediat publicat, colegii mei români putînd astfel participa cu mult succes la acest congres.

În zilele de 8, 9, 10 septembrie, congresul a continuat în județul Tulcea, prin vizitarea unor importante obiective istorice. Participanții români și străini au fost cu acest prilej oaspeți și ai Muzeului de Arheologie din orașul Tulcea, redeschis recent într-o clădire nouă. În mijlocul exponatelor ilustrînd vechimea și continuitatea populației geto-dacice pe pămînturile Dobrogei, am consemnat cîteva din opiniile lor.

Astfel, cercetătoarea GALINA IVANOVNA SMIRNOVA, din Leningrad, după ce și-a mărturisit bucuria de a fi participat la lucrările Congresului de la București, a continuat: — Aș vrea să subliniez că savanții sovietici sînt interesați de problemele științei tracologice, urmărind cu multă atenție lucrările colegilor lor de peste hotare, în special pe ale cercetătorilor români și bulgari. De obicei, publicarea rezultatelor noastre durează doi-trei ani. La acest congres însă am avut posibilitatea să facem cunoștință cu cele mai noi rezultate și păreri cu trei ani mai înainte decît publicarea lor. Cu alte cuvinte, am luat-o înainte cu trei ani tuturor acelora care n-au participat la congres. Înarmați acum cu noi cunoștințe, cu noi idei, cu aceste noi rezultate vom putea să ne continuăm munca.

Ca muzeograf, țin să remarc expozițiile care au fost organizate cu ocazia congresului, cea de la Muzeul de Istorie al R.S.R. și de la Muzeul de Arheologie din Tulcea. Muzeelor li se acordă o mare încredere; noi, muzeografii, trebuie să facem cunoscute rezultatele cercetării științifice, arheologice, istorice, unui public larg, și anume să le facem cunoscute într-un fel elocvent și accesibil. În acest sens, trebuie să spun că expoziția pe care am văzut-o aici, la muzeul din Tulcea, este vrednică de toată lauda și de cea mai înaltă apreciere.

La rîndul său, RONALD ARTHUR CROSSLAND de la Universitatea Sheffield din Marea Britanie, după ce a mulțumit Academiei de Științe Sociale și Politice pentru posibilitatea oferită de a participa la lucrările acestei prestigioase reuniuni științifice, a declarat: — Congresul acesta a constituit pentru noi toți un prilej de a lua contact cu tracologia, disciplină deosebit de importantă pentru studiul lumii antice. Folosul a fost foarte mare, atît pentru arheologi, cît și pentru lingviști. Vreau să exprim totodată admirația mea pentru lucrările fundamentale pe care le-au oferit oamenii de știință români, spre a contura un tablou mai complet al celor discutate în domeniul tracologiei. Doresc să subliniez, de asemenea, folosul pe care l-am avut, cunoscînd lucrările savanților români cu privire la economia perioadei neolitice și a bronzului.

Trebuie să consider programul care a fost întocmit aici, în județul Tulcea, ca o a doua parte a Congresului de tracologie. La București, ceea ce am auzit și discutat la congres, ideile cu care ne-am confruntat au fost, într-un fel, puțin cam abstracte. Aici la Tulcea, ca o completare a celor dezbătute la București, am avut posibilitatea să vedem „pe viu" realitățile materiale care reflectă cele discutate la București.

Aș vrea să încheiu remarcînd încă o dată efortul colegilor români de a reconstitui trecutul istoric atît de bogat al țării lor.

Interviuri realizate de: GH. DAVID, FLORENTINA DOLGHIN, IOAN LĂCUSTĂ, CRISTIAN POPIȘTEANU, M. ȘTEFAN, IOANA URSU

Dicţionar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism

NEAMURI ŞI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Astii

Trib tracic localizat în apropierea coloniei greceşti Apollonia Pontică (azi Sozopol, Bulgaria), „puţin mai retras în sus de la mare", aşa cum ne informează Strabon. În cîteva locuri din apropierea litoralului, inclusiv pe teritoriul ocupat de asti s-au descoperit în mai multe rînduri „tezaure" conţinînd vîrfuri de săgeţi din bronz, turnate anume ca piese de schimb premonetar. S-a emis ipoteza că astii ar fi fost producătorii şi purtătorii acestor mijloace de schimb. Pe baza unor date mai recente, majoritatea cercetătorilor înclină însă să accepte o altă explicaţie şi anume că turnarea acestor vîrfuri de săgeţi s-a făcut, în principal, în atelierele coloniilor greceşti milesiene: Olbia, Histria şi Apollonia.

Tot de la Strabon ştim că astii au fost piraţi temuţi şi că jefuiau pe cei care debarcau pe coasta pustie şi stîncoasă a promontoriului Thynias. Potrivit unei alte ipoteze, astii ar fi creat un mare regat, ce ar fi luat locul celui al odrisilor[1] jucînd un important rol istoric în epoca elenistică. Dar faptele în sprijinul acestei supoziţii ne apar insuficiente. Cert este că astii au dominat litoralul amintit, dominaţie uşurată mult de dispariţia regatului celţilor din Tylis (pe la 218 î.e.n.) şi de decăderea Apolloniei.

În anul 108 î.e.n. consulul Cnelus Manlius Vulso a intrat în conflict cu astii. Sub Imperiul roman, ţinuturile astilor au devenit un domeniu al provinciei Tracia, cuprinzînd şi zona păduroasă de la vest de munţii Istranca. Din relatarea lui Procopius, apărută în 551 e.n., reţinem o ultimă informaţie privind regiunea care ne interesează: în 550 e.n., „sclavinii (slavii) jefuiră în voie şi ţara numită Astica, rămasă pînă atunci nepustiită, şi de aceea avură prilejul să găsească acolo pradă bogată. Răvăşiră astfel

(Continuare în p. 40)

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7 şi 8/1976.

TABĂRA MUNCITOREASCĂ DIN CENTRUL ORAȘULUI

THOMAS BREIER

La cumpăna veacurilor XIX și XX, Timișoara cunoștea un puternic avînt economic. După o perioadă de stagnare de aproape două decenii, industria marca o revitalizare. Către anul 1900, în oraș existau 24 întreprinderi importante în care lucrau peste 10 000 muncitori.

Dezvoltarea industrială a avut însă drept efect, pe lîngă creșterea numerică a muncitorilor, și o înăsprire a exploatării. În consecință, lupta de clasă a cunoscut și ea o intensificare, mai cu seamă după constituirea, în 1890, a organizației locale a Partidului Social-Democrat. În pofida măsurilor represive ale autorităților (este edificator în acest sens ordinul Ministerului de Război din Viena, adresat la 12 august 1895 Corpului de armată din Timișoara privind urmărirea socialiștilor de pe întreg teritoriul aflat în subordinea sa militară), prin intermediul celor două gazete Votul poporului **și** Volkswille, **mișcarea socialistă și-a extins influența în rîndul maselor populare. Anul 1905 s-a desfășurat sub semnul luptei permanente pentru dreptul de vot universal, culminînd cu marele miting din 18 decembrie 1905, la care s-au înregistrat 9 000 participanți.**

1906 a debutat cu un nou șir de greve și demonstrații. Între 31 ianuarie și 10 septembrie s-au desfășurat 17 greve, totalizînd 264 zile de întrerupere a lucrului, în cadrul cărora au participat zeci de mii de oameni. Evenimentul central al acestor lupte l-a constituit greva generală — prima și una din cele mai semnificative bătălii de clasă din istoria mișcării muncitorești din Banat, desfășurată în mai 1906.

Cum au decurs evenimentele? La 29 aprilie, Uniunea antreprenorilor a concediat 700 muncitori constructori. Măsura era urmarea unei hotărîri luate de conducerea Uniunii cu scopul de a slăbi influența sindicatului muncitorilor constructori. Se urmărea înlăturarea elementelor revoluționare din conducerea acestuia, patronii arogîndu-și, totodată, drepturi discreționare asupra angajării, concedierii și repartizării muncitorilor pe șantiere. Adoptarea acestei hotărîri a provocat un puternic val de proteste din partea organizației socia-

liste şi a sindicatelor. Concedierea masivă a constructorilor a fost analizată în cadrul a două conferinţe ale organizaţiei P.S.D. din Banat, la care au participat conducătorii celor 15 sindicate existente, hotărîndu-se declararea grevei generale începînd cu ziua de luni, 21 mai.

În ziua stabilită, încă din primele ore ale dimineţii, oraşul a fost împînzit de manifeste în care se spunea: „Ţelul antreprenorilor este să distrugă organizaţia noastră şi să înfometeze muncitorii. Tovarăşi! Ne vom apăra organizaţia noastră în toate împrejurările. Munca încetează în Timişoara peste tot. Fiecare muncitor să fie prezent pe stradă. Prezenţa unanimă a muncitorilor va asigura victoria noastră".

Pentru a zădărnici tentativele patronilor şi ale autorităţilor de a dezbina frontul comun de luptă, grupe de cîte 500 muncitori, conduse de cîte un delegat al partidului, au străbătut dis-de-dimineaţă toate cartierele, atelierele, fabricile, adunînd toţi lucrătorii. „Oraşul — relata publicaţia **Temesvarer Zeitung,** din 24 mai 1906 — şi-a schimbat dintr-o dată înfăţişarea. Din toate părţile se puteau vedea muncitori şi muncitoare, cu flori de mac pe haine, îndreptîndu-se spre centrul oraşului". În mai puţin de trei ore, în Piaţa Unirii s-au adunat peste 15 000 muncitori români, germani, maghiari şi de alte naţionalităţi într-o grandioasă manifestaţie, aşa cum Timişoara nu cunoscuse pînă atunci[1]. Coloanele muncitoreşti s-au îndreptat apoi spre Piaţa Libertăţii, la sediul Primăriei, unde o delegaţie de zece persoane, a făcut cunoscute primarului, dr. Carol Telbisz, revendicările muncitorimii, inclusiv „hotărîrea acestora de a continua greva pînă cînd cei 700 muncitori îşi vor fi primit toate drepturile".

De la Primărie, demonstranţii au pornit spre cartierul Fabric. În sala şi curtea Fabricii de bere, s-a desfăşurat o mare adunare, în cadrul căreia Traian Novac, Iulius Freund şi Ioan Toth au prezentat rezoluţia grevei generale. Apoi coloanele de muncitori, purtînd zeci de steaguri roşii şi scandînd lozinci, s-au revărsat din nou pe străzile oraşului. În cele din urmă, pe un teren viran din cartierul Mehala, ei şi-au stabilit o tabără revoluţionară, alcătuită din sute de corturi şi avînd în centru un mare steag roşu. Timp de două zile, oraşul s-a aflat, practic, sub controlul muncitorilor.

În după-amiaza zilei de 21 mai, o delegaţie a grevi̇ştilor, alcătuită din Iulius Freund, Iulius Andrassy şi Traian Novac a prezentat Uniunii antreprenorilor, la Casa corporaţiei meşteşugăreşti, revendicările constructorilor. Discuţiile nu au dus însă la nici un rezultat, fiind reluate a doua zi în sala de şedinţe a Primăriei, într-o atmosferă furtunoasă. Nevrînd să accepte nici o revendicare a muncitorilor, antreprenorii au părăsit sala de şedinţe.

Vestea eşuării tratativelor a provocat o puternică reacţie în rîndul grevi̇ştilor. Muncitorii s-au îndreptat din nou spre Piaţa Libertăţii, hotărîţi să-şi impună, prin forţă, drepturile. Înspăimîntate, autorităţile au înconjurat centrul oraşului cu unităţi militare şi de poliţie. În faţa Podului Maria, pe malul drept al Begăi, coloanele de grevi̇şti au fost oprite de cordoane militare. Demonstranţii nu s-au lăsat însă intimidaţi de prezenţa masivă a trupelor, în pofida faptului că soldaţilor li se ordonase să pregătească armele pentru tragere. După relatarea din **Temesvarer Zeitung,** muncitoarele din construcţii i-au îndemnat pe manifestanţi: „Înainte tovarăşi, nu vă temeţi! Ei nu trag. Soldaţii sînt fraţii noştri. Noi vrem pîine. De şase săptămîni suferim de foame".

Acţiunea curajoasă a femeilor a produs derută în rîndul soldaţilor care au părăsit podul, deschizînd astfel drum muncitorilor spre Piaţa Libertăţii. Ocolind cordoanele militare din faţa Pieţei Teatrului, miile de demonstranţi au pătruns întîi în Piaţa Unirii şi apoi în cea a Libertăţii, pe care au ocupat-o. Autorităţile au încercat o nouă acţiune de intimidare a grevi̇ştilor, dislocînd spre cele două pieţe două regimente de artilerie şi unul de infanterie, astfel încît centrul oraşului a fost transformat într-o adevărată tabără militară.

În această atmosferă de maximă tensiune, la orele 21 au început tratativele hotărîtoare între grevi̇şti şi antreprenori. Discuţiile s-au prelungit pînă la miezul nopţii, cînd în faţa atitudinii dîrze a miilor de muncitori, patronatul a fost constrîns să capituleze, recunoscînd, printr-o declaraţie scrisă, toate revendicările cerute de grevi̇şti. Tîrziu, după miezul nopţii, Traian Novac, Martin Weiss şi Ioan Biro au anunţat, în faţa celor trei porţi ale Primăriei, izbînda grevei generale.

Prin caracterul şi rezultatele ei, greva generală din 1906, din Timişoara, a marcat un moment important în mişcarea muncitorească din Banat, demonstrînd încă o dată unitatea de acţiune a clasei muncitoare, indiferent de naţionalitate, în lupta pentru apărarea drepturilor sale şi a prefigurat bătăliile de clasă din anii următori.

[1] În imaginea din p. 23: Piaţa Unirii din Timişoara, la începutul secolului XX.

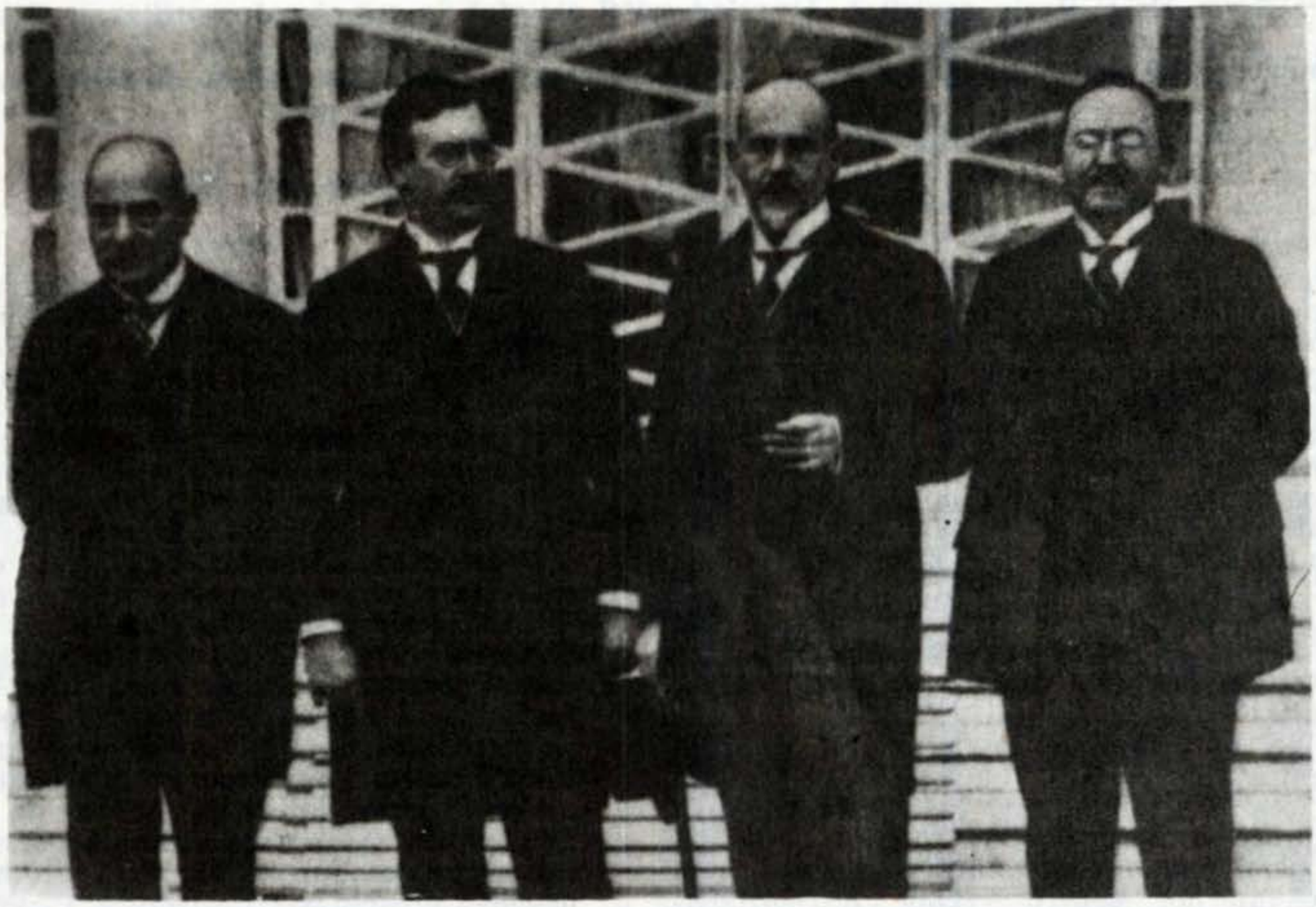

24 iunie 1922

ATENTATUL DE PE KÖNIGSALLEE

V. P. BOROVIČKA

La 24 iunie 1922, opinia publică afla o veste greu de crezut: în dimineața acelei zile, Walter Rathenau, ministrul de Externe al Germaniei, căzuse victima unui atentat. Cine erau teroriștii, în solda cui acționaseră și care fusese mobilul politic al odioasei lor crime? Pentru a răspunde la aceste întrebări, să ne întoarcem cu cîțiva ani înapoi spre a înfățișa situația social-politică a Germaniei din perioada imediat următoare primului război mondial.

Forțele extremiste de dreapta au profitat de situația deosebit de grea în care se afla Germania în acea perioadă (șomaj, mizerie, inflație); pentru a desfășura o campanie naționalistă, revanșardă, antidemocratică.

După înăbușirea revoluției proletariatului german, în ianuarie 1919[1], guvernul Republicii de la Weimar a trebuit să facă față asaltului grupărilor de extremă dreaptă, sprijinite de casta ofițerilor reacționari, de marea :noșierime și vîrfurile burgheziei monopoliste. La 13 martie 1920, aceste grupări au declanșat o lovitură de stat, condusă de Wolfgang Kapp, om politic german de dreapta. El a fost sprijinit de generalul Walter von Lütwitz, comandantul trupelor din Berlin, care jucase un rol important în zdrobirea grupării revoluționare Spartakus, în iarna 1918-1919. La acest puci a participat și ofițerul de marină Hermann Erhardt, aflat în fruntea unor detașamente de trupe neregulate, ce cuprindea aproximativ 6 000 oameni. Intervenția promptă și masivă a muncitorilor din Berlin, care au declanșat greva generală, a dus la înfrîngerea puciului.

În anii următori, organizațiile de extremă dreaptă au continuat să desfășoare o violentă agitație șovină, revanșardă, antidemocratică. În plus, au organizat atentate împotriva oamenilor politici realiști, care încercau să găsească o ieșire a Germaniei din situația grea în care se afla. Prima victimă a asasinilor, în august 1921, a fost Mathias Erzberger, cel care negociase în numele Germaniei armistițiul de la Compiègne[2]. În iunie 1922, aceleași bande teroriste l-au ucis pe deputatul de stînga, Garaeis.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1968.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1974 și 1/1975.

În acest context, şi cu acelaşi mobil, a avut loc şi atentatul împotriva ministrului de Externe al Germaniei, W. Rathenau. Preşedinte al Trustului A.E.G., om de afaceri realist, Rathenau era adeptul unei politici de înţelegere şi cooperare în Europa. În 1922, pe cînd avea loc Conferinţa economică internaţională de la Genova, la care au participat 29 state capitaliste şi Rusia sovietică, Rathenau a semnat, la Rapallo, tratatul prin care au fost restabilite relaţiile diplomatice şi economice normale între Germania şi Rusia sovietică, devenind astfel obiectul de ură al extremiştilor de dreapta[1].

Publicăm în continuare un fragment din lucrarea, Atentate care urmau să schimbe lumea, **a publicistului ceh V.P. Borovička, a cărei traducere în româneşte este în pregătire la Editura Politică.**

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

I. D.

În timpul conferinţei, la 15 aprilie 1922, ora două noaptea, la hotelul delegaţiei germane a sunat telefonul. Cel care chema era Sabanin, împuternicitul lui Cicerin[2]; el a cerut să vorbească cu ambasadorul german Maltzahn căruia i-a comunicat propunerea delegaţiei sovietice de a se întîlni cu cea germană pentru ca, în cadrul unor tratative bilaterale, să discute problemele care interesau cele două ţări. La ora două şi jumătate noaptea, Maltzahn i-a prezentat lui Rathenau propunerea care i se făcuse. Ministrul şi-a dat seama că sovieticii se pronunţau pentru tratative deschise, care ar fi putut aduce rezultate concrete.

Cele două delegaţii s-au întîlnit chiar în dimineaţa următoare; în aceeaşi zi, Rathenau şi Cicerin au semnat acordul pentru anularea reciprocă a datoriilor de război. Totodată, guvernul german a renunţat la revendicarea despăgubirilor pentru vechile întreprinderi germane naţionalizate după Revoluţia Socialistă din Octombrie. Acordul a intrat în istorie sub numele de Tratatul de la Rapallo. El conţinea premisele de bază pentru normalizarea relaţiilor comerciale reciproce, cu aplicarea principiului clauzei naţiunii celei mai favorizate. Cele două ţări au stabilit relaţii diplomatice.

Îndată ce s-a întors de la Conferinţa de la Genova, cercurile ultrareacţionare germane au dezlănţuit o violentă campanie împotriva ministrului de Externe. La periferiile Berlinului au apărut chiar afişe cu îndemnul: „Ucideţi-l pe Rathenau!".

Din brigada marină de trist renume a lui Erhardt, scoasă în afara legii după eşuarea puciului lui Kapp, a luat fiinţă organizaţia teroristă secretă „Consul" camuflată sub numele de „Societatea bavareză pentru prelucrarea lemnului". Organizaţia urmărea ca, prin asasinarea unor oameni politici cu vederi democratice, să imprime un curs reacţionar vieţii publice din Germania.

Se spune că ideea de a-l asasina pe Rathenau i-a aparţinut unui student de şaptesprezece ani, Stubenrauch; acesta i-a încredinţat-o unui coleg al său, Wilhelm Günther, membru al mai multor organizaţii militariste şi reacţionare. La rîndul său, Günther a destăinuit, chiar a doua zi, ideea asasinării ministrului de Externe unui oarecare locotenent major de marină, Erwin Kern, un terorist cu experienţă, în vîrstă de 24 ani.

Pe lîngă cei pomeniţi mai sus, grupul din Berlin al organizaţiei „Consul" cuprindea şi alţi conspiratori de aceeaşi teapă. Unul dintre ei, inginerul Hermann Fischer, în vîrstă de 26 ani, fusese locotenent în brigada marină a lui Erhardt. Era tipul ofiţerului devotat cu trup şi suflet militarismului german, unul din exemplarele care se puteau naşte numai în Prusia acelor vremi. Un altul, Ernst Werner Techow, n-avea decît 23 ani, dar se remarcase deja în puciul lui Kapp. Fratele lui Techow, Hans Gerd, era un adolescent de numai şaptesprezece ani, dar participase la activitatea contrarevoluţionară în calitate de curier al conspiratorilor, încă de la 14 ani. Printre terorişti se mai aflau Ernst von Salomon, în vîrstă de 19 ani, fost locotenent de marină, precum şi Hardtmuth Plass, de 21 ani. Acesta din urmă a devenit mai tîrziu un fervent nazist; dar, după atentatul împotriva lui Hitler[3], a fost arestat împreună cu amiralul Canaris, şeful contraspionajului german şi, îndată după aceea, executat.

Dar, revenind la organizaţia „Consul", să notăm că Plass, împreună cu Günther, au trecut la pregătirea atentatului împotriva ministrului Rathenau.

Planul avea o concepţie simplă, însă foarte îndrăzneaţă. Atentatorii au plănuit să procure o maşină rapidă, tip sport, şi să-l aştepte pe Rathenau nu departe de casă, la capătul lui Königsallee din Berlin-Grunewald, de unde, de regulă, la ora zece dimineaţa, înaltul demnitar pleca spre minister. După aceea, trebuiau să urmărească maşina ministrului, s-o depăşească şi, din mers, să tragă asupra lui Rathenau cu pistoalele. Pentru a fi siguri de reuşită, criminalii aveau pregătite şi grenade pe care să le arunce asupra vehiculului în care se afla ministrul. Imediat după aceea, trebuiau să dispară după primul colţ de stradă.

Un plan foarte riscant, dar realizabil. Atentatorii nu numai că erau terorişti încercaţi, dar dispuneau şi de mijloacele materiale necesare înfăptuirii planului. Pentru a procura un automobil rapid, Kern a plecat la Freiburg, unde îşi aveau sediul fraţii Johann şi Franz Küchenmeister, mari industriaşi şi sprijinitori activi ai organizaţiei „Consul".

Cu mult înainte de data atentatului, Kern şi Fischer l-au urmărit pas cu pas pe Rathe-

---

[1] În imaginea din p. 25: ministrul de Externe Walter Rathenau, al doilea din dreapta, în timpul Conferinţei de la Genova (aprilie 1922).

[2] G.V. Cicerin (1872-1936), om politic şi diplomat sovietic, comisar al poporului pentru Afacerile Externe (1918-1930). Vezi şi **Magazin istoric,** nr. 4/1969.

[3] Este vorba de atentatul eşuat asupra lui Hitler, din 20 iulie 1944.

nau pentru a-i afla obiceiurile. Au mers chiar și la balconul Parlamentului, în rîndurile publicului, de unde au ascultat un discurs al ministrului, adresat în special tineretului german.

În noaptea dinaintea atentatului, Walter Rathenau a ajuns acasă foarte tîrziu. De aceea, i-a cerut valetului să-l trezească la ora zece și nu la nouă, cum îi era obiceiul.

Teroriștii nu dau greș

Sîmbătă, 24 iunie 1922; o zi de vară, cu cer albastru. Atentatorii s-au întîlnit într-un loc anume dis-de-dimineață. Cu o seară în urmă, încercaseră viteza automobilului din care trebuiau să săvîrșească asasinatul; cu alte cîteva zile mai înainte, într-o pădure departe de Berlin, se convinseseră de calitățile remarcabile ale pistoalelor pe care urmau să le folosească. Totul era pregătit, inclusiv fuga peste graniță. Undeva, pe litoralul nordic, trebuia să-i aștepte o barcă cu motor, care urma să-i transporte pînă la o navă cu vele aflată în afara apelor teritoriale germane. Aceasta urma să-i ducă în Suedia, unde își închipuiau că vor fi în afară de orice pericol.

În dimineața zilei de 24 se aflau cu toții în mașina împrumutată; la volan stătea Techow, în spate luaseră loc Kern, Fischer și von Salomon. În așteptarea orei atentatului, teroriștii s-au plimbat de colo-colo pe străzile din Grunewald, au străbătut și Königsallee. Pînă la urmă, au oprit în colțul străzii de unde trebuiau să pornească în urmărirea mașinii ministrului. Se apropia ora zece cînd, în mod normal, din spatele porții vilei lui Rathenau trebuia să apară ministrul. Atentatorii nu-și puteau închipui că, tocmai astăzi, el va întîrzia.

Dar Techow știa să se descurce. Pentru ca să nu bată la ochi mașina plină cu oameni în haine de piele noi-nouțe și cu căști de motocicliști pe cap, Techow a oprit motorul și, coborînd din automobil, a ridicat capota.

Walter Rathenau s-a trezit în jurul orei zece, după care și-a luat micul dejun. Și-a aruncat o privire peste ziare și a schimbat cîteva cuvinte cu mama sa, cînd a constatat că este aproape zece jumătate. La despărțire, sub coloanele holului de la intrare, mama i-a spus:

— Ai grijă de tine, Walter...

După care i-a făcut semn cu mîna. Fiul i-a răspuns mașinal; se gîndea la treburile care îl așteptau.

Pornind, ministrul i-a spus șoferului să meargă încet, vrînd să savureze dimineața parfumată. Mașina a luat-o pe alei, încet, ca o caleașcă, pînă la locul unde Königsallee formează o curbă dublă. În acel moment, automobilul ministrului a fost depășit de un altul, de culoare maro, cu capota ridicată. Pe bancheta din spate stăteau trei oameni, îmbrăcați în haine de piele. Unul din ei s-a ridicat brusc și a început să tragă focuri de pistol asupra lui Rathenau. Un al doilea a scos siguranța grenadei de mînă și, cu o boltă clasică, pe care o poți învăța numai în transee, a aruncat-o în mașina ministrului. Rathenau a căzut pe bancheta din spate, ciuruit de gloanțe și sfîrtecat de explozie.

La colțul lui Königsallee se construia o casă, pe ale cărei schele lucra zidarul Krischbin. El a observat ambele mașini și a fost martor la înfăptuirea atentatului. În momentul în care șoferul ministrului a început să strige după ajutor, Krischbin a alergat spre automobilul în care era cel rănit. Împreună cu sora de caritate Helen Kelser, care trecea întîmplător pe acolo, s-a străduit să-i dea primul ajutor. Era însă prea tîrziu. Asasinii țintiseră cu precizie. Cinci din cele nouă gloanțe trase asupra ministrului îl nimeriseră în cap. Cînd a fost transportat acasă, Rathenau era mort.

Mașina în care se aflau teroriștii a parcurs în goană cîteva străzi, apoi a stopat. Kern a aruncat pistolul peste un gard, iar Fischer s-a eliberat de grenadele rămase; cu toții au azvîrlit hainele de piele, iar la zece și patruzeci de minute se aflau pe Friedrichstrasse. De aici, s-au pierdut în centrul Berlinului. Curînd însă la toate colțurile au apărut panouri cu fotografiile lor. Pentru prinderea ucigașilor, directorul Poliției a oferit o recompensă de un milion de mărci. Dîndu-și seama că autoritățile acordă asasinării lui Rathenau o atenție deosebită, teroriștii au început să se teamă. Pretutindeni, oamenii își manifestau indignarea față de omorîrea ministrului care adusese atîtea servicii Germaniei postbelice.

Conform planului dinainte stabilit, teroriștii s-au îndreptat spre litoral, unde urma să-i aștepte barca cu motor. Erau însă atît de înfricoșați, încît au încurcat data la care trebuia să aibă loc întîlnirea stabilită. I-a cuprins panica și au încercat să fugă în Suedia pe alt drum. Dar nici pe acolo n-au reușit să ajungă pînă la graniță. În valea Saaly și-au dat seama că Poliția se afla pe urmele lor. De aceea, au renunțat la tentativa trecerii frontierei și au căutat să se ascundă pentru o vreme în turnul de gardă al străvechiului castel Saaleck, proprietatea scriitorului dr. Hans Wilhelm Stein. Poliția le-a dat de urmă însă și acolo. Lațul s-a strîns în jurul asasinilor. Poliția a înconjurat castelul și, cum ucigașii au refuzat să se predea, a deschis focul. Primul a căzut Erwin Kern. Fischer și-a dus pistolul la tîmplă și s-a sinucis.

În octombrie 1922, ceilalți participanți la atentat au apărut în fața Tribunalului din Leipzig. Procurorul principal, dr. Ebermayer, a caracterizat însă atentatul drept o crimă de drept comun și nu politică. Techow, cel care a condus automobilul, a fost condamnat la 15 ani închisoare, ceilalți inculpați — de la opt ani la două luni. Curînd însă toți au fost amnistiați.

După proces, la locul crimei a fost pusă o placă comemorativă. La instaurarea nazismului, hitleriștii au ordonat ca placa să fie înlăturată. În schimb, în cinstea asasinilor, proclamați „mucenici" ai celui de-al III-lea Reich, la castelul Saaleck, a fost înălțat un monument.

În românește de
Nicolae NICOARĂ

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

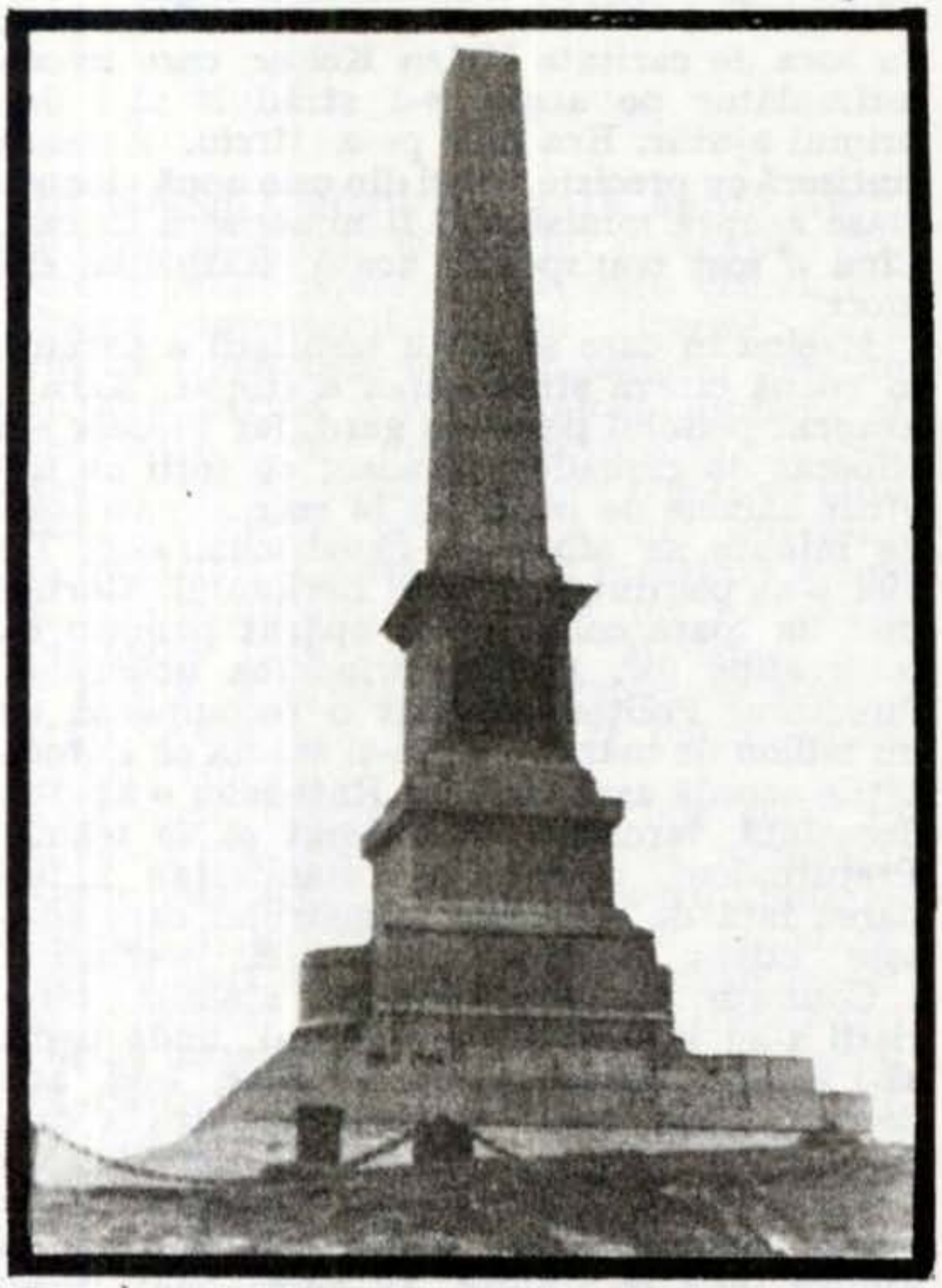

Coloana de pe „Colnicul Hora"

Dr. FLORIAN TUCĂ

În deceniul doi al secolului XIV, Dobrogea a căzut sub stăpînirea Imperiului otoman. Abia în 1878, în urma războiului pentru cucerirea absolută a independenței de stat a României, pămîntul dintre Dunăre și Marea Neagră a revenit, în mod firesc, la patria mamă. La 14 noiembrie 1878, guvernul român a preluat administrația Dobrogei. Odată cu aceasta, unități ale armatei române au revenit în străvechile garnizoane, unde, cîndva, veghease oastea lui Mircea cel Bătrîn. Momentul a fost înălțător. Trupele române au fost întîmpinate de populație cu entuziasm și cu bucurie de nedescris.

Recunoștința și admirația față de viteaza noastră armată, încununată de laurii campaniei pentru independență, s-au întruchipat și în monumentul ridicat la Tulcea pe „Colnicul Hora", chiar pe ruinele anticei cetăți Aegyssus. De aici, coloana de piatră înaltă de 22 m, domină orașul, dealurile, văile, cîmpurile, fluviul, marea. Privită de departe, coloana memorială pare un far, ceea ce este în fond în sens metaforic. Un far ce pune în lumina prezentului un capitol al trecutului cu rezonanțe mereu actuale. Căci pentru independența patriei, pentru aducerea pămîntului dobrogean la matca lui din obîrșii, au luptat și au sîngerat cu miile, dorobanții, roșiorii, vînătorii, artileriștii și marinarii de pe întregul cuprins românesc. Coloana de pe „Colnicul Hora" le preamărește așa cum se cuvine bărbăția și sacrificiul: **„Acest monument a fost ridicat de cetățenii din orașul Tulcea [...] ca simbol al eroismului și vitejiei poporului român în lupta pentru eliberarea de sub jugul otoman și independența patriei".**

Monumentul Independenței sau al reunirii Dobrogei cu patria mamă — cum îl denumesc tulcenii — a fost inaugurat oficial la 2 mai 1904. Încă din 1879 a fost așezată piatra fundamentală. Avem informația că la festivitate a participat și generalul Carol Davila. Impresionat de clipa trăită, medicul-ostaș și-a scos decorațiile de pe piept și le-a așezat lîngă pergamentul ce a fost îngropat la temelia monumentului.

Executarea lucrării a fost încredințată, de edilii orașului sculptorului G. Vasilescu. Acesta a conceput-o ca un obelisc masiv, la baza căruia erau figurate două elemente compoziționale des întîlnite pe insemnele memoriale închinate bravurii armatei române în războiul de la 1877-1878: un dorobanț cu arma la umăr și cu goarna în mînă, gata să sune atacul, și un vultur uriaș, cu aripile întinse, gata pentru zbor, semnificînd avîntul nețovăitor al oștirii, mîndria și voința ce au animat-o în luptă.

Cele două elemente compoziționale ale monumentului — fiecare cu o înălțime de aproximativ 5 metri — au fost turnate în bronz, la Veneția, în renumitul atelier al lui Munaretti. Montarea lor la Tulcea de-o parte și de alta a obeliscului s-a făcut sub conducerea unui alt sculptor — Constantin Bălăcescu.

Pe obelisc, în partea sa superioară, a fost sculptată stema României, înconjurată de laurii victoriei, sub care s-au montat plăci de bronz. Pe prima se aflau gravate următoarele cuvinte: **„Ridicatu-s-a acest monument de cetățenii Tulcei și ai țării în anul MDCCCXCIX (1899) spre veșnica amintire a readucerii Dobrogei la căminul strămoșesc prin vitejia armatei române..."**.

În timpul primului război mondial, trupele de ocupație au dărîmat o parte din obeliscul de granit, iar cele două statui au fost topite și transformate, se pare, în proiectile. În perioada 1934-1936, monumentul a fost refăcut în forma în care se află și astăzi, adică fără cele două elemente compoziționale inițiale — dorobanțul și vulturul. Înfățișarea lui de odinioară a rămas însă turnată în efigia bătută cu prilejul inaugurării și în conștiința tulcenilor. Ne așteptăm ca în cinstea Centenarului independenței noastre de stat, monumentul să fie readus la forma lui inițială.

1877:

UN BĂNĂȚEAN SCRIE DE PE FRONT

Printre numeroșii români din Imperiul habsburgic care au luptat în războiul pentru cucerirea absolută a independenței de stat a României s-a aflat și Moise Grozea. El a demisionat din armata austro-ungară, în cadrul căreia activa ca ofițer, și, în 1877, dînd glas sentimentelor sale patriotice a trecut Carpații și s-a înrolat ca voluntar în oștirea noastră. Scrisorile sale trimise de pe front celor rămași acasă depășesc interesul strict familiar, îndeosebi prin realismul cu care descriu greutățile frontului, dîrzenia cu care ostașii români suportau aceste neajunsuri, inclusiv frigul și ploaia, ca și entuziasmul și nerăbdarea cu care se avîntau în luptă pentru a cuceri deplina independență a patriei. În 1927, Sextil Pușcariu a adunat și a dat publicității aceste epistole în lucrarea intitulată Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877, **însoțindu-le de o introducere, devenită ea însăși document istoric. Iată cîteva fragmente din misivele luptătorului transilvănean, însoțite de extrase din prefața cunoscutului lingvist și filolog român.**

I.U.

Dorobanțul stă neclintit la poarta Plevnei

Între datele ce le-am putut strînge spre a urmări răsunetul pe care l-a avut în Ardeal războiul pentru independență, am avut norocul să cunosc — prin bunăvoința d-lui Aurel A. Mureșianu din Brașov — corespondența lui Moise Grozea, trimisă de pe cîmpul de luptă soției sale Elena, fiica lui Iacob Mureșianu, și cumnatului său Aurel Mureșianu.

Sînt scrisorile unui soldat, simple și fără fraze patetice, fericit că poate să-și consacre toată priceperea și, la nevoie, viața pentru o cauză pe care o consideră sfîntă. Rolul pe care a avut să-l joace în cursul acestui război tînărul ofițer, trecut cu pregătire solidă și cu o experiență războinică din armata austriacă în cea română, ne dezvăluie mai mult decît un colț neînsemnat al cîmpului de luptă.

De aceea am crezut că publicarea lor cu omiterea părților de interes pur familiar — alcătuiește o contribuție prețioasă pentru cunoașterea războiului, în care armata română, abia închegată, a dat dovezi de un eroism atît de rar, încît merită a fi urmărită pas cu pas. O vedem concentrată în Oltenia, nerăbdătoare de a trece prin botezul de sînge și cam enervată de neactivitatea la care o condamna încrederea prea mare a rușilor în propriile lor puteri [...]. Entuziasmul acestor soldați este atît de mare, încît conducătorul lor rîde de știrile false ale gazetelor străine despre pretinse victorii ale turcilor: „Spune-le ungurilor că acei turci care să dea armata română peste Dunăre nu s-au născut încă!". Cînd greul luptelor începe, scrisorile devin mai scurte și întrerupte, căci ofițerului distins i se dau misiuni importante, care îi iau tot timpul. Uneori scrisorile sînt nemțești, pentru a da știri care nu trebuiau înțelese de oricine, dar care puteau fi utile pentru cei ce, în redacția Gazetei Transilvaniei, **aveau să construiască din ele tabloul exact al operațiunilor, pe care românii ardeleni le urmăreau cu răsuflarea oprită.**

Grozăviile războiului apar în toată goliciunea lor în descrierea Nicopolei cucerite, dar mai ales în acel armistițiu de cîteva ore, care avea să servească pentru îngroparea morților.

Ceea ce reiese mai cu seamă din aceste scrisori este adînca mulțumire pe care bănățeanul trecut în armata română o simțea, putînd să împărtășească celor rămași sub stăpînire străină faptele vitejești ale fraților lor liberi, fapte din care aveau să răsară zorii unor vremi mai bune.

Sextil PUȘCARIU

Luni, 13 iunie 1877

Frate Aurele... Am fost prea ocupat pînă astăzi din cauză că am trebuit să țin locul șefului de Stat major care a avut o absentare de vreo cîteva zile. Astăzi s-a întors [...]. *Așteptăm ca fiecare moment să ne dea semnalul în urma căruia armele bravilor români să deștepte toată Europa și mai mult pe acei care de veacuri n-au vrut sau nu le-a convenit a ne vedea liberi și independenți și ne-au provocat a deveni aceasta prin arme. Da prin arme! Cu atît mai bine, căci va avea totodată și ocazia a ni le respecta.* „Victorie sau moarte" *este deviza fiecărui soldat român,* „să dăm tot ce avem pentru bravii noștri soldați" *este deviza fiecărui cetățean român. Așadar de asemenea sacrificii voluntare de sînge și materiale: izbînda nu poate fi departe* [...]. *Ca român privind tabăra nu-ți pare a fi realitate, ci mai mult că răsfoind istoria strămoșilor ai dat peste paginile care descriu spiritul oștilor de la Călugăreni, Neamțu etc.*

Nicopoli, 2 august 1877

Scumpa mea Elena!...Ieri primii scrisoarea ta prin care îmi descrii spiritul ce domnește între unguri[1] *și știrile ce le ai de la ei: că noi am fi fost bătuți de turci și aruncați peste Dunăre din Nicopoli, lucru ce mă face să rîd, iar pe de altă parte îmi aduce aminte de proverbul că:* Flămîndul codru viscază [...]. *Armata noastră nu numai că se găsește în deplină sănătate în Nicopoli, dar santinela ei,* „dorobanțul" *stă neclintit la poarta Plevnei* [...]. *Acum stăm într-o liniște completă pe toată linia și petrecem timpul numai cu pregătiri pentru marea zi ce ne-o prepară Plevna. Nu mă tem în acea zi de succes, nici că mă îngrijesc de multul sînge ce are să se verse, dar ce mă îngrijește e că iarna o să ne apuce pe aici. Sîntem deja în toamnă și încă departe de ținta noastră, căci oricare ar fi rezultatul marei bătălii ce trebuie să aibă loc la Plevna, finitul acestui rezbel încă este departe... De la luarea Nicopolului și pînă acum înălțimile ce înconjoară Plevna s-au întărit de turci, astfel încît aceasta a devenit nu cetate, ci o tabără întărită. Spre a se putea cineva apropia de dînsa trebuiește mai întîi a traversa mai multe vîlcele situate paralel cu frontul ei, astfel că asemenea mișcare trebuie făcută în focul inamicului, dat din bateriile și retranșamentele construite după toate științele fortificației și în formă de galerii, mai bine zis de amphiteatru, încît în oricare parte ai încerca atacul, întîmpini același front întărit și același număr și calibru de guri de tun, care-ți rînjesc în față în mod disprețuitor. Ce-i drept! Dacă turcii sînt tari în ceva, apoi aceasta este fortificarea, prin urmare defensiva, de unde nu numai conchidem, dar suntem chiar convinși, că ofensiva este partea lor cea mai slabă, încît soldatul turc, precum și întregi armate turcești, odată deranjați sau dislocați din vizuinile lor, în care șed cu lada de cartușe lîngă ei și le întrebuințează cu multă dibăcie, poți să pui de mămăligă în toată liniștea, căci pînă-l întîlnești iarăși, trebuiește timp* [...].

[1] Se referă la acele cercuri oficiale maghiare care sprijineau Turcia, inclusiv prin strîngerea de fonduri și recrutarea de voluntari care să lupte de partea forțelor otomane.

În apropierea Plevnei, 31 august 1877

Iubito! La 30 august, ziua de Sf. Alexandru, fu destinată pentru atacul Plevnei [...].

La 3 1/2 ore vînătorii care erau desfășurați în linie de tiraiori [în lanț de trăgători], *care luase*[ră] *cu sine și toate uneltele trebuincioase pentru trecerea șanțului: galioane, fașine, scări etc.; ajunse*[ră] *pe creasta dealului cam la 3-400 m departe de front. D-aici începu asaltul cu toată iuțeala și fără de a trage focuri asupra fortului, de unde inamicul îi bătea cu infanteria și șrapnele* [bile mici din plumb introduse în proiectil] *într-un mod înspăimîntător. Coloana, cu toată ploaia de gloanțe, însă înaintă repede pînă la șanțul fortului, de unde însă atît focul cît și baionetele inamice îi respinseră, astfel că se retraseră cu mari pierderi, dar în regulă. După o jumătate de oră sosiră și rușii, cu care dimpreună să reînceapă asaltul, care fu respins d-a doua oară, și tocmai al 3-lea asalt, care se execută într-un mod decisiv, reușit. Turcii fură respinși pierzînd două tunuri, 1 stindard și mai multe arme. Românii dimpreună cu rușii rămaseră stăpîni pe fort pe la orele 6 1/2 seara. Timpul în această zi era urît, ploaie și ceață. Turcii respinși se retrase*[ră] *în al doilea fort din spatele lor, de unde împreună cu cei d-acolo trăgea*[u] *toată noaptea asupra fortului încît ne era imposibil de a da ranforturi* [de a trimite întăriri] *și artileria trupelor din fort. Toată noaptea se petrecu într-o fuziladă* [focuri de pușcă], *iar dimineața la 4 ore turcii procedară la atac asupra fortului pierdut; înaintară pînă la parapetul șanțului, respingînd trupele aflate afară de fort, în cea mai mare parte ruși. Două batalioane și jumătate, adică 1 1/2 batalion din 13 dorobanți și un batal*[ion] *din 14 dorobanți, care erau trimiși ca trupe proaspete să susție fortul, ajunseră tocmai în momentul cînd trupele din fort erau tocmai să lase fortul în mîinile vrăjmașului, și cu „hura" îi respinseră înapoi. Reduta sau fortul rămase iarăși în posesia noastră, care l-am plătit destul de scump. Pierderile noastre în oameni și ofițeri sunt enorme* [...].

Să ne întoarcem la Divizia a 3-a. Aceasta avu aceleași pierderi, dar nu succesul celei a 4-a, căci fiind respinsă, nu mai putu să se pună în stare d-a reataca. Astăzi, la 31, rușii (corpul 4 de armată) atacară Plevna dinspre șoseaua Lovci, la sud. În ora ce vă scriu, comanda durează, iar rezultatul necunoscut. Eu cu voia lui D-zeu am scăpat în deplină

sănătate din 2 lupte: adică din cea de sîmbătă la 27 şi cea de marţi la 30 august. În aceasta din urmă am condus cu coloana de atac, la care ocazie mi se răni calul de 2 gloanţe. Un al 3-lea glonţ mă izbi, îmi rupse tocul de la cizma din piciorul drept şi izbind în dunga tălpii a ricoşat în lături, încît eu am rămas bine... Acum stăm şi ne adunăm rămăşiţele trupelor, aşteptînd un alt ordin.

Pentru conduita mea în I-a luptă sînt recomandat pentru decoraţia „Cavalerul Stelii României", iar pentru a 2-a nu ştiu pînă acuma, cred că ceva mai mult.

22 septembrie 1877

Mult iubită Linico !... De dimineaţă la 4 ore mă plimb pe la trupe prin tranşee, pînă mă răzbeşte foamea şi mă face să mă întorc la cort... De multe ori trebuie să încalec îndată spre a mă duce unde serviciul mă reclamă Nici noaptea n-am odihnă căci turcii ne poftesc adesea la cîte o mică partidă de petrecere. Se vede că ei suferă de insomnie. Săracii !...

Aurele ! După cîmpul de rezbel nu-ţi pot comunica mai nimic nou: de la 6 încoace am început a ne apropia de fortul al doilea turcesc prin tranşeele numite în fortificaţii paralele şi aceasta din cauza că luarea lui de-a dreptul ne-ar costa prea mult sînge. Cu aceste lucrări am ajuns astfel de aproape încît dorobanţii noştri nu mai trag cu puştile în turci, ci-i bombardează cu bulgări de pămînt [...] Turcii au luat spaima dorobanţilor noştri. Mîine, poimîine trebuie să se facă atacul. La 19 c[urent] din partea ruşilor a fost trimis la turci un parlamentar cu o scrisoare către Osman Paşa, care a fost primită. În timpul de la 10 oare şi pînă seara, focurile au încetat pe toată linia, numai asupra lucrătorilor noştri din paralele turcii trăgeau cu puştile [...]. Seara au reînceput ostilităţile iarăşi ca mai-nainte. La 20, orele 10 M[ăria] S[a] Domnitorul dimpreună cu M[arele] D[uce Nicolae] a vizitat poziţiile noastre şi apoi a luat dejunul la comandamentul armatei române, gl. Cernat. Noaptea pe la orele 10 ju[mătate] turcii au încercat un atac asupra paralelelor noastre. Pierderile noastre se reduc la 2 morţi şi 5 răniţi.

La 21, adică ieri, am avut iarăşi un armistiţiu care a durat de la 11 d[imineaţa] pînă la 5 seara. În acest timp, un general rus s-a întîlnit cu Osman Paşa între avanposturile ambelor armate pe şosea, unde a conferit sub un cort aşezat numai pentru acest scop.

Scopul acestei parlamentări precum şi rezultatul lor nu se ştie, deşi se zice că aceasta ar avea de subiect tratarea răniţilor prisonieri şi ridicarea morţilor de pe cîmpul de bătaie. Pe la orele 6 seara, focul începu iarăşi pe toată linia din partea ruşilor, însă mai viu ca totdeauna, astfel că după o bombardare de o oră din toate bateriile ruseşti, turci-şi pierduse cumpătul. Pe la orele 8 jum[ătate], o detunătură neobişnuită zgudui tot cîmpul de luptă şi împrejurimile sale; prin bombardarea de care vă vorbesc. mai sus o magazie de praf şi obuze din fortul cel mare turcesc (Radisovo) fu incendiată de către focurile ruseşti. Pe lîngă detunătură se auzi şi ţipete de om.

Astă noapte, pe la orele 12 1/2, o ploaie torenţială începu a ne face soarta nesuferită. Aceasta dură pînă dimineaţa la 8, cînd încetă, lăsînd în urmă-i o ceaţă groasă încît pînă la 12 oare nu se vede la o depărtare de 2 paşi. Poţi să-ţi închipuieşti ce poate fi în tranşee în urma acestei ploi.

Mîine sau poimîine cred a-ţi putea anunţa lucruri mai interesante şi aceste prin telegraf.

În faţa Plevnei, 29 septembrie 1877

Iubite Aurele !... Noroiul este pînă la genunchi şi egrasia mi-a pătruns pînă la măduvă. Dacă această vreme va mai dura mult, apoi ne merge rău; dar nici turcilor nu le merge mai bine fiind în mai rele condiţiuni ca noi, adecă pe lîngă cele zise mai sus, ei mai sufăr de lipsa de mîncare şi haine, după informaţiile ce le avem de la soldaţii turci cari dezertează mereu, atît la noi cît şi la ruşi [...]

Ieri la orele 12 din zi M.S. inspectă tranşeele fără d-a ţine cont de marele noroi, care face comunicaţia aproape imposibilă, şi gloanţele care şuieră. M.S. inspectă cu de-amănuntul bateria cea mare din faţa redutei turceşti, construită din nou pentru a bate fortul Bucovei şi lagărul retranşat (întărit) d-acolo. Această baterie fiind situată în faţa fortului turcesc, la o depărtare de 900 m, prin urmare în bătăia puştilor inamice, M.S. desconsideră pericolul la care se expusese. Fiecărui soldat îi adresa cuvinte de consolare şi încurajare, interesîndu-se totodată de hrana, îmbrăcămintea şi starea sănătăţii lor, ordonînd a se face bordeie. După aceasta M.S. se duse la ambulanţă spre a vizita bolnavii, cari din cauza timpului sunt destul de numeroşi. Cu această ocazie M.S. ordonă a se trage cîteva obuze deasupra fortului şi rămase încîntat de efectul produs. Ruşilor le-a sosit numeroase ramforturi [întăriri], încît sperăm a scăpa în curînd de Plevna.

Verbiţa, 9 octombrie 1877

Iubită Eleno!... Asemenea veţi fi auzit deja de lupta pe care am avut-o alaltăieri cu turcii, unde din nenorocire, după două asalturi asupra redutei turceşti, divizia noastră fu respinsă cu mari pierderi.

Cu această ocazie pe la orele 6, 3/4 fui şi eu contuzionat la cap, dar fără pericol, adică: în şanţul cel mai înaintat şi în momentul cînd cu sabia şi revolverul în mînă mă sileam a împinge nişte soldaţi din vînători peste parapeta şanţului, căzu un obuz (ghiu-

lea) de tun (turcesc) înaintea noastră în parapet, care declatînd [explodînd] mi-a aruncat un bulgher de pămînt în față, în urma căruia căzui amețit în șanț cu toți soldații de pe parapet peste mine, care în cea mai mare parte erau făcuți bucăți de eclaturile obuzului. Cîte minute voi fi stat acolo nu știu. Revenindu-mi iarăși la simțire îmi trebui cîtva timp și opinteli a ieși de sub mulțimea de cadavre și răniți cari erau grămădiți peste mine. Răzimat pe parapetul șanțului căutai să ies din învălmășeala ce era acolo și a mă retrage în a doua linie unde să mă lege doctorul [...] Din norocire însă observai că nu am decît o simplă zgîrietură la ochiul sting și la barbă, din care curgea sînge. Cu urechea dreaptă nu aud nici acum. Chipiul, sabia și una din decorațiile de pe piept le pierdusem. Ajungînd la locul de pansament dr. Davila mă legă și, dîndu-mi o bonetă ce o avea în pozunar, mă asigură că în cîteva zile o să-mi treacă și pe la orele... ajunsăi la cort unde am luat o supă caldă și mă culcai. A doua zi iarăși veni dr. Davila să mă vadă și avu bucurie văzîndu-mă sculat și plimbîndu-mă prin casă...

A doua zi, ieri, a trimis M.S. Domnitorul un adjutant expre ca să mă vază în numele său. Toată lumea zice și zic și eu că am avut mare noroc de am scăpat... Pe lîngă aceasta trimet și descrierea luptei pentru Aurel, dar spune-i ca traducînd-o să mai modifice ici colo stilul; într-altele s-o publice întocmai...

Acum divizia noastră se află în rezervă la Verbița [...] Să mai zice că pe la 1 noiembrie o să ne întoarcem în țară. Plevna este înconjurată și cred că o să cadă în curînd.

Chipiul și decorația mi le-au adus astăzi. găsindu-le la locul unde am căzut [...]

Verbița, la 12 octombrie 1877

Alaltăieri la 10, orele 12 1/2, să făcu încetare de arme pentru două ceasuri, spre a îngropa morții după cîmpul de luptă. Spre acest scop și la ora fixată, un oficer român ieși din reduta Grivița cu un steag alb și înaintînd spre reduta turcească se întîlni cu cel turc, ieșit tot pentru acest scop la jumătate distanță dintre ambele forturi. Ambii oficeri, fără arme, salutîndu-se respectuos, se înțeleseră asupra modului cum are să urmeze îngroparea, făcînd totodată și o linie de demarcație. După aceasta și din ambele părți ieșiră soldați destinați pentru a aduna armele după cîmpul de luptă și personalul sanitar pentru îngroparea cadavrelor. Din partea noastră se îngropară aproape 250 cadavre și cred că ceva mai multe din partea turcilor. Remarcabil la această ocazie fu admirația reciprocă a soldaților, văzîndu-se deodată față în față, vorbind și petrecînd totodată unii cu alții, fără d-a mai gîndi că cu vreo cîteva minute în urmă aruncau moartea unii într-alții. Ai noștri rîdeau de turci, făcînd glume, la care nici turcii nu rămîneau datori. Comandantul fortului turcesc era un colonel, care vorbea perfect limba franceză și care în conversația cu ai noștri se lansa și în aprecieri politice.

[Aflarăm că] prizonierii noștri sînt foarte bine tratați de către turci [...] Dorobanții noștri atrăgeau admirația generală a turcilor, cari vorbind despre ei le zicea mereu bașa buzucii[1] voștri. Armele găsite erau adunate de turci, care erau ale noastre le făcură piramidă înaintea fortului și cerîndu-le, ei întrebară pe Osman dacă poate să le dea. Acesta răspunse: lăsați armele pe cîmp, care le vor putea lua odată cu reduta. Pe la orele 3 și după terminarea misiei lor, toți se retraseră prin cele mai vii și sincere complimente reciproce la locurile lor. Îndată ce cîmpul de luptă fu iarăși liber, se trase un tun drept semnal că ostilitățile pot reîncepe. De mirat este însă că după acest semnal și pînă seara nu se trase măcar un foc din nici într-o parte. Se crede că cauza a fost că toți au rămas încîntați unii de alții.

---

[1] Basbuzuc — soldat voluntar din trupele neregulate ale armatei turcești — *n.r.*

PLANȘELE NOASTRE

① Sfatul breslei postăvarilor români din Făgăraș (sus). Imagine aflată pe partea interioară a capacului unei lăzi din secolul XVII — Muzeul de Istorie al Municipiului București **(Un trimis al Regelui Soare în Transilvania,** p. 12)

② Un portret mai puțin cunoscut al domnitorului Alexandru Ipsilanti. Frescă de la Mănăstirea Mărcuța

③ Vederi din Iași ințeputului de veac XIX. Litografii de P. Müller — colecțiile Bibliotecii Centrale de Stat **(„Păstrăm legile și limba celui dintîi popor al lumii“,** p. 16)

④ Ruinele templului din Garni, unul din cele mai vechi monumente istorice din R.S.S. Armeană **(Itinerar istoric — Moscova, Kiev, Erevan,** p. 44)

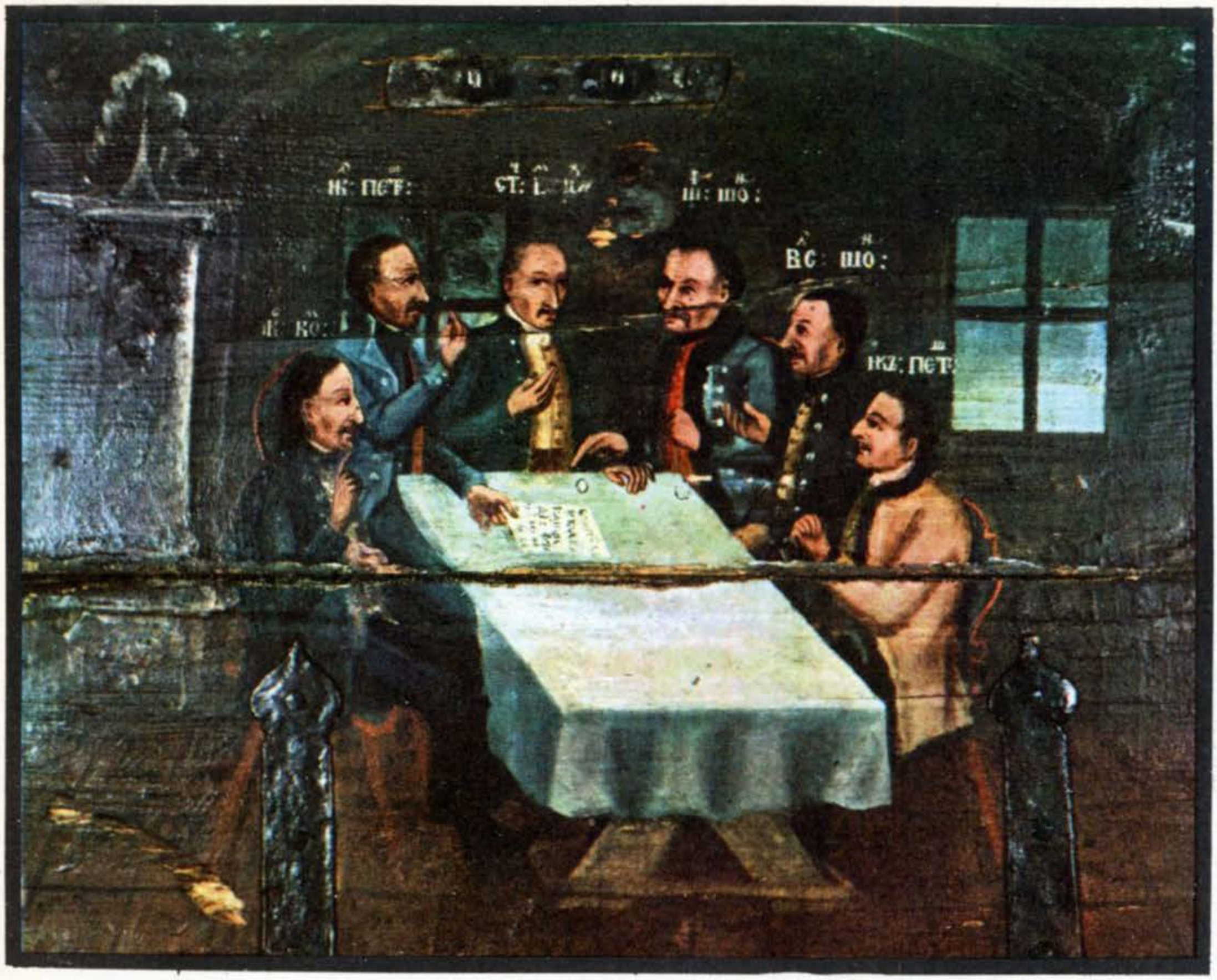
ИК: ПЕТР:
ВС: ШО:
ИКЗ: ПЕТР:

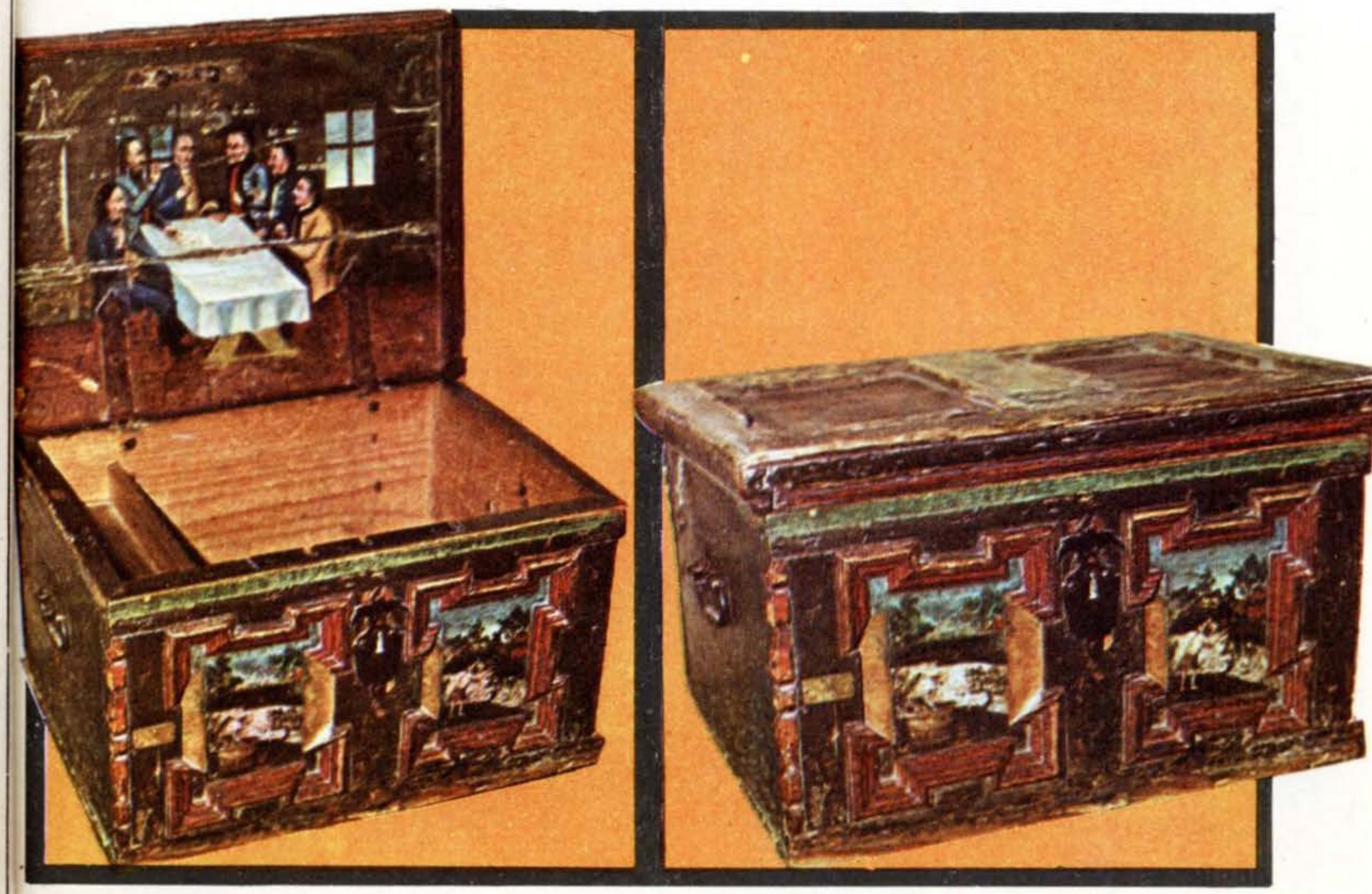

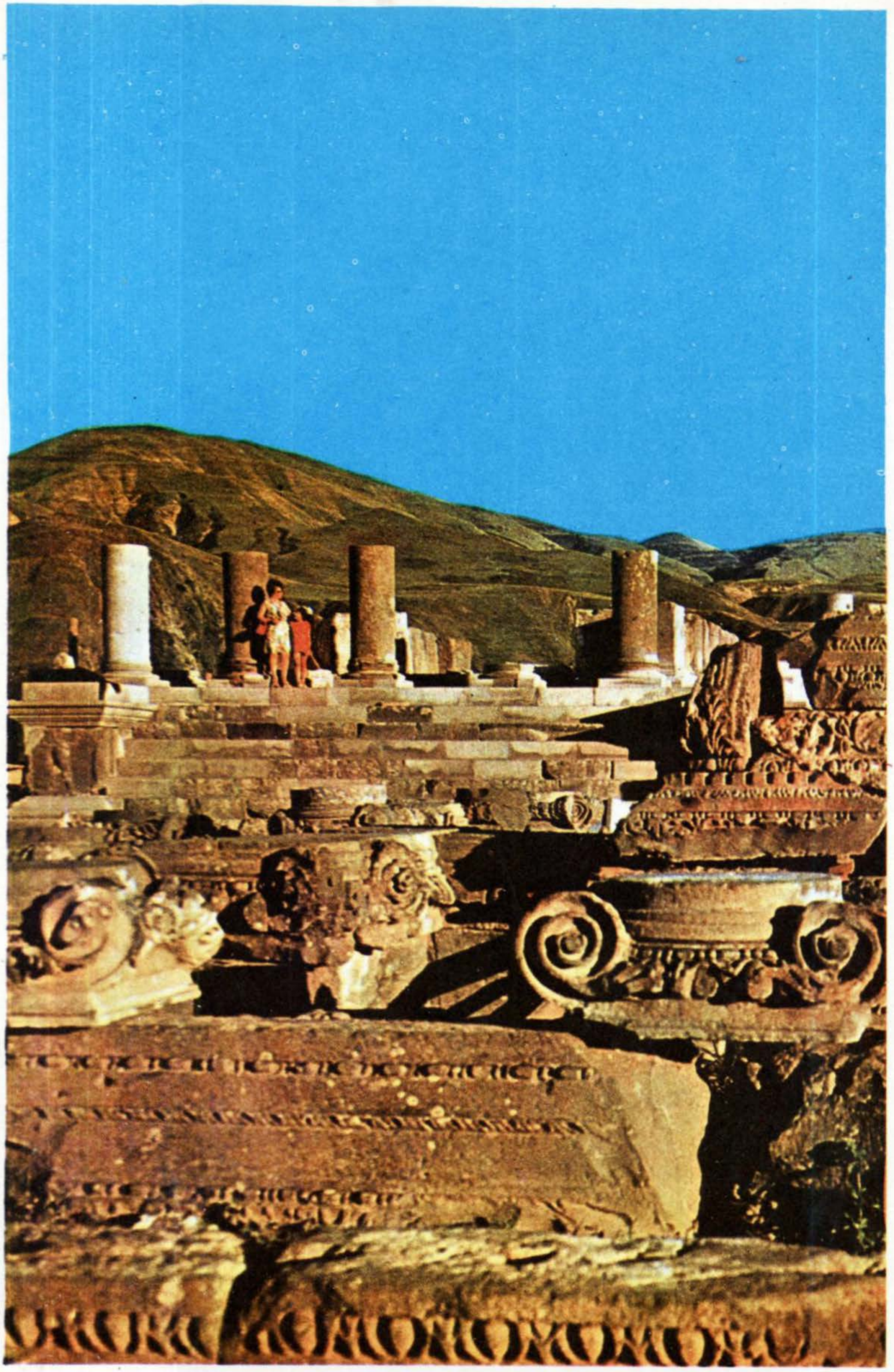

GÎNDUL ȘI GĂTIREA LUI ȘERBAN VODĂ

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Începînd din a doua jumătate a secolului XVII și continuînd în veacul următor, țările române au ajuns la interferența intereselor militare și politice ale celor trei mari Imperii — otoman, habsburgic și țarist — care, așa cum se arată în Programul P.C.R. **— „prin războaie, prăzi și biruri au secătuit, veacuri de-a rîndul, avuția țărilor românești".**

Tentativele de emancipare a țărilor române de sub suzeranitatea otomană la mijlocul sec. XVII[1] n-au avut succesul dorit. Voievozii români au înțeles, atunci, că numai prin forța armelor nu vor putea înlătura stăpînirea otomană, și unii dintre ei vor căuta, pe cărările deseori întortocheate ale diplomației, să încadreze țările noastre în marile alianțe antiotomane, să le apropie de Habsburgi sau de noua forță care apărea pe scena Europei, Rusia țaristă. Locul luptei militare va fi luat tot mai mult de lupta diplomatică și ideologică, care va purta ideea de unitate a românilor prin tot mai numeroasele scrieri și curente generatoare de unitate din această perioadă.

În aceste condiții, unii domnitori români vor căuta să profite atît de rivalitatea austro-turcă, cît și de cea ruso-turcă și, pentru a putea păstra neatîrnarea țărilor lor, ei vor iniția sisteme de alianțe și negocieri de tratate. În sec. XVII, mulți domnitori din Țara Românească și Moldova, precum și unii principi din Transilvania, au promovat o asemenea politică, dar aceasta caracterizează mai ales domnia lui Șerban Cantacuzino (1678-1688). În perioada respectivă, ca și în cea imediat următoare, datorită stabilității interne, Țara Românească va juca rolul de portdrapel al luptei pentru neatîrnare și al unității românești. De aci vor porni unele inițiative, pe plan **atît politic, cît și spiritual.**

Un plan de unitate românească

Șerban Cantacuzino a dobîndit domnia în noiembrie 1678. Acest vlăstar al casei de obîrșie împărătească a Cantacuzinilor ni se înfățișează, în lumina acțiunilor sale, ca un voievod excepțional de înzestrat și de capabil, plin de curaj și de spirit diplomatic ascuțit, croind planuri mărețe de eliberare a țărilor române, voind să-l imite, în această privință, pe Mihai Viteazul. Ca membru al celei mai puternice familii boierești din Țara Românească, scoborîtor, prin mamă, din Basarabi, Șerban Cantacuzino primise o educație aleasă la Academia Domnească din București, la Colegiul din Tîrgoviște și la Marea Școală grecească din Constantinopol. Înconjurîndu-se de oameni destoinici, ca stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele său, ori tînărul Constantin Brîncoveanu, nepotul său, și fiind interesat în prăbușirea grabnică a Imperiului otoman, Șerban vodă a dus o politică externă căreia i-a imprimat un caracter **românesc,** apărînd interesele tuturor românilor pe care a încercat să-i reunească. În același timp însă el a imprimat politicii sale externe și un caracter **balcanic,** urmărind

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1974.

formarea unui larg front antiotoman, care, sub conducerea sa, să ducă la refacerea marelui Imperiu bizantin din evul mediu. Acest plan, cunoscut și contemporanilor, a fost redat admirabil de Ion Neculce atunci cînd a scris: „gîndul și gătirea lui Șerban Vodă era să fie el împărat în Țarigrad". Întreaga lui domnie se caracterizează prin acțiuni menite să ducă la eliberarea tuturor românilor de sub jugul otoman și la includerea lor într-un stat ce ar fi trebuit să fie sub conducerea sa. Cu instinctul său politic deosebit, ca un voievod care ia în calculul diplomatic toate posibilitățile, Șerban Cantacuzino a urmărit asigurarea domniei ereditare a familiei sale atît în Țara Românească, cît și în Moldova, țintind chiar să ajungă la o stăpînire și asupra Transilvaniei. În tot cazul, moștenirea tronului muntean și moldovean urma să ducă la unirea celor două țări sub familia Cantacuzinilor, ca urmași ai Basarabilor. **Cronica Anonimă a lui Brîncoveanu (1688-1717),** spune despre Șerban vodă că „Întîi pohtiea pururea să fie domnii în Țara Românească din neamul Cantacozinilor. Al doilea cerea și Țara Moldovei să fie în seama lor și domn cantacozin să fie. Al treilea cerea să fie domnii singuri stăpînitori, cum va vrea să facă cu țara și cu ai țării și de nimeni opreală să n-aibă. A patra cerea să le dea o parte de loc a Ardealului unde sînt cetățile acestea Logoșul, Cavaran Sebeșu, Mehediea, Lipova cu ținutul Amlașului ca să fie de moșie cu privileghii de la împăratul date neamului cantacozinesc [...], să aibă acele olate ale Ardealului să șază la dînsele pentru hrana lor".

„Bunele cugete..."

Un prim efect s-a văzut la asediul Vienei din 1683, unde, după cum se știe, au participat și voievozii români; deși fuseseră obligați de turci să lupte împotriva creștinilor, ei au acționat în sprijinul asediaților, prin solii încurajatoare sau prin intervenții militare simulate[1]. Aici, sub zidurile Vienei, s-a realizat o acțiune antiotomană românească — e drept, mascată — care izvora dintr-un imbold de solidaritate etnică și creștinească. Cel mai activ în această acțiune a fost Șerban Cantacuzino, convins că o lovitură puternică primită de turci la Viena, departe de bazele lor, putea fi decisivă. Într-o corespondență trimisă rezidentului imperial Georg Kunitz, aflat în tabăra turcească, domnul Țării Românești îl asigura pe acesta că în orice ciocnire, trupele lui vor ceda biruința trupelor imperiale și arăta că „**moldovenii și ardelenii sînt înțeleși și ei în acest sens**". Pasivitatea domnitorului moldovean Gheorghe Duca, dar mai ales acțiunile lui Șerban Cantacuzino au contribuit într-o măsură însemnată la salvarea Vienei, oferind creștinilor răgazul necesar pentru regruparea forțelor și pentru declanșarea contraofensivei. Aceasta se poate deduce și din inscripția de pe crucea pe care a pus-o Șerban vodă pe

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1970.

Constantin Cantemir, domnul Moldovei...

locul unde fusese oastea sa, dorind, prin ea, să arate cît de mari erau simpatiile sale pentru cauza creștinătății. De altfel, nu întîmplător, cinci ani mai tîrziu, la 29 februarie 1688, generalul austriac Wallstein, într-o scrisoare adresată lui Șerban Cantacuzino, îi scotea în evidență „acele frumoase fapte ce Măria Ta ai făcut în vremea înconjurării Vienei, de cînd ai întors a lor slobozire. Măria Ta ești vrednic de ai cîștigat dragostea de obște prin lucrările ce ai și făcut pentru folosința creștinătății, prin bunele cugete ce hrănești în inima ta".

Înfrîngerea turcilor în fața Vienei a trezit mari speranțe în inima lui Șerban Cantacuzino, permițîndu-i să-și contureze cu mai multă exactitate liniile directoare ale politicii sale externe. Aceasta s-a reflectat imediat și în discuțiile cancelariilor diplomatice ale Europei, unde se vehicula părerea că, în condițiile decăderii statului otoman, se va ajunge la formarea, sub conducerea voievodului Șerban, a unui bloc politic și militar al celor trei țări române, care ar putea acționa contra turcilor împreună cu împăratul Leopold I. Ambasadorul Franței la Constantinopol, Sebeville, scria într-un raport diplomatic expediat regelui Ludovic XIV, la 28 septembrie 1683, următoarele: „este sigur că **moldovenii, valahii** și **transilvănenii** cer protecția împăratului și a regelui Poloniei pentru scuturarea jugului tiranic al turcilor".

Pînă cînd a înțeles scopurile ascunse ale imperialilor, Șerban Cantacuzino a nutrit speranța că viitorul Țării Românești ar fi mai bine asigurat sub protecția pajurei habsburgice. Această speranță i-a fost amplificată și de unele interese personale și de familie. Ca reprezentant al vechii familii Cantacuzino, ambițiosul domn visa coroana împăraților bizantini, din care se considera

... și Mihail Apafi, principele Transilvaniei, aliați ai lui Șerban Cantacuzino (desene de Anca Brucan)

un descendent direct. Aceste ambiții ale domnitorului muntean îi erau cunoscute și lui Dimitrie Cantemir, care scria că „dacă Dumnezeu va îngădui biruința asupra dușmanilor și luarea Țarigradului, Șerban, ca unul ce se trage din sînge împărătesc și anume cantacuzinesc, va fi înscăunat împărat al Țarigradului". De altfel, sigiliul domnitorului Șerban Cantacuzino cuprindea afară de vulturul Bizanțului, două enigmatice inițiale, doi „Ț", pe care marele istoric N. Iorga le-a interpretat că ar fi avut semnificația **Țar Țarigradski,** adică **împărat al Constantinopolului.** Acest gînd i l-a întărit, cu deosebită grijă, chiar curtea imperială vieneză, pentru a-l antrena, se înțelege, tot mai mult la lupta antiotomană, date fiind prestigiul și înrîurirea de care Șerban Cantacuzino se bucura în rîndul popoarelor ortodoxe din Peninsula Balcanică.

Dealtminteri, după 1683, Șerban vodă era atît de convins de iminența căderii Imperiului otoman, încît nu numai că a refuzat plata tributului, dar chiar a poruncit să fie ucis omul sultanului care venise să-l ridice. În vederea realizării unui bloc politic și militar al celor trei țări române, pe care să-l opună Porții, el a întreprins toate demersurile necesare pentru a ajunge, mai întîi, la o alianță cu Transilvania; era o manevră dibace, pentru a contracara pretențiile Poloniei și Austriei de stăpînire asupra țărilor române. Astfel, Polonia era convinsă că, după ce va învinge pe turci într-o mare bătălie, va putea ocupa teritoriile pe care le rîvnea. Cu aceleași intenții, cancelaria vieneză a trimis la București, în primăvara anului 1684, pe contele Ladislau Csáky, omul împăratului Leopold I în Balcani și pe iezuitul francez Antoine Dunod, agentul Vaticanului. În anul următor, în februarie 1685, Șerban Cantacuzino a purtat discuții cu cei doi pentru a pregăti o bază diplomatică în vederea viitoarelor acțiuni militare antiotomane. Scopul principal al misiunii lui Antoine Dunod și Ladislau Csáky era să ajungă la formarea unei confederații de durată între Țara Românească și Transilvania, dar sub autoritatea împăratului habsburg. Șerban Cantacuzino, care inspirase în parte acest plan, era pentru o confederare transilvano-muntеană, dar avea în vedere numai interesele celor două țări românești.

În ciuda scopurilor urmărite de către Curtea imperială, Șerban Cantacuzino a reușit să încheie, la 1 iunie 1685, la Făgăraș, un tratat cu principele Mihail Apafi al Transilvaniei „în numele tradiției de prietenie și apropiere a celor două țări". Cei doi principi se angajau să se apere și să se ajute reciproc de orice lovitură pregătită fie de turci, fie de statele creștine împotriva lor.

La insistențele exprese ale delegației muntene, s-a cerut să se respecte legea și obiceiurile românilor ardeleni amenințați în acea vreme de catolicizare. De altfel, încă mai dinainte, Șerban Cantacuzino se amestecase în treburile religioase ale Transilvaniei alăturîndu-se mitropolitului Sava Brancovici în lupta pe care acesta o ducea împotriva politicii de catolicizare forțată, preconizată de imperiali. Îl și sprijinise pe Sava, persecutat de calvini, să-și reocupe scaunul mitropolitan din care fusese îndepărtat, considerîndu-l **mitropolitul său pentru Ardeal.** Prin aceasta voievodul muntean a obținut un succes diplomatic deosebit, impunînd Habsburgilor respectarea tradiției ce dăinuia de la Mihai Viteazul, și anume ca alegerea mitropolitului de la Alba Iulia să fie făcută de Sinodul Țării Românești[1], întărind astfel, conștiința de unitate a românilor de pe ambele versante ale Carpaților.

Șerban Cantacuzino a dovedit o preocupare deosebită și față de Moldova, asupra căreia emitea drepturi de stăpînire în virtutea înrudirii sale cu Dumitrașco Cantacuzino, aflat acum la a treia domnie (1684-1685) în această țară. După ce a dus tratative diplomatice cu regele polon Ioan Sobieski (1674-1696) și a izbutit să-i contracareze pretențiile asupra Moldovei, domnul muntean a intervenit pentru ca, aici, să fie înscăunat Constantin Cantemir (1685-1693), care „cu mijlocirea lui Șerban vodă au stătut domnu". Drept recunoștință, domnitorul moldovean, angajat față de Șerban vodă că „din cuvîntul lui nu va ieși", a trimis în 1686 o delegație de boieri la București, pentru aderarea Moldovei la alianța perpetuă dintre Țara Românească și Transilvania, încheiată cu un an înainte. Referindu-se la aceste tratative, Dimitrie Cantemir afirmă, în lucrarea dedicată vieții tatălui său, că „Șerban, știindu-l pe Cantemir, domnul Moldovei, nu numai prieten de taină, dar și vestit în ale războiului și cu fapta și cu numele, încearcă, printr-un om sigur, să-l ademenească la părerea lui". Neculce afirmă, de asemenea, că „au dzis

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1975.

Şerban-vodă lui Cantemir să nu fie potrivnic creştinilor, că el încă nu este". Constantin Cantemir a răspuns cu însufleţire la propunerea lui Şerban vodă, arătînd că „ar fi de o mie de ori mai bucuros să moară în tabăra creştină, alături de creştini, decît să trăiască fericit slujindu-l pe turcul asupritor".

O politică realistă şi flexibilă

Formarea blocului antiotoman al celor trei ţări române, pe baza înţelegerilor bilaterale iniţiate de Şerban Cantacuzino, în anii 1685 şi 1686, a avut o mare importanţă în lupta poporului nostru pentru unitate şi independenţă. Conştiinţa unităţii de neam, limbă şi teritoriu, ca urmare a ideilor răspîndite de marii cronicari ai acestui veac, viaţa economică şi spirituală — toţi aceşti factori legau pe românii de pretutindeni, ducîndu-i, deseori, pe acelaşi cîmp de luptă împotriva duşmanilor, iar pe voievozii lor la iniţierea unor acţiuni diplomatice şi militare comune. E semnificativ, în acest sens, faptul că articolul 18 din tratatul secret semnat la 28 iunie 1686, între Mihail Apafi şi Leopold I prevedea că dacă împăratul va încheia pacea cu turcii, ea să cuprindă şi Transilvania şi Moldova şi Ţara Românească, ceea ce confirmă participarea lui Şerban Cantacuzino şi Constantin Cantemir la dezbateri şi tratative.

În iarna anului 1687-1688, în urma victoriei creştine de la Mohácsy, Antoine Dunod şi contele Ladislau Csáky, au revenit la Bucureşti cu misiunea expresă de a-l determina pe Şerban Cantacuzino să înceapă cît mai grabnic lupta deschisă împotriva Imperiului otoman care, după pronosticurile diplomaţiei habsburgice, urma să se prăbuşească. Concomitent cu aceştia, în 1688, a sosit şi călugărul Giovanni Battista Del Monte, cunoscut misionar catolic, avînd şi el mandat din partea lui Leopold I să grăbească încheierea tratativelor cu domnitorul Şerban. Substratul diplomaţiei habsburgice era de a face din Ţara Românească, în caz de nevoie, teatrul de război al austriacilor în campania de alungare a turcilor din Peninsula Balcanică. Înţelegînd acestea, Şerban Cantacuzino a negociat îndelung termenii ralierii Ţării Româneşti la războiul austro-turc. Răspunsul său către emisarii imperiali a fost conceput cu multă dibăcie. În cuvinte bine măsurate, domnitorul a încercat să acopere neîncrederea în planurile războinice austriace: „Principatului transilvănean îi este mult mai uşor să ajute trupele imperiale deoarece Ardealul este întărit de la natură, pe cînd Ţara Românească este deschisă din toate părţile invaziei duşmanilor. Pentru aceea el [Şerban] nu a îndrăznit pînă acum să întreprindă ceva pe faţă pentru răscularea vecinilor creştini, deşi este convins că toţi aceştia ar trece alături de armata imperială, de îndată ce ea s-ar arăta la Dunăre". Luînd în considerare aceste fapte, domnitorul şi-a manifestat „dorinţa sa fierbinte de a se elibera de turci", precizînd, însă, „că trebuie să fie cu luare aminte ca nu cumva prin oarecari paşi greşiţi să atragă nenorocirea asupra sa şi a ţării". Este, într-adevăr, meritul lui Şerban vodă că, a ştiut în permanenţă să evite angajarea directă faţă de imperiali sau să permită folosirea teritoriului ţării sale ca o bază de atac împotriva Porţii otomane. Cu alte cuvinte, **el nu ţinea să schimbe o suzeranitate cu o ocupaţie.** Într-o scrisoare din mai 1688, trimisă lui Leopold I, în urma unui fel de ultimatum pe care Ladislau Csáky şi Antoine Dunod i-l dăduseră la Bucureşti, Şerban sublinia că va jura credinţă, pentru sine şi pentru tot poporul său, dar jurămîntul va avea forţă numai din momentul cînd „şi Măria Sa, despre partea Măriei Sale jurămînt aşa să ştie şi să se înţeleagă, ca atunci a se ţine şi a se păzi acel jurămînt să înceapă, cînd şi arma împotriva vrăjmaşului celui de obşte în mînă se va lua".

Discuţiile cu trimişii speciali ai împăratului habsburg au fost duse de marele spătar Mihai Cantacuzino, fratele voievodului, şi de Constantin Brîncoveanu, nepotul lor. Promiţînd un ajutor de 6 000 ostaşi în vederea luptelor cu turcii, împăratul i-a cerut închinarea ţării şi un tribut anual de 75 000 taleri. Şerban Cantacuzino a refuzat să accepte aceste condiţii şi a insistat pentru încheierea unui tratat menit să ducă la obţinerea independenţei.

Dîndu-şi seama că Leopold I pusese solid piciorul în Transilvania, Şerban vodă şi-a îndreptat privirile spre Rusia, nădăjduind să fie ajutat de acolo pentru a înlătura primejdia ce plana asupra ţării sale din partea Austriei. În acest scop, el a trimis la Moscova, încă de la începutul anului 1688, pe arhimandritul Isaia. Acesta trebuia să afle dacă ţarii moscoviţi doreau, într-adevăr, „să mîntuiască de jugul turcesc neamul creştinilor ortodocşi" sau urmăreau „să-şi lărgească peste el împărăţia". Totodată, solia avea misiunea să determine pe ţarii Ivan V şi Petru — viitorul Petru cel Mare — să treacă la organizarea unei acţiuni imediate pentru eliberarea popoarelor ortodoxe de sub turci. Este demn de menţionat faptul că, în tratatul pe care solii lui Şerban Cantacuzino l-au încheiat la 28 decembrie 1688 (stil nou) cu ţarii Rusiei, domnitorul muntean era considerat „voievod şi suveran al tuturor ortodocşilor creştini", adică atît al acelora din nordul, cît şi din sudul Dunării, ceea ce dezvăluie rolul pe care cei doi ţari îl atribuiau lui Şerban vodă în organizarea luptei antiotomane din întreaga Peninsulă Balcanică. Acelaşi rol îi era atribuit şi de Leopold I, care, în proclamaţia sa din 7 septembrie 1687, adresată popoarelor creştine din Balcani, le chema „să se ridice împotriva otomanilor sub comanda lui Şerban". Acesta, la rîndul lui, declara că „nu se va opri cu oştile sale decît tocmai sub Adrianopole". N-a ajuns, însă, să-şi pună în aplicare planul său de luptă, deoarece la 29 octombrie/9 noiembrie 1688, a murit, iar tronul Ţării Româneşti a fost ocupat de Constantin Brîncoveanu. Meritul lui Şerban Cantacuzino este şi acela de a fi trasat coordonatele politicii externe a celor trei ţări române, deschizînd calea pe care o vor urma Constantin Brîncoveanu în Ţara Românească şi Dimitrie Cantemir în Moldova.

Incursiuni
în arhivele britanice

STOLNICUL CONSTANTIN CANTACUZINO ȘI SCHIȚA ASEDIULUI CETĂȚII PETROVARADIN

Dr. PAUL CERNOVODEANU

Bogata arhivă a lordului William Paget[1] — ambasador la Poarta otomană între 1693-1702 — pe care am avut prilejul s-o consult în anii trecuți la Biblioteca Școlii de Studii Orientale și Africane de pe lîngă Universitatea din Londra, conține un număr însemnat de scrisori schimbate între diplomatul englez și înzestratul cărturar român, stolnicul Constantin Cantacuzino. Între acestea, se află și o misivă redactată în limba italiană și expediată din București la 8 decembrie 1694, în care luminatul dregător al lui Constantin Brîncoveanu relata corespondentului său despre întîlnirea avută cu secretarul Ambasadei britanice la Constantinopol, Georg Philipp Schreyer. În drum spre Londra, acesta din urmă trecuse prin Țara Românească. Într-un raport înaintat șefului său, la 7 decembrie 1694, el relata că fusese foarte bine primit la curtea din București de către influentul sfetnic al lui Constantin vodă Brîncoveanu și găzduit chiar în chiliile Mănăstirii Cotroceni, ctitorie a Cantacuzineștilor. Cu prilejul uneia din întrevederi, emisarul lui Paget văzuse în casa învățatului român o schiță cartografică de interes militar, înfățișînd asediul cetății sîrbești Petrovaradin de către turci. Conflictul dintre aceștia și adversarii lor coalizați în „Liga Sfîntă" (austriaci, poloni, venețieni și ruși) izbucnise în 1683, prin asediul nereușit inițiat de otomani asupra Vienei. Fiind la curent cu preocupările ambasadorului englez și cu misiunea încredințată acestuia de către regele William III (1689-1702) de a înlesni o mediație de pace între cele două tabere, stolnicul dăduse dovadă de o desăvîrșită curtoazie, oferind în dar lordului Paget amintitul desen, pentru a se documenta asupra evenimentului pe care-l sugera. Donația este specificată la sfîrșitul scrisorii adresate de stolnic ambasadorului, la 8 decembrie 1694, în următorii termeni (redați în traducere românească): „Fiind Excelența Voastră încărcată și împodobită, pe lîngă alte virtuți și de atîtea cunoștințe, cum am fost înștiințat și de dl. Giorgio Scherijer [Schreyer — n.n.], care văzînd la mine schița [cetății] de la Petrovaradin cu tabăra [turcească] din această campanie [desenată] dedesubt și zicîndu-mi că ar fi plăcută pentru curiozitatea Excelenței Voastre, cu toate că e un lucru mic și neînsemnat, totuși ca divertisment, iată că v-am trimis-o, dacă va binevoi Excelența Voastră s-o primească". Pe marginea scrisorii, figurează și adnotarea în limba engleză prin care lordul Paget a confirmat primirea la 21 decembrie 1694, stil vechi, a misivei și a schiței.

Acest desen — rămas necunoscut tuturor cercetătorilor care au făcut investigații în arhiva Paget — figurează separat de corespondența menționată anterior, în dosarul 80, nr. 1 (VI/1) al amintitului fond. Pentru a îmbogăți patrimoniul cultural al țării noastre cu o piesă deosebit de valoroasă, am executat o copie xerox pentru Arhivele Statului din București.

Dar înainte de a înfățișa conținutul schiței și a ne referi mai pe larg la autorul ei, să vedem, în puține cuvinte, la ce evenimente se referă documentul respectiv.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1974.

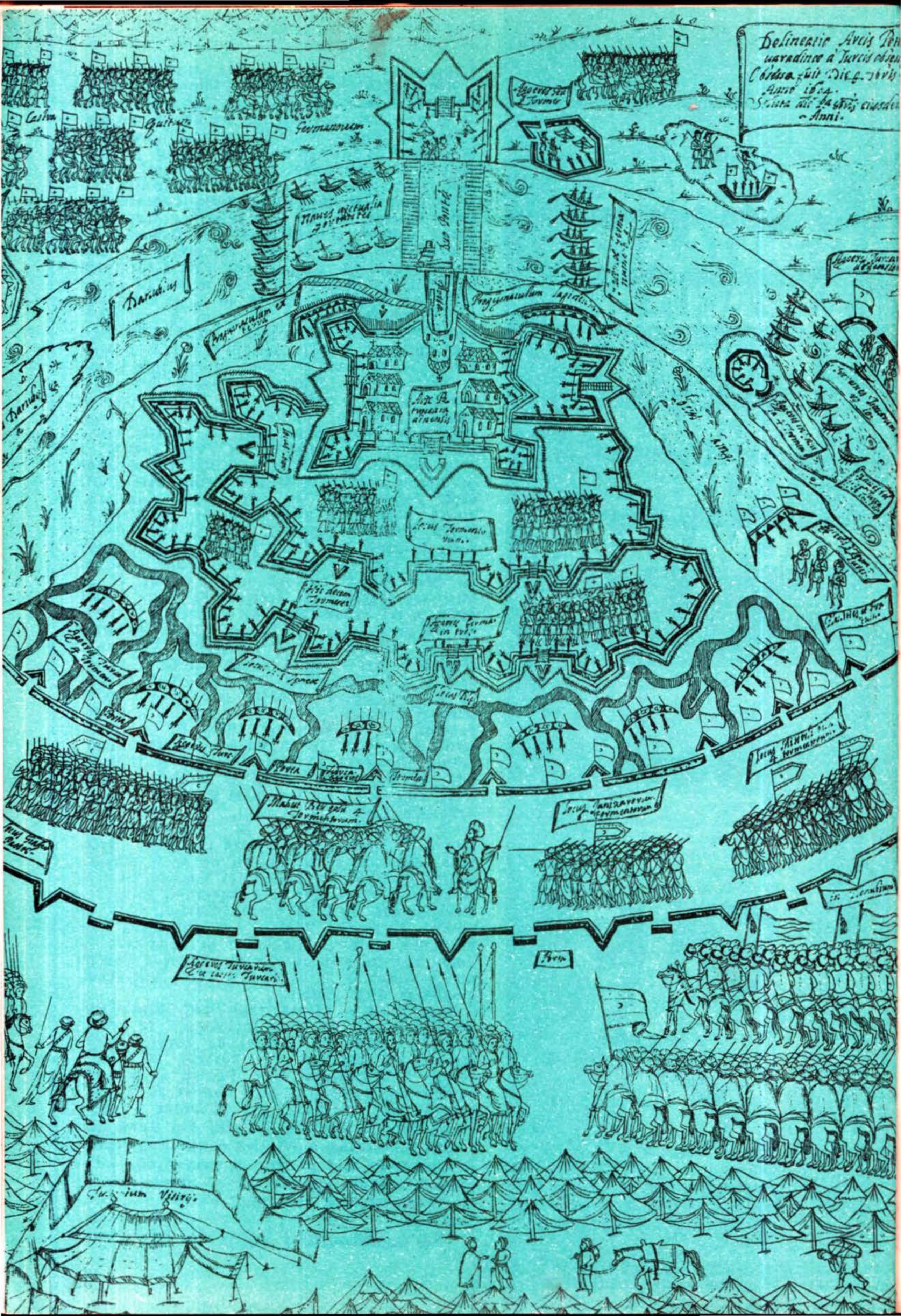
Delineatio Arcis Pe
uaradinae a Turcis obsi
Obsidio fuit Dieb. Jovis
Anno 1694.
Soluta die Sabbathi eiusdem
Anni.
Castra
Germanorum.
Pons
Pons Sublicius
Arx
Arx Petrouaradinensis
Arsenale
Arsenale
Arsenale

Un asediator nehotărît

În cursul campaniei din vara anului 1694, trupele otomane aflate sub comanda marelui vizir Sürmeli Ali pașa, după ce și-au asociat și pe tătarii conduși de hanul Selim I Ghirai (1692-1698), au inițiat operații ofensive în regiunea Voivodinei sîrbești, dezlănțuind atacuri împotriva unor cetăți de la Dunăre ocupate de austriaci. Unul din punctele vizate a fost Petrovaradinul (azi o suburbie a orașului Novi Sad). În pofida sfaturilor date de adjuncții săi, comandantul trupelor habsburgice, mareșalul conte Enea Silvio de Caprara, n-a ripostat prin contra-atacuri hotărîte, lăsîndu-se împresurat de turco-tătari (9 septembrie 1694). Datorită poziției fortăreței Petrovaradin (așezată într-un intrînd al Dunării), el a putut menține legătura cu malul stîng al fluviului, peste care și-a trecut aproape întreaga cavalerie. Contactul s-a păstrat prin două poduri de lemn păzite de mici ambarcațiuni și de trupe auxiliare, comandate de generalul Ludwig von Herbeville. Garnizoana cetății asediate număra 20 000 infanteriști și un mic corp de cavalerie alcătuit din 1 000 luptători, dispuși înlăuntrul fortăreței și în perimetrul ei extern de apărare, străjuit de un cîmp de mine și de baterii de artilerie. Oastea inamică, numărînd în jur de 80 000 otomani și 10 000 tătari și dispunînd de 120 tunuri, a înconjurat fortificațiile exterioare ale cetății din trei flancuri: comanda grupului atacator din dreapta a revenit lui Ibrahim Missirlizade pașa, a celui din mijloc — lui Mahmud pașa, beglerbeiul Rumeliei, iar a celui din stînga — lui Djafer pașa de Alep, secondați cu toții de trupele de călăreți spahii și silahdari și de tătari. Coordonarea tuturor operațiilor a revenit comandantului suprem, marele vizir, al cărui cort fusese instalat în spatele dispozitivului de luptă al otomanilor. O flotilă alcătuită din 4 galere, 10 ambarcațiuni mari, 30 fregate și 60 șeice, a încercat să întrerupă legătura garnizoanei asediate cu trupele de cavalerie rămase pe malul stîng al Dunării, dar nu a izbutit din pricina barajului de foc deschis de tunurile austriacilor.

La scurtă vreme după înconjurarea fortăreței, marele vizir a recurs la o strategie curioasă: el a pus să se sape șanțuri în jurul meterezelor cetății și a trecut în defensivă. În ziua de 19 septembrie, imperialii au primit ca întăriri 6 000 branderburghezi, aflați sub comanda generalului Brandt, iar comandantul trupelor din Transilvania și Banat, generalul Federigo Veterani, s-a pus în mișcare de la Lipova, în fruntea a 12 000 ostași, spre a veni în ajutorul celor asediați. Trupele garnizoanei de la Petrovaradin au trecut la contraatac sprijinite de un puternic baraj de artilerie și au distrus prima linie a asediatorilor. Balanța victoriei a început acum să încline net spre austriaci. Datorită și timpului nefavorabil ivit la sfîrșitul lunii septembrie, cînd ploile torențiale au inundat șanțurile turcești, îngreunînd aprovizionarea și demoralizînd oștirea, marele vizir a hotărît să renunțe la asedierea cetății și, la 1 octombrie 1694, s-a retras spre sud, întorcîndu-se la Belgrad.

Pasiunea cărturarului

Episodul asediului nereușit al cetății Petrovaradin s-a înscris ca una dintre cele mai puternice înfruntări militare ale anului 1694, fiind consemnat nu numai în jurnale de campanie și o serie de lucrări occidentale contemporane, dar și în izvoare otomane. Evenimentul n-a putut scăpa, așadar, atenției stolnicului Cantacuzino, care, după cum se știe, urmărea cu mult interes desfășurarea operațiilor militare de pe diferitele fronturi de luptă ale războiului. De pildă, el poseda în biblioteca sa colecția periodicului **Veridica raccolta de giornali di Buda sino alla pressa d'essa,** apărut la Veneția în 1686, care nara prin texte și gravuri fazele operațiilor militare, care duseseră la căderea Budei în mîinile imperialilor, în 2 septembrie 1686. Între 1688-1703, stolnicul a fost abonat și la gazeta vieneză de limbă italiană, **Il Corriere ordinario,** scoasă de Giovanni Van Ghelen iar între 1700-1703 și la **Foglio,** hebdomadar din Fuligno, care însera numeroase știri de ordin politic, diplomatic și militar din întreaga Europă. Fiul stolnicului, Răducanu, achiziționase, în anii de învățătură la Padova, două manuscrise de tehnică militară de la sfîrșitul sec. XVII, cu desene de fortificații, datorate artileristului Evangelista Noni.

Interesul cărturarului român pentru luptele de la Petrovaradin apare, așadar, firesc în contextul preocupărilor arătate. Schița cu asediul cetății respective, aflată în posesia sa, a fost desenată fie de el însuși, după un crochiu făcut la fața locului de un participant la asediu, fie sub directa lui îndrumare. Schița de 62/45 cm, lipsită de scară și de alte coordonate geografice întîlnite în documentele cartografice occidentale contemporane, constituie mai mult o compoziție figurativă, trasată în peniță. Legenda ei sună astfel: **Delineatio Arcis Petrovaradinae a Turcis obsessae. Obsessa fuit Die 9 7bris Anno 1694. Soluta die P[rim] a 8bris eiusdem Anni** („Desenul cetății Petrovaradin asediată de turci. A fost asediată din ziua de 9 septembrie 1694. Mîntuită în ziua de 1 octombrie a aceluiași an"). Fortăreața asediată este reprezentată în centru, în forma unui poligon neregulat, apărat de două pînze succesive de ziduri. Atît forțele asediatorilor, cît și cele ale apărătorilor sînt indicate cu mare precizie.

Cu totul remarcabile, în acest desen, sînt mai ales miniaturile; alcătuite cu multă migală, ele completează ansamblul detaliilor de ordin militar. Austriacii sînt înfățișați cu tricornul pe cap și puștile înălțate ca la paradă, pe umărul drept, într-o poziție rigidă, specifică scenelor de masă din frescele noastre bisericești; la fel apare și cavaleria imperială. Reprezentarea ienicerilor, a spahiilor și a tătarilor este mai vie, personajele sînt mai diferențiate, iar atitudinea, într-un fel, mai

degajată. Redarea imaginilor clădirilor și capelelor din interiorul fortăreței asediate trădează o anume influență ecleziastică, ceea ce ne face să credem că autorul schiței a fost un personaj familiarizat cu canoanele artei tradiționale. Este, totodată, important de precizat că detaliile de ordin topografic ale schiței analizate coincid perfect cu planul de situație al cetății Petrovaradin din timpul asediului, ridicat de cunoscutul învățat italian Luigi Ferdinando Marsigli.

Autor sau îndrumător?

Precizia elementelor topografice, indicarea pozițiilor forțelor militare ale combatanților ne indică faptul că autorul desenului a fost un participant la asediu, din cadrul taberei otomane. Ne îndreptățește la această constatare nu numai maniera de execuție a schiței, dar și precizia cu care este indicată poziția trupelor turco-tătare, numele căpeteniilor, numărul gurilor de foc ș.a., pe cînd pentru adversari indicațiile sînt mult mai vagi, mișcările de trupe mai aproximative, denumirea regimentelor și a comandanților ignorată etc. Așadar, acest personaj neidentificat, prezent la Petrovaradin, a transmis stolnicului Cantacuzino, interesat de evoluția situației de pe teatrul de război, o ciornă a schiței asediului, care, evident, a fost prelucrată fie de cărturarul român, fie sub îndrumarea sa, de un alt desenator, și completată cu explicațiile necesare în limba latină. Un argument în favoarea paternității sau cel puțin a participării într-un fel oarecare a stolnicului la executarea acestei schițe este și faptul că **toate însemnările în limba latină ce figurează în desen au fost făcute de aceeași mînă, care a scris corespondența adresată de cărturarul român lordului Paget, între anii 1694-1701.** Scrisul pare a fi foarte asemănător, dacă nu identic și cu acel al însemnărilor în limba latină ce figurează în caietul de studii al stolnicului Cantacuzino din anii de învățătură petrecuți în Italia (1667-1669) și de mai tîrziu. Pe de altă parte, se știe că învățatul sfetnic al domnului Țării Românești avea solide noțiuni de cartografie, deoarece în răstimpul 1694-1699 el a ridicat și harta principatului muntean pe care a tipărit-o la Padova, în 1700, în colaborare cu Ioan Comnen, fost medic la curtea lui Constantin Brîncoveanu. Pasiunea stolnicului pentru cartografie mai este dovedită și prin prezența în biblioteca sa a colecției de hărți tipărită la Roma de Giovanni Giacomo de Rossi sub titlul **Mercurio geografico**..., ca anexă la opera geografului francez Michel Antoine Baudrand, **Geographia ordine litterarum disposita** („Geografia orînduită în ordinea literelor alfabetului"), în două volume apărute la Paris, 1681-1682, lucrare aflată și ea în biblioteca învățatului român, pe lîngă alte extrase din **Lexicon geographicum** ale aceluiași Baudrand (Padova, 1674), **Atlas novus** al fraților Wilhelm și Johannes Blaeu (Amsterdam, 1628) etc.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 22)

un ținut întins și ajunseră pînă la Zidurile cele Mari, cale de ceva mai mult de o zi depărtare de Bizanț. Nu mult după aceea oastea romană se luă pe urmele năvălitorilor și se întîlni cu o parte din ei; se încăierară pe neașteptate și [romanii] îi puseră pe fugă".

Bisaltii

Neam care a dat numele ținutului Bisaltia (după Herodot), aflat pe ambele maluri ale fluviului Strymon (azi Struma, în Bulgaria și Grecia). Bine plasați în apropierea celebrelor mine din Pangeu, bisaltii au emis, între circa 500 și 480 î.e.n., octodrahme de argint de 28-29 g, avînd reprezentat pe avers un călăreț în picioare lîngă calul său, ținînd în mînă două lănci lungi, iar pe revers un pătrat adîncit, împărțit în patru sectoare. Pe aversul unor exemplare era gravată, în litere grecești, legenda BISALTIKON. Asemenea monede au fost găsite, alături de altele, în mai multe tezaure importante ca cele descoperite la Štip, în sudul Iugoslaviei, pe coasta Asiei Mici (Iordan lîngă Bostra și Massyaf, în nordul Feniciei), în apropiere de Ecbatana (Hamadan, în Iran), sau în Egipt.

În vremea celui de-al doilea război medic (sec. V î.e.n.) bisaltii au avut o atitudine favorabilă față de greci și ostilă față de persani. Știm aceasta de la Herodot, care ne povestește o cumplită întîmplare: „În același ținut, regele trac care domnea peste bisalți și crestoni săvîrși un lucru neobișnuit de crud. Cum el însuși făcuse cunoscut lui Xerxes că nu se învoia să-i fie rob și pribegi pe înălțimile munților Rodopi, așijderea nu îngădui nici copiilor săi să pornească cu război împotriva Elladei. Aceștia însă, fie din îndărătnicie, fie din dorința fierbinte de a vedea războiul, îi însoțiră pe perși. Cînd se întoarseră acasă, tuturor celor șase care scăpaseră vii și nevătămați tatăl lor le scoase ochii pentru vina ce-au avut-o".

După cum ne spune Tucidide bisaltii și triburile tracice învecinate locuiau în cetăți mici, iar dacă este să-i dăm crezare lui Herodot, măcar pentru perioada veche, nu agricultura ar fi fost ocupația lor de predilecție, ci, așa cum par să confirme și cîteva versuri din Virgiliu (Georgicele), mai degrabă creșterea vitelor. Ceva mai tîrziu însă ținutul locuit de ei apare la Titus Livius ca „bogat în cereale și metale". În vremea regilor macedoneni Alexandru I (495-454/51 î.e.n.) și Perdiccas (451 î-414 î.e.n.), se presupune că bisaltii ar fi făcut parte din regatul Macedoniei. Marile interese care se încrucișau și se ciocneau în zona bogatelor mine din munții Pangeu, râvnite de thasieni și de atenieni[1], au făcut ca dominația politică macedoneană în regiunea de la gurile Fluviului Strymon să fie adesea amenințată, suveranii macedoneni Filip II (359-336 î.e.n.) și Alexandru cel Mare (336-323 î.e.n.) avînd de luptat cu triburile de aici.

De la Titus Livius, aflăm că, după victoria romană de la Pydna (168 î.e.n.) Bisaltia întreagă, „locuită de bisalți, bărbați foarte curajoși", a intrat în alcătuirea primei regiuni a Macedoniei „libere".

Zaielii

Trib tracic, așezat, de asemenea, prin apropierea munților Pangeu. A emis monede de argint cu o greutate de 9,16 g purtînd pe avers imaginea unui centaur răpind o nimfă și o legendă, cu caractere grecești: ZEIELON. Reprezentări asemănătoare — un satir răpind o nimfă — întîlnim și pe alte monede găsite în aceeași zonă și pe care unii cercetători le consideră ca fiind emise de un trib tracic anonim. Se pare că este vorba de emisiuni thasiene. Așa cum am mai arătat, thasienii au manifestat interes față de sudul Traciei în general și de zona minelor din Pangeu în special. Imixtiunea lor în aceste regiuni este de natură să explice atît difuziunea acestor monede, cît și asemănările iconografice dintre ele și cele ale zaielilor.

Gh. POENARU BORDEA

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1976.

Cărți sosite la redacție

Recentul Congres internațional de tracologie, care și-a desfășurat lucrările în Capitala țării noastre între 4-10 septembrie 1976, a fost întîmpinat și printr-o bogată activitate editorială. Oaspeții de peste hotare, participanții români, toți cei care au urmărit lucrările congresului au avut la dispoziție, în acele zile, un important număr de noi volume, reunind cele mai recente studii ale cercetătorilor români consacrate istoriei străvechi a tracilor, a ramurii lor nordice geto-dacii.

Dintre aceste lucrări, prezentăm cititorilor noștri pe cele pe care, pînă în momentul închiderii numărului de față, le-am primit la redacție.

● **THRACO-DACICA.**
352 pp., 48 lei; *lucrare publicată sub îngrijirea lui* **Constantin Preda, Alexandru Vulpe** *și* **Cicerone Poghirc** *(secretar de redacție* **Adriana Stoia***) cuprinde peste treizeci de studii de istorie, arheologie și lingvistică consacrate principalelor probleme ale cercetărilor tracologice în România.* Cuvîntul înainte *este semnat de prof. dr.* **Mihnea Gheorghiu,** *președintele Academiei de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România.*

● *Tot o culegere de studii reprezintă și volumul* **ASSIMILATION ET RÉSISTANCE À LA CULTURE GRÈCO-ROMAINE DANS LE MONDE ANCIEN (Asimilare și rezistență la cultura greco-romană în lumea antică),** 552 pp, 44 lei, *apărut sub îngrijirea* **acad. prof. D. M. Pippidi,** *președintele Federației internaționale a asociațiilor de studii clasice, în* Editura Academiei R.S.R. *în colaborare cu editura pariziană* Les Belles Lettres. *Lucrarea reunește materialele prezentate în cadrul celui de-al VI-lea Congres internațional de studii clasice, care a avut loc la Madrid, în septembrie 1974.*

● *Monografia* **CULTURA COȚOFENI** (216 pp., 34 lei), *de* **Petre I. Roman** *este consacrată uneia din culturile caracteristice epocii de tranziție de la neolitic la epoca bronzului din România; lucrarea reprezintă prima sinteză științifică asupra acestei teme, contribuție importantă la studiul începuturilor istoriei traco-geto-dacilor.*

● **AȘEZAREA DACICĂ DE LA ARPAȘU DE SUS** (112 pp., 8,25 lei), *monografie semnată de* **M. Macrea** *și* **I. Glodariu,** *înfățișează rezultatele cercetărilor arheologice efectuate în această localitate transilvăneană, unde au fost descoperite vestigiile uneia din numeroasele așezări fortificate, caracteristice statului dac.*

● *Unui alt moment din istoria Daciei îi este consacrat volumul lui* **D. Protase,** *intitulat* **UN CIMITIR DACIC DIN EPOCA ROMANĂ LA SOPORU DE CÎMPIE** (112 pp., 25 lei), *prima prezentare monografică a unui complex arheologic autohton din Dacia romană; cartea oferă noi date documentare pentru explicarea procesului complex și de lungă durată, a etnogenezei românilor și continuității în Dacia.*

● **INSCRIPȚIILE GRECEȘTI ȘI LATINE DIN SECOLELE IV-XIII DESCOPERITE ÎN ROMÂNIA** (440 pp., 43 lei), *lucrare semnată de* **Emilian Popescu,** *cu o prefață de* **D.M. Pippidi,** *prezintă toate mărturiile epigrafice, în cele două limbi antice, cu o vechime de 7-16 veacuri, descoperite în țara noastră; emanate direct de la populația daco-romană, aceste inscripții sînt elemente de incontestabilă valoare, ce atestă odată în plus continuitatea vieții poporului român pe teritoriul patriei noastre.*

Volumele menționate au apărut în Editura Academiei Republicii Socialiste România.

● *Lucrarea* **NOI, TRACII** (324 pp., 16 lei), *de* **I. C. Drăgan,** *publicată de* Editura Scrisul Românesc din Craiova, *al cărei prim volum a fost lansat în zilele congresului, prezintă, într-o viziune personală istoria străveche a tracilor și a dacilor de la începuturi și pînă în epoca marcată de domnia lui Decebal.*

● *Tot în preajma congresului, au apărut și numerele curente a două dintre revistele editate de* Academia de Științe Sociale și Politice *și tipărite de* Editura Academiei R.S.R.: **STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHE ȘI ARHEOLOGIE** (194 pp., 25 lei), tomul XXVII, nr. 3 (iulie-septembrie), 1976 *și, respectiv,* **DACIA, REVUE D'ARCHÉOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE** (312 pp., 80 lei), tomul XX, 1976.

MIHAIL FRUNZE

UN STRATEG AL REVOLUȚIEI

ALEKSANDR SAPSAI

În toiul nopții, un tînăr ciocăni ușor
la fereastra unei case cufundate în întuneric.
„Am adus manifeste și arme“,
șopti el cînd ușa se deschise
și în prag apăru bolșevicul
Fiodor Afanasiev.
Vizitatorul nocturn, vesel,
cu privirea deschisă,
era Mihail Frunze, trimis special
al organizației bolșevicilor din Moscova[1].
Era în primăvara furtunosului an 1905.
Rusia se ridicase la luptă
împotriva aristocrației.
„Moarte sau libertate“ —
cuvîntul de ordine al muncitorilor
din Petersburg — se răspîndise
în întreaga țară, cuprinzînd
și „leagănul textilelor“,
„Manchester-ul rusesc“,
cum era numit pe atunci Ivanovo-Voznesensk,
(astăzi Ivanovo).
În țesătoriile orașului,
condițiile de muncă erau deosebit de grele,
iar muncitorii primeau
un salariu de mizerie.

Născut în 1885 în localitatea Pișpek din Asia Centrală (oraș care azi îi poartă numele), Frunze[2] își formulase, încă din anii de liceu, crezul revoluționar: „Să cunosc cît mai bine legile care guvernează mersul istoriei, să mă adîncesc în realitate, să mă confund cu clasa cea mai înaintată a societății moderne, clasa muncitoare, cu gîndurile, speranțele și lupta sa, să transformăm totul radical, iată obiectivul vieții mele“.

În 1904, cursant la Școala politehnică din Petersburg, Frunze a intrat în rîndurile Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia, aderînd la aripa bolșevică a acestuia. El s-a dăruit activității revoluționare, participînd la reuniunile politice ale studenților și făcînd propagandă printre muncitori. Poliția l-a expulzat din oraș. Așa a debutat Mihail Frunze în viața plină de primejdii a unui revoluționar de profesie.

Sosit, în 1905, la Ivanovo-Voznesensk, Frunze a luat parte activă la organizarea grevei țesătorilor, care avea să intre în istorie. La 12 mai, toate războaiele de țesut din întreprin-

[1] Articolul și ilustrația sînt reproduse după revista **Sputnik,** editată de Agenția de presă Novosti (Moscova). Titlul și subtitlurile aparțin redacției **Magazin istoric.**

[2] După mărturiile militantului revoluționar român Axinte Frunză, se pare că acesta a fost înrudit cu Mihail Frunze (vezi și revista **Anale de istorie,** nr. 3/1976).

derile orașului s-au oprit din lucru. Coloanele de manifestanți s-au îndreptat spre piața centrală, unde Mihail Frunze li s-a adresat de la o tribună improvizată: „Destul! Momentul a venit! Nu ne putem bizui decît pe noi înșine. E timpul să începem lupta pentru o viață mai bună!".

În zilele grevei țesătorilor din Ivanovo-Voznesensk s-a născut primul Soviet de deputați ai muncitorilor din Rusia, exponent al puterii muncitorești din oraș. Frunze a comandat detașamentele de luptă ale Sovietului care aveau menirea, după spusele lui, „să devină nucleul viitoarei armate revoluționare a poporului răsculat".

Își închipuise oare, în acele zile, că el avea să comande, mai tîrziu, această armată a poporului răsculat?

Țarismul a reușit să înăbușe prima revoluție rusă și a dezlănțuit represalii sălbatice. Arestat și aruncat în închisoare, Frunze a fost condamnat la moarte prin spînzurătoare. În fiecare noapte, din încăperea rezervată celor osîndiți la pedeapsa capitală era scos cîte un deținut, pentru a fi executat. Și de fiecare dată, același gînd obsedant: „Cine va fi următorul?" În acele zile și nopți, Frunze a început să învețe limba engleză. „La ce-ți folosește? era întrebat. Curînd îți vine rîndul la spînzurătoare". „Deocamdată sînt în viață, răspundea el, și, atît cît voi trăi, voi munci".

Protestele împotriva condamnării la moarte a revoluționarului Frunze s-au transformat într-o acțiune energică, ce a cuprins întreaga țară. Sub presiunea opiniei publice, pedeapsa a trebuit să fie comutată în zece ani de muncă silnică. Viața îi fusese cruțată, dar nu și sănătatea. În deportare, Frunze s-a îmbolnăvit de tuberculoză.

După mai multe încercări nereușite, dîrzul revoluționar a izbutit, în 1915, să evadeze.

Un plan riscant

Revoluția burghezo-democratică din februarie 1917 l-a găsit pe Frunze la Minsk. În acest oraș el a participat la crearea Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților, a organizat miliția muncitorească, a editat un ziar bolșevic. Cînd la Moscova a izbucnit insurecția armată, Frunze a sprijinit proletariatul moscovit cu un detașament de 2 000 muncitori, comandat de el, și a luat cu asalt hotelul „Metropol", unul din centrele de rezistență ale burgheziei.

Poate că această acțiune, executată strălucit, a determinat, în mare măsură, soarta lui Frunze, cariera sa militară.

În plin război civil, în timpul intervenției străine, partidul l-a trimis în sectorul cel mai important, în calitate de comandant al trupelor ce luptau împotriva armatelor amiralului țarist Kolceak, care se proclamase „guvernator suprem al Siberiei". În primăvara anului 1919, în acest sector situația era extrem de gravă: Kolceak, venind dinspre Ural, se apropia de Volga, cu intenția de a face jonțiunea cu trupele generalului alb-gardist Denikin. Iată de ce Lenin aprecia că, pentru victoria revoluției, era absolut obligatoriu ca trupele roșii să ocupe regiunea Ural încă înainte de venirea iernii.

Ca organizator al contraofensivei, Comitetul Central al partidului l-a desemnat pe Mihail Frunze. Acesta a hotărît să-și concentreze trupele și să atace armatele albe din flanc, divizîndu-le și nimicindu-le parte cu parte.

Planul era riscant. Unii specialiști și-au exprimat părerea că armata roșie ar fi incapabilă nu numai să declanșeze o ofensivă, dar chiar să-i țină piept lui Kolceak, sugerînd o retragere la adăpostul Volgăi, acest obstacol natural care ar opri inamicul. Pînă și șeful statului major al lui Frunze, fostul general țarist Fiodor Novițki, care se alăturase revoluției, considera că masarea într-un singur sector, în detrimentul altora, a grosului forțelor armate, prezenta riscuri.

— Dar dacă în acest timp albii ocupă orașele Uralsk și Orenburg? l-a întrebat el pe Frunze.

— Nu vor reuși. Uralsk și Orenburg sînt centre muncitorești, proletare, cu puternice tradiții revoluționare. Albii nu vor putea cuceri aceste fortărețe.

— De ce ați hotărît să loviți în primul rînd aripa în care se află Armata 6 albă?

— Pentru că ea se compune din țărani mobilizați cu forța, care nu vor să lupte împotriva puterii sovietice.

Realizarea planului strategic al lui Frunze — prima operație de anvergură din viața sa — a început la 28 aprilie 1919. Toate previziunile lui s-au împlinit întocmai. Albii n-au izbutit să pătrundă în stepele Fluviului Volga. Mai mult, armata roșie l-a izgonit pe Kolceak din Ural și Siberia.

Împotriva „Baronului negru"

După o inspecție a trupelor sale, baronul Vranghel a consemnat următoarele: „Am inspectat dispozitivele fortificate din Perekop[1] și am constatat că pentru apărarea Crimeii s-a făcut tot ceea ce era omenește posibil să se facă. Istmurile sînt invulnerabile. Frunze va ataca toată iarna și-și va sacrifica armata la Perekop!".

În 1920, Perekop era o fortăreață a albilor. În Crimeea, armata generalului Vranghel, supranumit „Baronul negru", pregătea ofen-

(Continuare în p. 45)

[1] Perekop — istm care leagă Peninsula Crimeea de continent, separînd Golful Karkinițki (din Marea Neagră) de limanul Sivas. Are o lungime de aproximativ 30 km și o lățime între 8 și 23 km.

Itinerar istoric

MOSCOVA, KIEV, EREVAN

I. DRAGOMIRESCU

Moscova își întîmpină oaspeții impresionîndu-i încă din primul moment cu atributele specifice unei strălucite metropole: forfota zecilor de mii de automobile pe marile bulevarde, cvartalele de locuințe masive, impozante, animația mulțimilor de pe străzi și din magazine. Dar vatra marelui oraș este Kremlinul; aici bate inima țării, a întregului popor sovietic.

La Moscova, prima vizită o fac la Kremlin, unde se găsesc unele din cele mai importante monumente istorice și de artă din U.R.S.S. Prima mențiune documentară despre Moscova apare în 1147, într-o cronică. Mai tîrziu, în secolul XIV, Moscova devine, treptat, centrul cultural al statului centralizat rus în formare. În acest veac, apar primele palate și biserici din piatră albă, durate de meșteri iscusiți, cum a fost Vasili Ermolin. Sub domnia marelui cneaz de Moscova, Dmitri Donskoi (1359-1389), Kremlinul este întărit cu ziduri trainice din piatră (1367).

Din acest veac, dar mai ales din cel următor, Kremlinul păstrează splendide monumente istorice și de artă. În această perioadă sînt înălțate noile ziduri ale Kremlinului (cele actuale); meșteri iscusiți — ruși și italieni — durează catedrale și palate de o rară frumusețe arhitectonică, în care se îmbină arta tradițională autohtonă cu cea străină. Cea mai veche catedrală din incinta Kremlinului este Blagoveșcenski Sobor, clădită în sec. XIV-XV; o parte din picturi îi aparține marelui artist plastic rus Andrei Rubliov. Un alt monument istoric remarcabil datînd din acea perioadă este Catedrala Uspenski Sobor. Tot din sec. XV datează și Catedrala Sf. Mihail, denumită și Necropola țarilor. În incinta Kremlinului, vizităm și palatele Granovitaia palata (sec. XV-XVI) și Teremnoi Dvoreț (sec. XVII), precum și clădirea Senatului (sec. XVIII).

Parcurgem apoi, cîteva încăperi în care a trăit și a lucrat V. I. Lenin. Mobilate simplu, auster, biroul în care Vladimir Ilici a vegheat asupra destinului revoluției socialiste și al poporului sovietic, ca și apartamentul în care a locuit, vădesc o singură risipă: miile de cărți, în limba rusă și în cîteva alte limbi, care au alcătuit biblioteca genialului conducător. Obiectele sale personale, darurile făcute de muncitori și țărani, fotografii, manuscrise — nemișcate de peste cinci decenii — redau atmosfera în care a muncit și a trăit, aici, în Kremlin, V.I. Lenin.

La Moscova, prin bunăvoința gazdelor, am avut prilejul să-l întîlnesc pe academicianul I. Mințț. Venerabilul și distinsul savant, vechi colaborator al revistei **Magazin istoric,** mi-a vorbit despre modul cum se pregătesc istoricii sovietici pentru întîmpinarea celei de-a 60-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Cît privește activitatea științifică personală, savantul sovietic mi-a declarat că lucrează la cel de-al patrulea volum al Istoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Despre Kiev, capitala R.S.S. Ucraineană, oraș cu aproape două milioane de locuitori, înălțat pe ambele maluri ale Niprului, legenda spune că ar fi fost fondat de trei frați: Kyi, Șcek și Koriv și sora lor Lybedi, așezarea luînd numele primului dintre ei. Documentar, localitatea este consemnată în sec. VI; la sfîrșitul veacului IX, orașul era capitala primului stat rus, Rusia kieviană.

Amănunte despre istoria veche a acestui oraș mi-au fost relatate de către directorul Institutului de arheologie al R.S.S. Ucraineană, Ivan Ivanovici Artiomenko. Cu deosebită amabilitate, savantul sovietic mi-a vorbit despre cele mai recente descoperiri ale arheologilor ucraineni în legătură cu istoria veche a Kievului: construcții laice și de cult, sistemul urbanistic etc.

Important centru politic, economic şi cultural al vechii Rusii, Kievul are numeroase monumente unice prin frumuseţea şi valoarea lor istorică şi artistică. Vizitez pe cel mai vechi dintre ele, Catedrala Sfînta Sofia, o clădire maiestuoasă cu 13 cupole, înălţată în 1036, în timpul domniei lui Iaroslav Vladimirovici Înţeleptul (1019-1054).

Cel mai interesant şi mai valoros complex arhitectonic şi istoric din oraş este Lavra Kiev-Pecerskaia, care datează din sec. XI. Mănăstirea Pecerskaia — operă a arhitectului kievian Stepan Kovnir — se remarcă prin decoraţia splendidă a pereţilor şi frontoanelor. Lavra a fost de-a lungul secolelor un important centru cultural, posedînd o tipografie unde au fost tipărite numeroase cărţi. În incinta Lavrei am mai vizitat tipografia, Muzeul de obiecte istorice preţioase, care cuprinde exponate din metale şi pietre preţioase din sec. VII î.e.n. — XIX e.n., precum şi Muzeul de artă populară decorativă.

Pe o lespede de piatră, descoperită cu ocazia unor săpături în estul oraşului Erevan, capitala R.S.S. Armenia, s-a păstrat următoarea inscripţie cu caractere cuneiforme relativă la perioada fondării acestei localităţi: „Cu ajutorul zeului Halda şi măreţiei lui Arghisti, fiul lui Menua, a fost construită această minunată cetate, numită Erebuni“... Inscripţia atestă vechimea de peste 2 700 ani a Erevanului, regele Arghisti domnind între anii 785-753 î.e.n. Mîndria oraşului şi a întregii culturi armene este Matenadaranul Mesrop Maştot, unul din cele mai mari depozite de manuscrise antice din lume, cuprinzînd peste 11 000 manuscrise din domeniul istoriei, filozofiei, dreptului, literaturii, medicinii, matematicii etc.

Ţară cu străveche civilizaţie şi cultură, Armenia sovietică — supranumită şi „muzeul în aer liber“ — impresionează pe vizitator prin cele aproximativ 4 000 monumente de mare valoare istorică şi artistică. Vizităm oraşul Ecimiadzin, în care există una din primele biserici creştine din lume, clădită în anul 305. Tot în această localitate, se mai află alte trei lăcaşuri de cult: Ripsime, Gaiane şi Sogakat, înălţate în secolele următoare. Pornind din Erevan spre vest, ajungem în localitatea Garni, unde se află un templu antic şi vechea cetate de scaun a regilor armeni de odinioară, din care se mai păstrează zidurile celor mai importante edificii. Continuîndu-ne drumul, poposim la complexul mănăstiresc Ghegard (sec. XII-XIII), situat pe panta muntelui. Edificiile impresionează prin dantelăria sculpturilor în piatră, artă în care meşterii armeni sînt neîntrecuţi.

...Avionul ne poartă înapoi spre patrie. Încet, încet, pămînturile pe deasupra cărora zburăm se estompează. În memorie rămîn însă vii, imaginile străvechilor monumente istorice vizitate, mărturie a spiritului creator al celor care şi-au avut vatra în marea ţară vecină şi prietenă.

MIHAIL FRUNZE — UN STRATEG AL REVOLUŢIEI

(Urmare din p. 43)

siva împotriva Republicii sovietelor. Aprovizionate cu arme şi muniţii de puterile străine, trupele lui Vranghel erau ultima lor speranţă în lupta împotriva Rusiei sovietice.

Mihail Frunze a primit misiunea de a înfrunta armata „Baronului negru“, de a o înfrînge înainte de căderea iernii şi de a-i izgoni pe albi din Crimeea. Atacul trebuia dat asupra unui sector îngust, bine întărit. Frunze şi-a întocmit planul bizuindu-se pe faptul că flancul stîng al inamicului — aşa-numita Peninsulă Lituaniană — era punctul cel mai slab al apărării lui Vranghel. Albii îi acordaseră mai puţină atenţie, nutrind convingerea că apele limanului Sivaş erau un obstacol suficient de sigur. Or, Frunze a hotărît să-şi concentreze atacul tocmai asupra acestei zone, cu atît mai mult cu cît un vînt de la apus împinsese înspre Marea de Azov apele Sivaşului, scăzîndu-le considerabil nivelul.

În noaptea de 8 noiembrie, respectînd cu stricteţe itinerarul indicat dinainte de cercetaşi, unităţile roşii au început trecerea peste vadul Sivaşului, învăluit într-o ceaţă groasă. Un nechezat de cal sau un clinchet metalic tulbura, din cînd în cînd, liniştea nopţii şi atunci ostaşii se tupilau în gropile pline cu apă mîloasă. Pe la ora 2, primele unităţi roşii au ajuns la Peninsula Lituaniană. S-au auzit focuri de armă...

Cucerind această peninsulă, trupele lui Frunze şi-au continuat înaintarea, ameninţînd să încercuiască principalele fortificaţii inamice. În faţa acestei situaţii, albii au părăsit istmul. Porţile spre Crimeea se deschiseseră armatei lui Frunze. Nu peste mult timp, rămăşiţele trupelor lui Vranghel au căutat scăpare la bordul navelor, pentru a fugi în străinătate, dar o parte din ele a preferat să se predea. Cu acest prilej, într-un ordin de zi, Frunze a amintit ostaşilor săi că trebuiau să se poarte loial faţă de prizonieri. „Ostaşii roşii sînt necruţători numai cu duşmanii, se spunea în ordinul de zi. Cu învinşii sînt adevăraţi cavaleri“.

După terminarea războiului civil, lui Frunze i s-a încredinţat comanda forţelor armate ale Republicii Sovietelor în Ucraina şi Crimeea. În 1925, partidul l-a numit comandant al tuturor forţelor armate ale U.R.S.S.

Mihail Frunze a murit la 31 octombrie 1925, în vîrstă de 40 ani. A rămas însă vie amintirea acestui revoluţionar de profesie, organizator al armatei sovietice, unul din creatorii ştiinţei militare sovietice.

ANDRÉ MALRAUX
PE DRUMURILE ISTORIEI

CRISTIAN POPIȘTEANU

Motto:

„M-am aflat întotdeauna sub o dublă dominație: a demonului Artei și al Istoriei. Arta este aceea care a statornicit întîlnirile mele cu Istoria".

ANDRÉ MALRAUX

Intrat în legenda secolului nostru, André Malraux — care împlinește la 3 noiembrie 75 ani — a rămas și rămîne în și mai mare măsură una din cele mai vibrante conștiințe ale acestuia: scriitorul — combatant împotriva fascismului și opresiunii, luptătorul declarat al cauzelor înalte ale libertății și progresului, neobositul soldat pe drumurile omului și omenirii, spre o lume mai dreaptă și mai bună. Inspirat și profund implicat în realitățile contemporane, Malraux exprimă prin talentul, originalitatea și complexitatea operei sale nu numai vigoarea copleșitoare a condiției umane a secolului XX, ci și — sau poate, mai ales — realitatea sa istorică **care depășește prin tragismul, măreția și saltul revoluționar produse în existența maselor, tot ceea ce trecutul popoarelor a incrustat în cronici.**

De fiecare dată cînd am avut cinstea de a mă afla la Palais Royal (devenit pentru prima oară sub André Malraux lăcaș al Ministerului Culturii al celei de-a V-a Republici), în același birou al lui Napoleon Bonaparte, istoria era flacăra convorbirilor. Fie că m-a reținut cinci minute sau aproape două ore, reperele istoriei jalonau gîndurile acestui personaj de legendă care, în toată complexitatea și contradicțiile personalității sale, aparține deopotrivă republicii artelor și imperiului acțiunii. Prima dată mi-a vorbit despre acel Cavaler al speranței din Rezistența antifascistă franceză, Jean Moulin, și al său martiriu; a doua oară erau în discuție evenimentele acelui Mai fierbinte '68 la ale cărui implicații și consecințe Malraux a meditat îndelung; apoi, după demisia generalului de Gaulle de la președinția celei de-a V-a Republici, în mai 1969, ne-am regăsit vorbind despre trecutul, prezentul și viitorul Franței și Europei, despre independența națiunilor — pe care Malraux o consideră o manifestare fundamentală a vieții internaționale — și despre pluralitatea civilizației lor; în sfîrșit, ultima oară, în austeritatea și intimitatea reședinței sale de lîngă Paris, castelanul domeniului Valmorin, vădind o tonifiantă și molipsitoare robustețe spirituală, nu a pregetat să elogieze revoluția adusă de teoriile lui Marx în științele istorice și de Darwin în cele biologice, nu fără a mă avertiza asupra amploarei contradicțiilor epocii contemporane și a multiplicării semnelor de întrebare pentru lumea viitorului. O nedezmințită simpatie pentru România care începe de la Brâncuși și mănăstirile moldovenești și ajunge într-o lucidă admirație la folclorul nostru fabulos și la istoria noastră multidimensionată, mi-a fost cu delicatețe împărtășită, însoțită de constantul regret de a nu ne fi vizitat[1].

Și ce sînt scrierile lui Malraux, de la Condiția umană **la** Speranță, **de la** Cuceritorii **la** Calea regală, **dacă nu istorie ardentă, mai mult sau mai puțin turnată în tiparele ficțiunii, istorie recoltată din prima jumătate a acestui veac al tuturor posibilităților?**

Și ce sînt Antimemoriile **sale — volumele apărute și cele care vor fi citite abia după moartea sa — decît un lung și înțelept comentariu asupra întîmplărilor istoriei aceluiași secol și a numeroaselor misiuni cu care generalul de Gaulle l-a învestit pe ministrul său?**

Și ce este această „Legendă a secolului", insolitul film în care un singur erou povestește milioanelor de telespectatori un singur subiect, istoria — decît o mărturie îndelungată a pasiunii sale pentru istorie?

Și ce este însăși această viață (care a inspirat recent și o carte scrisă de Pierre Galante cu un titlu atît de binevenit Quel roman Malraux, que sa vie**), trăită în focul atîtor vîr-**

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1969; 1/1975.

Generalul de Gaulle însoțit de André Malraux, urcînd scările Operei din Paris, la un spectacol de gală

tejuri, dacă nu o măsură a angajării scriitorului în istorie? Și chiar studiile sale despre artă nu sînt decît tot istorie travestită în exegeze plastice, de pictură, desen, gravură sau sculptură.

André Malraux a trecut la 3 noiembrie de 75 ani. A trăit aproape cît și secolul nostru. Este o adevărată înrudire de sînge. Ne-am străduit să oferim cititorilor revistei Magazin istoric **cîteva pagini revelatoare despre acest om al secolului și istoriile sale. Prezența lui Malraux în diferite puncte ale globului — de la China revoluționară la războiul civil din Spania — i-a înconjurat traseul de enigme, niciodată pe deplin descifrate. Nu mai puțin anii celui de-al doilea război mondial, cînd André Malraux a devenit colonelul Berger, unul dintre eroii Rezistenței antinaziste. Nu mai puțin primul deceniu al celei de-a V-a Republici franceze, cînd, în 1959-1969, Malraux s-a identificat cu propagarea istoriei prin cultura de masă în calitatea sa de ministru al Culturii în guvernele președintelui de Gaulle.**

Trimițîndu-ne volumul al doilea din Antimemorii, **André Malraux ne-a rugat să însoțim paginile ce urmează de constanta sa simpatie și admirație pentru poporul român.**

CHAMPS ÉLYSÉES

Umbra celor o sută de drapele învăluie pe purtătorii lor, cu excepția celor aflați în rîndul întîi. În tăcerea în care se aude clinchetul decorațiilor legănîndu-se încetișor în pasul domol, bătrînele stindarde, șiroind de apă, înaintează asemenea pădurilor lui Shakespeare. Numai Arcul de Triumf e scăldat în lumină; apa Senei curge în bezna încă înstelată de vitrinele cîtorva prăvălii. Noaptea are o triplă prezență: a orei, a reflectoarelor de la Arcul de Triumf și a norilor zoriți, din care ploaia cade peste talazul de oameni, străjuit de digurile masive ale spectatorilor de pe trotuare. Umbre privind cum trec alte umbre. Nu este o manifestație: de la un capăt la celălalt al bulevardului, se vorbește cu glas scăzut. Nu este cu adevărat o înmormîntare: nu există sicriu. Este un marș funebru, spre Arcul de Triumf care întruchipează mormîntul, spre giganticul steag fremătător al snopurilor de raze albastre, albe și roșii, țîșnite din reflectoarele apărării antiaeriene și ferecate în noapte: ele scot la iveală, pînă la înălțimea norilor, stropii de ploaie, așa cum razele soarelui dezvăluie cu indiferență privirilor particulele lor veșnice.

Un reporter al postului de radio Luxemburg, în mînă cu un mic microfon, se alătură unui confrate, care-l întreabă în șoaptă:

— Ți-a mai spus vreunul ceva?

— De vorbit, vorbesc mai degrabă femeile. Pe bărbați, cînd îi întreb: „Ați votat cu da?"[1], mulți mă trimit la plimbare! Aștia probabil că au votat contra. Femeile, în schimb, spun toate cam același lucru: „Atîta putem face și noi pentru el!" sau: „N-are decît să plouă, noi rămînem pînă la capăt!". Una îmi zice: „Povestea cu florile trebuie că vine de la doamna de Gaulle: se vede cît colo că la mijloc e o femeie!"... O alta, cu ziarul Humanité *la subțioară: „Am venit să-mi iau rămas bun de la el". Sau o băbuță, căreia mă apuc să-i spun, sărmana: „Dați-mi florile, o să le pun împreună cu ale mele" — „Nu vă deranjați: trei ani la Ravensbrück[2], trei ore în ploaie, nu-i cine știe ce...". Dar ție cum îți merge?*

— Am înregistrat cîte ceva pe unde se face coadă — la vînzătoarele de violete din Piața Châtelet, la florăriile de pe bulevarde: peste tot e la fel. Am văzut și pușloaice. Spun că ziua de azi o vor ține minte. Am dat peste una care zicea: „Ce păcat că nu ne vede el*!"*

Se înșela: generalul mort ascultă această tăcere, peste care tropăie de-a valma sute de mii de pași. E mai prezent decît la Colombey[3], afară de clipa cînd femeile au ridicat în brațe copiii, în fața tancului care ieșea de pe domeniul la Boisserie, purtînd sicriul generalului. Ploaia se întețește. Mulți dintre cei de față își țin umbrelele închise (le vor deschide după terminarea ceremoniei?). Valurile de oameni se rotesc încetișor, venind de pe străzi, din case, din tunelele metroului. Cursul vieții nocturne se oprește. O „Marseieză" rătăcește prin ploaie. Și atunci, crizanteme, garoafe, anemone, buchete de violete încep să treacă din mînă în mînă, spre Arcul de Triumf. Aceste flori nu mai aparțin nimănui: este salutul adus de glie celui mort.

Cortegiul se pune din nou în mișcare, pas cu pas, prin marea noapte de doliu. Femeile ucise în lagăre, care nu au cunoscut alte flori decît cele cultivate pentru călăii lor, însoțesc acest cortegiu al tăcerii. Ce importanță are că unele nu au fost gaulliste? Tuturor, cortegiul le va arunca florile sale, scăldate de ploaie.

Mulți dintre cei care înaintează acum cu pas lent se aflau aici, la manifestația din mai 1969; mulți se găseau în Piața Bastiliei, la manifestația adversă[4]; mulți erau de față atunci cînd generalul de Gaulle a străbătut bulevardul Champs Élysées, în fruntea soldaților care purtau urme de roșu de buze pe obraji[5].

Acest cortegiu se implîntează mult mai adînc în trecut, întîlnindu-se cu cel care s-a plecat în fața sicriului lui Victor Hugo. Vreme de douăzeci de ani, poetul spusese nu *Imperiului, înfrîngerii, represiunii[6]. Și mai departe, în noapte, se află, bineînțeles, un* nu *fără vîrstă. Cortegiul urcă, precum cortegiul teban spre mormîntul Antigonei. Soldatul Necunoscut, la căpătîiul căruia fîlfîie mînioasă flacăra veșnică, se numără și el printre cei care au strigat* nu *și care acum își transmit ștafeta de-asupra masei nocturne a celor vii, de-asupra fluviului subteran al morților noștri. Împreună cu femeile tuciurii din Corrèze[7], stînd în picioare la mormîntul familiei lor, în cinstea celor din* maquis, *îngropați de ocupanții care-i uciseseră. Împreună cu țăranii veniți să depună un kilogram din zahărul care nu se mai găsea nicăieri, sub crucea de bronz a tovarășilor noștri împușcați. Ce de femei! Bărbații nu se pricep să ducă flori: oricît de departe se întoarce ținerea noastră de minte pe tărîmul ofrandelor, ea întîlnește acolo mai multe femei decît bărbați, chiar dacă trebuie să le plătească cu prețul vieții. Buchenwald și Dachau urcă spre monumentul funerar, alături de toate umbrele care s-au hotărît să accepte moartea — și mai mult decît moartea. Soldați de pe tancurile noastre, dactilografe care ascundeau posturile noastre de radio-emisie și mulțimea schingiuită a lagărelor de exterminare. Politica și-a pierdut, în sfîrșit, sensul: sînt de față consilieri municipali comuniști. Femei care țin în mînă un steguleț cu crucea Lorenei își împart buchetul cu vecine care țin în mînă ziarul* Humanité *și care nu au găsit flori. Nu e vorba de gaullism și nici măcar numai de Franța. Cei ce păsesc în noapte nu mai aparțin decît comunității pe care le-o dezvăluie acest mort fără sicriu. Asemenea alor noștri, din* maquis, *care, la stîlpul execuției, i-au strigat numele.*

Un serviciu de ordine cu brasarde, fără uniforme, canalizează fluviul spre arca mult mai strîmtă decît bulevardul. Piața care dă strălucire ploii oglindește Arcul de Triumf. Cei ce nu au putut ajunge mai departe și-au îngrămădit florile sub „Marseieza" sculptată de Rude[8]. Cortegiul înaintează. Tineri hippy *își desfac* poncho-*ul, scoțînd de sub el crizanteme. Marele drapel, în care porumbeii încearcă să-și găsească adăpost, umple arca sonoră de plesnitura lui umedă. Deasupra tinerilor* hippy, *șirul de bătălii napoleoniene ascunde, în întunericul nopții, numele biruințelor pe care le celebrează[9]. Cei vii își aruncă florile, în vreme ce flacăra veșnică, rînd pe rînd culcată și verticală, le întunecă și le luminează chipurile leoarcă de apă.*

Versiunea românească
Nicolae MINEI

---

[1] Aluzie la referendumul organizat la 27 aprilie 1969 de președintele de Gaulle și soldat cu o majoritate negativă, ceea ce l-a determinat să se retragă din activitatea politică.

[2] Ravensbrück — așezare situată la 80 km nord de Berlin, unde hitleriștii au înființat un lagăr de exterminare pentru femei (vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1971).

[3] Colombey-les-deux-Églises — comună din departamentul Haute-Marne, unde generalul de Gaulle își avea reședința particulară (La Boisserie).

[4] După demisia președintelui de Gaulle, susținătorii și adversarii săi politici au organizat manifestații simultane în cele două puncte ale Parisului.

[5] Aluzie la ziua de 26 august 1945, cînd si-a făcut intrarea triumfală în Capitală președintele guvernului provizoriu al Republicii franceze, generalul Charles de Gaulle.

[6] Victor Hugo, neînduplecat adversar al împăratului Napoleon III al Franței, a criticat cu asprime lipsa de răspundere cu care acesta se angajase în războiul cu Prusia și s-a ridicat împotriva masacrului la care au fost supuși comunarzii parizieni.

[7] Corrèze — departament din treimea meridională a Franței, unde *maquis*-ul a fost deosebit de activ.

[8] „Marseieza" este unul dintre cele patru mari grupuri în altorelief care decorează Arcul de Triumf. Realizat de François Rude, altorelieful se intitulează de fapt „Plecarea voluntarilor în 1792", dar este mai cunoscut sub denumirea prescurtată pe care o menționează Malraux.

[9] O inscripție în piatra Arcului de Triumf enumeră localitățile unde Napoleon I a înregistrat vestitele sale victorii.

SKANDERBEG ÎN EUROPA

KASEM BIÇOKU
Republica Populară Albania

Eroul național al poporului albanez, Gheorghe Castriota Skanderbeg (1405-1468)[1], a trăit și și-a desfășurat activitatea într-o perioadă în care se simțea tot mai puternic presiunea otomană asupra Europei. El a văzut lumina zilei într-o vreme cînd ocupanții turci făceau incursiuni distrugătoare pe teritoriul albanez, tatăl său fiind obligat să-l predea otomanilor ca ostatec, pe cînd avea numai 9 ani.

Turcii l-au trimis pentru zece ani la școala içoglacilor (pajilor), spre a face din el un devotat funcționar otoman. După terminarea acestui stagiu, i-au oferit un mare **timar** („feudă") lîngă proprietățile familiei lui din vecinătatea orașului Kruje, unul din cele mai importante centre ale țării. Urcînd treptele carierei de funcționar otoman, Skanderbeg a obținut postul de **subash** („guvernator") al orașului Kruje, iar între 1439 și 1443 a fost **sangeacbei** (conducător de **sangeac,** unitate militar-administrativă), probabil la Nicopole, în Bulgaria. În noiembrie 1443, a preluat comanda insurecției generale a poporului albanez încheiată cu eliberarea orașului Kruje și a regiunilor din centrul și nordul țării; sub conducerea lui, ținuturile eliberate au format nucleul primului stat albanez.

Statele italiene ezită...

În primăvara anului 1444, din inițiativa lui Skanderbeg a luat ființă Liga Albaneză, cea dintîi alianță politică și militară a prinților albanezi. Au fost create astfel condiții favorabile pentru unirea tuturor forțelor țării în lupta împotriva ocupanților și pentru instaurarea unei puteri centrale de stat, în frunte cu Skanderbeg. Un popor mic a putut astfel să lupte cu succes pentru apărarea libertății sale, înfruntînd cea mai mare putere militară a timpului. În peste 20 bătălii crîncene, ostașii conduși de Skanderbeg au învins trupele otomane trimise în valuri succesive pe teritoriul albanez, repurtînd mari victorii, cum a fost cea de la Uje Bardhe, nu departe de Kruje (1457), în care a fost aproape complet distrusă o puternică armată turcă de cîteva mii de oameni.

Încă de la începutul activității sale, Skanderbeg a căutat să coordoneze acțiunile din interiorul țării cu cele întreprinse pe plan internațional. El a înțeles că o sarcină ca izgonirea ocupanților otomani din Peninsula Balcanică nu putea fi dusă la bun sfîrșit decît printr-o strînsă colaborare în primul rînd a țărilor din Europa de Sud-Est, amenințate direct de agresiunea străină. În cadrul acestei politici, legăturile dintre conducătorul albanez și voievodul român Iancu de Hunedoara[2] au ocupat un loc de frunte. Cei doi aliați, angajați activ în războiul împotriva otomanilor, și-au ușurat reciproc sarcina, lovind dușmanul fiecare din sectorul său.

Colaborarea dintre Skanderbeg și Iancu a dus la un acord în baza căruia cele două părți urmau să întreprindă, în 1448, o campanie militară comună împotriva forțelor otomane. Armata lui Iancu s-a îndreptat spre sud-vest pentru a se uni cu armata lui Skanderbeg. Dar cei 20 000 ostași albanezi au fost opriți de despotul Serbiei, Gheorghe Brancovici (care nu voia să strice relațiile cu turcii), acesta nepermițîndu-le să treacă pe pămînturile lui de la Kossovo. Armata otomană a declanșat lupta, la 18 octombrie 1448, și a învins forțele lui Iancu de Hunedoara, care a fost făcut prizonier de despotul sîrb pe cînd se retrăgea spre domeniile lui.

În numele aceleiași colaborări active împotriva agresiunii otomane este cert că albanezii au întreținut relații și cu alte țări balcanice; aceste contacte nu ne sînt însă cunoscute din lipsa unor documente istorice.

Skanderbeg scria, în 1460, unui prinț italian: „Dacă aș fi învins, Italia s-ar resimți și ea, iar principatul pe care-l consideraţi al dv. ar fi al lor (al turcilor)".

În cadrul unei largi alianțe preconizate de Skanderbeg, un rol de seamă ar fi putut avea statele italiene, aflate în primejdia de a deveni și ele victime ale agresiunii otomane. Dar forțele politice ce conduceau aceste state nutreau, la rîndul lor, planuri expansioniste pe care ar fi vrut să le realizeze pe seama țărilor supuse stăpînirii otomane. Astfel, profitînd de situație, Ve-

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1968. Subtitlurile articolului aparțin redacției.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1967.

Gheorghe Castriota Skanderbèg...

neţia ar fi fost bucuroasă să pună mîna pe mai multe domenii aflate pe teritoriul albanez. Dorind să creeze un mare imperiu mediteranean, Alfons V, regele Neapolelui desfăşura în Balcani o activitate politică ce avea drept scop realizarea planurilor sale ambiţioase. Sfîntul Scaun se străduia şi el să-şi întărească poziţiile pe seama Bisericii de Răsărit, tendinţele sale fiind favorizate de hotărîrea Conciliului de la Florenţa, care preconizase unirea celor două Biserici sub supremaţia papei.

Încă în 1450, Skanderbeg a propus Republicii Veneţia să instaleze la Kruje, alături de soldaţii albanezi, o garnizoană veneţiană. Dacă propunerea s-ar fi realizat, republica ar fi fost angajată implicit într-o luptă deschisă şi continuă împotriva turcilor, ceea ce contravenea însă politicii ei. În consecinţă, proiectul nu a fost acceptat. Proiectele lui Skanderbeg în această direcţie au dus la cîteva rezultate concrete, dar limitate, în relaţiile cu Alfons al Neapolelui, care a trimis la Kruje un mic detaşament militar. Informat despre marile greutăţi pe care le implica războiul împotriva ocupanţilor otomani, el a renunţat treptat la planurile de expansiune spre Răsărit şi şi-a retras soldaţii de la Kruje. Odată cu urcarea pe tron a fiului său, Ferdinand, ideea expansiunii spre Est a fost complet abandonată, iar relaţiile cu Albania întrerupte pentru un timp.

...iar cruciada eşuează

Un rol important în relaţiile albanezilor cu diferite ţări, l-a jucat şi ideea organizării unei acţiuni comune europene împotriva ocupanţilor otomani, devenită o necesitate imperioasă după ocuparea Constantinopolului de către Mahomed II, la 29 mai 1453. Papalitatea a susţinut şi difuzat această idee, văzînd în ea un mijloc propice pentru a propaga catolicismul în ţările răsăritene şi pentru a beneficia de „birul pe cruciade". Albanezii au ocupat un loc tot mai însemnat în proiectele care au fost elaborate în vederea acţiunii generale antiotomane. Ei au figurat în planurile strategice trimise papei de către regele Alfons şi au fost citaţi în Dietele Sfîntului Imperiu roman de naţiune germană ţinute la Ratisbona (azi Regensburg), Frankfurt şi Viena-Neustadt, ca şi în Dietele ungare întrunite în anii 1454 şi 1455.

Congresul de la Mantua, convocat în 1459 din iniţiativa papei Pius II, la care au participat direct sau prin reprezentanţi, principalii suverani din Europa şi la care s-a cerut să se ia măsurile pentru o campanie generală împotriva otomanilor, a lăsat impresia că această acţiune va fi întreprinsă cu adevărat. Dar ea a revenit la ordinea zilei abia după o perioadă de tergiversări. Skanderbeg a pornit acţiuni energice pentru a-şi informa aliaţii despre situaţia existentă şi a le cîştiga sprijinul. În acest scop, în primăvara anului 1464 a mers la Neapole şi a trimis ambasadori la Roma şi la ducele Milanului, care promisese să trimită în Albania 2000 călăreţi şi 1000 pedestraşi.

Ţinînd seama de rolul pe care trebuiau să-l joace albanezii în această operaţie, papa Pius II a ales Ragusa (azi Dubrovnik, în Iugoslavia) pentru a-şi debarca trupele şi a le alătura armatei albaneze, comandată de Skanderbeg şi celei ungare. În august 1464, Skanderbeg s-a deplasat la Ancona [port italian la Marea Adriatică], unde se adunaseră contingentele comandate de Pius II şi se pregăteau să traverseze Adriatica pentru a debarca la Ragusa. Dar numărul mic al acestor forţe, mult inferior celor promise, ca şi moartea papei, petrecută la 14 august acelaşi an la Ancona, au făcut să eşueze definitiv măsurile luate în vederea cruciadei europene.

În aceste împrejurări, forţele progresiste din Europa s-au pronunţat pentru acordarea unui ajutor financiar albanezilor şi ungurilor în scopul stăvilirii invaziilor otomane. Într-o scrisoare adresată papei Paul II, în septembrie 1464, umanistul italian Francesco Filelfo, de exemplu, susţinea necesitatea pregătirii unor expediţii pe uscat ale forţelor albaneze şi ungare.

La sfîrşitul anului 1464, Sfîntul Scaun a redactat un plan financiar pentru războiul împotriva otomanilor, conform căruia ţările occidentale care promiseseră că vor participa cu soldaţi şi mijloace militare la acţiunea comună împotriva turcilor, urmau să trimită sume de bani proporţionale cu promisiunile făcute; pentru a stimula realizarea planului, se menţiona că papa va contribui cu 100 000 ducaţi. Evenimentele care au urmat au dovedit inconsistenţa planului. La începutul anului 1466, întreg potenţialul militar al Imperiului otoman s-a revărsat asupra teritoriului albanez cu atîta forţă, încît statele italiene s-au temut că, după înfrîngerea rezistenţei albaneze, sultanul Mahomed II va trece la ocuparea Italiei. Papa s-a văzut obligat să convoace consistoriul şi pe ambasadorii ţărilor străine şi să le ceară unirea forţelor italiene, ca şi a celor din alte ţări europene, pentru a înfrunta un eventual atac al turcilor asupra Italiei. Cînd s-a aflat că armata albaneză comandată de Skanderbeg nu fusese pusă pe fugă, ci dimpotrivă rezistase eroic, cercurile conducătoare italiene, care fuseseră cuprinse de panică, au început să se liniştească.

Skanderbeg a continuat eforturile pentru a-şi asigura sprijinul altor state: şi-a trimis fiul la Veneţia, iar el însuşi a mers la Neapole şi la Roma, în perioada noiembrie 1466-martie 1467. În acest timp, trupele otomane continuau să asedieze oraşul Kruje, iar statele italiene, inclusiv regatul Neapolelui, negociau cu turcii pentru a evita un eventual atac asupra teritoriilor lor. În 1467, la Roma, Skanderbeg, care avea o lungă şi tristă experienţă, a exprimat în termeni plini de sarcasm esenţa raporturilor lui cu aceste state: „Veneţia urmăreşte ocuparea oraşului Kruje dar în ceea ce mă priveşte, l-aş oferi mai curînd sultanului", sau: „Aş prefera să lupt împotriva Bisericii decît împotriva turcilor", ori: „Nu cred că există pe lume cineva mai plin de răutate ca aceşti prelaţi".

Conducătorul albanez a părăsit Italia fără să obţină nimic şi s-a reîntors în ţară, unde în mijlocul poporului a găsit, ca întotdeauna, încredere, dragoste şi spirit de abnegaţie, albanezii fiind gata la sacrificiul suprem pentru a-şi apăra libertatea. Ei au reuşit, în aprilie 1467, să pună pe fugă forţele otomane care asediau Kruje, eroica lor capitală.

Lupta poporului albanez sub conducerea lui Skanderbeg a depăşit cadrul Albaniei şi al Peninsulei Balcanice, avînd o importanţă europeană. Nu întîmplător figura şi activitatea eroului naţional Gheorghe Castriota Skanderbeg au atras atenţia istoricilor, scriitorilor, artiştilor. Biografia eroului, scrisă de compatriotul şi contemporanul său, Marinus Barletius, a jucat un rol deosebit de important în cunoaşterea omului şi faptelor lui.

Şi în România s-au scris numeroase lucrări despre Skanderbeg. În **Istoria Imperiului otoman,** de pildă, Dimitrie Cantemir îl citează în repetate rînduri. Prima lucrare tradusă în limba română despre eroul nostru naţional este cartea unui autor albanez, Dhimiter Frengu, tălmăcire făcută de logofătul Vlad Boţulescu în 1763 şi al cărei manuscris se află în Arhivele de Stat din Veneţia. O altă carte pe aceeaşi temă este cea a lui Jan Baile, tradusă de serdarul I. Bilciurescu, care a apărut în România în 1847 şi a fost reeditată în 1857.

... şi sultanul pe care l-a înfruntat eroic: Mahomed II

ÎNCEPUTURILE REZISTENȚEI ANTIHITLERISTE ÎN BELGIA

PAUL B. MARIAN

În anii războiului antihitlerist, poporul belgian a opus o dîrză rezistență armatei germane de ocupație. În primele rînduri ale luptei s-a situat clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, pe care istoricii belgieni J. Gérard-Libois și José Gotovitch îl caracterizează drept „cea mai solidă forță politică organizată a rezistenței împotriva nazismului". Organizarea unor puternice greve — începînd chiar din primele luni ale ocupației — sabotarea producției de război, deteriorarea utilajelor și a instalațiilor, încetinirea ritmului de lucru au adus importante prejudicii mașinii militare hitleriste. În mișcarea de rezistență s-au înregimentat, de asemenea, pături largi ale poporului belgian: țărani, intelectuali, slujitori ai clerului catolic etc. Este demnă de subliniat, de pildă, atitudinea conducerii Universităților din Bruxelles și Liège și a Universității catolice din Louvain care au refuzat să accepte controlul impus de autoritățile de ocupație; la fel și greva de protest din decembrie 1942, declanșată de 1 000 avocați împotriva introducerii muncii obligatorii.

Începînd din vara anului 1940, au fost create primele organizații și grupuri de rezistență (după eliberare, au fost recunoscute oficial 15 asemenea organizații, cu un efectiv de aproximativ 120 000 membri). Încă din martie 1941, o parte din ele s-au grupat în Frontul independenței **(F.I.), care includea reprezentanți ai partidelor comunist, socialist, liberal și catolic, ai unor organizații sindicale și obștești etc. La mijlocul anului 1944, a fost creat** Comitetul național al rezistenței, **(C.N.R.) în care, alături de F.I. au intrat aproape toate celelalte organizații din rezistență. În cursul celor peste patru ani ai ocupației naziste, forțele patriotice belgiene au dat puternice lovituri mașinii de război germane. Numai în cursul lunilor iulie-august 1944, aceste forțe au distrus sau avariat 285 locomotive, 1 365 vagoane de tren, 95 poduri de cale ferată, 76 gări, 5 centrale electrice, 8 centrale telefonice etc. În această ultimă perioadă, forțele rezistenței au asigurat securitatea orașelor și au împiedicat distrugerea de către armatele germane în retragere a principalelor obiective militare și economice. Orașul Anvers a fost predat armatelor aliate cu instalațiile portuare aproape intacte[1]; operații similare au desfășurat patrioții și la Bruges, Gand și Zeebruges. De un real folos pentru aliați au fost și informațiile cu privire la instalațiile militare și la mișcările de trupe germane pe teritoriul belgian. După cum scrie W. Churchill, în 1942, cei 5 000 agenți belgieni au furnizat aliaților 80% din totalul informațiilor cu caracter militar, din zona respectivă, inclusiv o hartă deosebit de importantă care a permis bombardarea unei mari părți din sistemul apărării antiaeriene germane.**

În paginile care urmează, prezentăm unele episoade din începuturile mișcării de rezistență belgiene. În reconstituirea lor au fost utilizate numeroase lucrări, dintre care citățm: H. Michel,

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1970.

La guerre de l'ombre **(„Războiul din umbră"), O. Delaudscheere,** La Belgique sous les nazis **(„Belgia sub naziști"), R. Gi!!et,** Combatants obscurs **(„Luptători neștiuți"), P. Spaak,** Combats inachevés **(„Bătălii neterminate"), M. Thiry,** La Belgique pendant la guerre **(„Belgia în timpul războiului"), J. Gérard-Libois, José Gotovitch,** L'an 40. La Belgique occupée **(„Anul 40. Belgia ocupată"), G. K. Tanham,** Contribution à l'histoire de la Résistance belge, 1940-1944 **(„Contribuții la istoria rezistenței belgiene").**

Mînia populară se dezlănțuie

La 28 mai 1940, întreaga Belgie a fost ocupată de armatele hitleriste. Lovitura era atît de puternică și de surprinzătoare, încît populația cuprinsă de teamă, amenințată de foamete și șomaj, și-a revenit cu greu de pe urma șocului resimțit.

Ocupantul era, firește, încîntat de această situație. Lucrul a fost reluat aproape pretutindeni: trenurile mergeau, uzinele și minele funcționau, iar la 5 august se achita prima tranșă de 3,5 miliarde franci belgieni din cheltuielile de ocupație.

În acest timp, soldații hitleriști devalizau magazinele trimițînd alimentele furate în Germania; mai tîrziu, G.F.P.[1] va descoperi o rețea întreagă de contrabandiști care treceau peste graniță mărfuri în cel de-al III-lea Reich. Toate acestea însă erau departe de a egala rechizițiile oficiale. Statisticile arată că numai într-o singură zi, la 15 august 1940, au fost expediate în Germania următoarele cantități de mărfuri (în tone): uleiuri și grăsimi — 795; textile — 1 610; lînă — 11 670; metale neferoase — 8 070; li se adăugau 40-50 vagoane de alimente, fructe și legume, ce se îndreptau în fiecare zi spre Germania hitleristă.

Acest jaf a contribuit, desigur, la creșterea nemulțumirii și revoltei populației belgiene împotriva ocupanților. Totuși, Reeder[2] continua să afirme, la 5 septembrie 1940, că „nicăieri nu se constată o rezistență activă sau chiar pasivă față de măsurile și ordonanțele germane".

Să fi fost chiar așa? În fapt, lucrurile stăteau cu totul altfel: mînia populară începea să acționeze împotriva hitleriștilor.

Încă de la 8 iunie 1940, comuna Lodelinsart fusese amenințată cu sancțiuni grave pentru că locuitorii săi tăiaseră cablurile telefonice. La 4 iulie, în urma creșterii evidente a unor astfel de acțiuni, von Falkenhausen[3] ordonase să se publice, în ziarul **La Nation Belge,** un sever avertisment împotriva celor care comiteau asemenea acte; autorii lor erau amenințați cu pedeapsa cu moartea. „Aceste stricăciuni vor fi considerate acte de sabotaj", menționa comunicatul, după ce lăsa să se creadă că pînă atunci ar fi fost vorba doar de „acte de neglijență". La 2 august, pentru un fapt similar, la Zventum erau luați 30 ostateci.

În aceeași perioadă, au început să se producă acte de sabotaj și în întreprinderile industriale. La o uzină din Anvers, unde se reparau motoare de avioane, muncitorii au strecurat șuruburi în unele agregate, ceea ce a determinat oprirea producției. Inspectoratul german al armamentelor, căruia nu-i scăpa aspectul politic al sabotajelor le atribuia „urii împotriva Germaniei, ură pe care o întîlnim atît la flamanzi, cît și la valoni"[4].

40 ziare clandestine

Belgienii, treziți la realitate, au întreprins din ce în ce mai multe acte de rezistență. La 11 septembrie 1940, cu toate că grevele erau interzise și aspru pedepsite, 311 mineri dintr-un puț al bazinului minier Liège au lipsit de la lucru. În aceeași lună, au intrat în grevă 10 000 mineri din Borinage; în aprilie 1941, 20 000 metalurgiști din Charleroi au încrucișat și ei brațele.

Ocupantul a fost nevoit acum să recunoască adevărul și a ordonat pedeapsa cu moartea pentru orice acțiune de sabotaj. Măsurile represive nu i-au înspăimîntat însă pe lup-

[1] **Geheime feldpolizei:** poliția militară secretă a armatei germane — **n.a.**

[2] Generalul SS Eggert Reeder: comandantul Administrației militare germane a Bruxellesului — **n.a.**

[3] General de infanterie, comandant militar al zonei de ocupație formată din Belgia și nordul Franței — **n.a.**

[4] Populația Belgiei este alcătuită din flamanzi și valoni. Flamanzii locuiesc în jumătatea nordică a țării și vorbesc un dialect sud-olandez, iar valonii în restul țării și vorbesc un dialect francez, folosit în nordul Franței — **n.a.**

Executarea unui partizan de către naziști

tătorii din umbră, căci în noaptea de 3 spre 4 octombrie, între Dison și Villars au fost tăiate cinci cabluri, la Sibret, linia telefonică Wiesbaden-Reims a aviației germane era distrusă în trei locuri. Vrînd să prevină o escaladare a sabotajului, ocupantul a recurs și la acțiuni de șantaj. La 3 octombrie, generalul german Keim, comandantul militar al provinciei Liège, a impus locuitorilor arondismentelor Liège și Verviers o amendă de 3 milioane franci. La 9 octombrie, 711 foști prizonieri de război din Liège, care, potrivit stipulațiilor capitulării, fuseseră eliberați din lagăre erau închiși din nou. Organele de presă ale naziștilor au dus o susținută campanie împotriva sabotajelor. Cît de mult reușește această metodă ne-o arată un comunicat al jandarmeriei germane, publicat în **Tageberichț** (1-15 octombrie): „În ciuda măsurilor luate, sabotajele n-au încetat. Se bănuiește chiar că e vorba de o acțiune organizată".

De la sfîrșitul lunii octombrie 1940, în Belgia erau difuzate, în proporții și modalități dintre cele mai variate, 40 ziare clandestine (de-a lungul întregii perioade a ocupației germane, sînt menționate peste 600 asemenea publicații). Ele erau prost tipărite, trase la șapirograf sau pur și simplu dactilografiate. Ziarele comuniste: **Le Drapeau rouge, Pour le salut du peuple, L'Eclaireur, Clarté, Liberté;** cele socialiste: **Le Monde du travail, Le Clandestin, Résurection,** ca și cele aparținînd cercurilor catolice: **La Libre Belgique, La Verité, Le Courier de la Meuse** — toate, dar absolut toate, opuneau presei „vîndute" adevărul, speranța. Ele urmăreau să „îmbărbăteze inimile, să ridice moralul populației" și, mai presus de orice, să afirme voința de „a nega caracterul ineluctabil și etern al ocupației". „În ciuda mizeriilor de acum, trebuie să sperăm că nu peste mult timp ne vom cuceri libertatea. Speranța aceasta se află în noi", afirmă cu tărie un ziar ilegal comunist. Un alt ziar, **La Belgique indépendante,** scria la rîndul său: „Nici un fel de compromis cu asasinii fără scrupule ai celui de-al III-lea Reich. Orice om cu simțul demnității nu-i acceptă și refuză cu îndărătnicie să li se ralieze".

Presa clandestină a chemat populația la acțiuni împotriva măsurilor luate de hitleriști. Ele îndemnau ca, în fiecare comună, să se alcătuiască „comitete de apărare populară", ca la Anvers, Liège și Bruxelles. Ziarele ilegale se ocupau, de asemenea, de rîndurile lungi de șomeri care așteptau ore în șir în fața birourilor Asistenței Sociale. Ele denunțau presiunile exercitate asupra celor rămași fără lucru pentru a-i îndemna să se ducă în Germania, amenințîndu-i cu suprimarea ajutoarelor. „Jos cu deportările în Germania!" scria **La Verité** (15 septembrie 1940). Același ziar, împreună cu **L'Eclaireur** și **L'Esperance** cereau, de asemenea, constituirea unor „comitete de șomeri care să pretindă ca muncitorilor să li se dea de lucru".

Pe străzile orașului, sub ochii hitleriștilor

La 10 mai 1941, cînd se împlinea un an de la atacarea Belgiei, s-a desfășurat „greva celor 100 000", puternică manifestare de luptă pentru eliberarea de sub dominația ocupației germane. Ea a izbucnit la turnătoria din Cockerill, extinzîndu-se apoi în tot bazinul industrial din Liège, Hainaut și Limbourg. Ura împotriva hitleriștilor și a colaboraționiștilor s-a manifestat vădit și cu prilejul unui miting organizat de Léon Degrelle[1] la Liège în ziua de 5 ianuarie 1942, la care au participat 4 000-5 000 membri ai „Rex-ului". La ieșirea din sală, Degrelle era întîmpinat de sute de manifestanți cu strigătele: „Degrelle la spînzurătoare! Jos «Rex-ul»!" Apoi, manifestanții — printre care se aflau catolici, socialiști, comuniști — s-au încolonat și au pornit pe străzile orașului, scandînd lozinci antifasciste.

Rezistența împotriva ocupanților n-a avut de la început un caracter organizat. Atunci cînd un soldat britanic a bătut la ușa localnicilor, ei l-au adăpostit, scăpîndu-l astfel de

[1] Conducătorul mișcării fasciste belgiene „Rex", întemeiată în 1936 — n.a.

întemnițare și ajutîndu-l, ulterior, să treacă prin Franța neocupată, pînă în Spania. Sprijinul acordat soldaților britanici surprinși în Belgia de atacul fulgerător al **Wehrmacht**-ului a devenit tot mai larg și, în septembrie 1940, autoritățile germane îi amenințau cu moartea pe cei ce adăposteau soldați aliați. Au luat apoi ființă rețelele care s-au ocupat cu organizarea evadării prizonierilor din lagăre. De aici și pînă la organizarea unor forme de rezistență mai cuprinzătoare n-a fost decît un pas. Încă din vara anului 1940, Partidul Comunist Belgian a organizat o formație militară avînd ca nucleu foști combatanți în brigăzile internaționale din Spania, denumită **Armata belgiană de partizani,** și care în 1944 ajunsese la 13 000 luptători. Tot în vara lui 1944, din inițiativa colonelului Lentz, s-a format o grupare alcătuită din foști militari; din fuzionarea acesteia cu o altă formație, condusă de maiorul Claser, a luat ființă **Legiunea belgiană,** viitorul nucleu al organizației militare de rezistență **Armata belgiană,** aflată sub conducerea guvernului emigrat la Londra. La 1 iunie 1944, ea și-a schimbat denumirea în **Armata secretă;** avea un efectiv de 34 000 oameni și a început lupta cu ocupantul după debarcarea aliaților în Normandia. O altă organizație, înființată la sfîrșitul anului 1940, a fost **Mișcarea națională belgiană** care, în iunie 1944, cuprindea 16 000 membri. Tot în primele luni după invazia trupelor naziste, s-au mai creat și alte grupări de luptă: **Armata de eliberare, Brigada albă** etc. Date fiind condițiile specifice din Belgia, mișcarea de rezistență s-a desfășurat cu precădere în orașe; în zona Munților Ardeni mișcarea de partizani cuprindea, în iunie 1944, 50 000 luptători.

În bătălia împotriva ocupanților hitleriști, mișcarea de rezistență a dat grele jertfe, 19 048 dintre combatanți căzînd la datorie. Referindu-se la patrioții belgieni, generalul american D. D. Eisenhower, comandantul șef al Corpului expediționar aliat în Europa, arăta că ei „pot fi mîndri de a fi contribuit prin eroismul lor la eliberarea țării".

1911 – 1912
Război de cotropire în Libia

OPINIA PUBLICĂ DIN ROMÂNIA CONDAMNĂ AGRESIUNEA COLONIALISTĂ

GHEORGHE UNC

Începînd de la jumătatea secolului XVI, Libia făcea parte, sub numele de Tripolitania, din Imperiul otoman. În anul 1835, Poarta împărțea această țară în vilaietul Tripoli și provincia Benghazi, ceea ce declanșa o luptă îndelungată și plină de sacrificii a populației arabe pentru menținerea autonomiei țării și înlăturarea suzeranității turcești. Gazeta românească Tribuna **din 15 august 1899 relata astfel un episod al acestei lupte: „În interiorul [vilaietului] Tripoli s-au răsculat mai multe seminții arabe. Trupele turcești au avut cu răsculații cîteva ciocniri sîngeroase. La granița [vilaietului] Tripoli se fac concentrări de trupe franceze".**

Profitînd de slăbirea continuă a dominației turcești asupra țării africane, marile puteri europene căutau să substituie jugului otoman propria lor stăpînire. În intenția de a-și făuri un imperiu colonial compact în partea de nord a Africii[1], clasele conducătoare din Franța au început, curînd după ocuparea Tunisiei[2], să se pregătească și pentru acapararea Libiei. Planurile guvernului de la Paris au întîmpinat însă o puternică rezistență din partea celorlalte mari puteri și, în primul rînd a Italiei, care urmăreau și ele să-și asigure dominația în această țară.

În primul deceniu al secolului nostru, cele două grupări imperialiste de state — Antanta și Tripla Alianță — căutînd prima să atragă, cealaltă să păstreze Italia alături, i-au dat acesteia mînă liberă în Libia. La 29 septembrie 1911, în timp ce marile puteri erau antrenate în cea de-a doua criză marocană[3], Italia a declarat război Turciei, sub a cărei suzeranitate se afla Libia, debarcînd trupe în orașul Tripoli și în cîteva puncte de pe țărmul nordic al țării.

În momentul invaziei trupelor italiene, Turcia dispunea în această zonă numai de o singură divizie. Lipsită de o flotă puternică, Poarta n-a putut transporta trupe în nordul Africii. În plus, englezii interziseseră trecerea trupelor turcești prin Egipt, așa încît adevărata rezistență împotriva agresiunii italiene au opus-o triburile arabe și berbere. Ducînd o luptă de secole contra stăpînirii otomane, populația băștinașă nu era deloc dispusă să accepte noua asuprire a colonialiștilor italieni. Ea s-a ridicat cu eroism în apărarea dreptului său la libertate și independență. Pentru a face față puternicei riposte libiene, la sfîrșitul anului 1911, armatele italiene au atins un efectiv de 90 000 oameni. Și, cu toate acestea, în primăvara anului următor, ele au reușit să mențină ocupate doar cîteva centre din nordul țării. Interiorul Libiei a rămas neatins.

„Nori amenințători de foc și pustiire"

Opinia publică democratică internațională a fost profund indignată de politica cercurilor colonialiste italiene care negau dreptul

[1] În iulie 1834 fusese declarată posesiune franceză Algeria; peste zece ani, trupele franceze invadaseră Marocul; în 1876 se instituise controlul anglo-francez asupra finanțelor Egiptului; în 1904 acordul franco-englez de la Londra (Antanta Cordială) recunoștea Marocul ca zonă de influență franceză, iar în 1912, prin Tratatul franco-marocan de la Fez, era instituit protectoratul Franței asupra Marocului.

[2] La 12 mai 1881 se încheie Tratatul franco-tunisian de la Bardo, în urma căruia este instituit **de facto** protectoratul francez asupra Tunisiei.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1968.

la existență a popoarelor mici și slab dezvoltate. În numeroase țări — scria C. Dobrogeanu-Gherea în **Viitorul social** — s-a declanșat o viguroasă mișcare de protest „împotriva războiului italian", cerînd retragerea trupelor agresoare din Libia și respectarea dreptului ei la autonomie.

Cunoscînd din experiență propric că un popor care este hotărît să lupte pentru libertatea sa cu greu poate fi înfrînt, cercurile progresiste de la noi și-au manifestat convingerea că populația arabă din Libia va opune o dîrză rezistență invaziei străine. Războiul va fi foarte greu pentru capitaliștii italieni — anticipa gazeta **Adevărul** din 14 septembrie 1911. „Italia va trebui să reziste unui război de guerilă pe care-l va duce întreaga populațiune din Tripolitania. În fiecare om, italienii vor avea un dușman, de sub fiecare pom îi va pîndi moartea. Și dacă în cele din urmă vor birui, vor trebui să judece dacă obiectul cucerit a prețuit sacrificiile făcute".

La rîndul ei, **Gazeta Transilvaniei** din aceeași zi, în articolul **Marocul și Tripolitania,** scria: „se ridică [...] nori amenințători de foc și pustiire. Strigătul este: război între Italia și Turcia din cauza Tripolitaniei. E vorba că Italia, văzînd favorurile ce le-au cîștigat Franța și Germania în Africa, a aflat de potrivit momentul să ocupe cu arma Tripolitania din nordul Africii".

În apărarea țării amenințate, Partidul Social-Democrat din România a desfășurat o largă acțiune. Înainte de începerea ostilităților, el a lansat pe plan internațional o chemare la boicotarea Italiei colonialiste. În telegrama semnată de I.C. Frimu și trimisă la 16 septembrie 1911 Biroului socialist al Internaționalei a II-a se sublinia: „Pentru a împiedica războiul italo-turc, propunem boicotajul internațional al vapoarelor italiene". Acest apel, publicat în **România muncitoare** din 22 septembrie 1911, a fost transpus în viață de proletariatul din numeroase țări.

Acțiunile clasei muncitoare din România au înrîurit și au mobilizat opinia democratică din țara noastră. În gazete ca **Facla, Adevărul, Tribuna, Gazeta Transilvaniei, Dimineața** ș.a. a apărut o suită de articole prin care era înfierat războiul de acaparare a Libiei și se susținea lupta dreaptă a locuitorilor pentru apărarea țării lor.

Astfel, într-un articol publicat în **Facla** din 24 septembrie 1911, Barbu Eftimiu demasca falsitatea teoriilor lansate de colonialiștii italieni, potrivit cărora războiul declanșat ar fi avut, chipurile, menirea de a „civiliza" pe libieni. „Arabii — scria, la rîndul său, gazeta **Adevărul** din 17 octombrie 1911 — își apără țara și credința lor; ei n-au chemat pe italieni ca să le acorde ospitalitatea... Atunci de unde dreptul de a-i împușca?"

În același timp, presa muncitorească și democratică din România a relatat pe larg despre vasta campanie antirăzboinică desfășurată de proletariatul italian. **Adevărul** din 27 septembrie 1911 a publicat interviul acordat trimisului său special în Italia, B. Brănișteanu, de către F. Turatti, liderul Partidului Social-Democrat Italian, în care se spunea: „Acțiunea colonială o sprijină industriașii și clerul, în timp ce muncitorii sînt împotrivă".

În articolul **Italia voiește să ocupe Tripolitania,** gazeta socialiștilor transilvăneni **Adevărul,** din 29 septembrie 1911, scria că războiul se poartă pentru îmbogățirea capitaliștilor italieni, prin transformarea Libiei „într-o nouă piață de desfacere a produselor lor".

Roadele nefaste ale ambițiilor colonialiste: răniți italieni în infirmeria unei nave-spital ancorată în portul **Tripoli**...

Comentînd greva generală din octombrie 1911 din Italia, gazetele muncitorești și democratice din țara noastră o considerau ca pe un important eveniment: „Pentru întîia oară masele unei țări — aprecia **Adevărul** din 14 octombrie 1911 — s-au manifestat în chip real împotriva războiului [colonialist]. Proletariatul din toate țările va lua pildă de la cel italian".

„În interesul cîtorva capitaliști"

Energia cu care mișcarea socialistă românească s-a ridicat împotriva invadării Libiei se explică și prin pericolul unor eventuale complicații militare în Balcani. Această îngrijorare a fost exprimată de socialiștii români la Conferința preliminară a partidelor social-democrate, ținută la Belgrad la 5 octombrie 1911. În plus, războiul italo-turc a dus la creșterea șomajului în rîndurile muncitorimii române, în special printre lucrătorii portuari. Într-un raport cu privire la **Lipsa de lucru,** prezentat de fruntașul sindicalist Gh. Oprescu la Congresul V al organizațiilor sindicale din România, se constata că „la noi, chiar cu ocazia războiului italo-turc, s-a simțit o lipsă de lucru parțială. În special în porturile noastre aproape 40% din numărul lucrătorilor rămăseseră fără de lucru din cauză că era periclitată calea pe apă".

Același spirit se degajă și din articolul lui Constantin Mille, intitulat **Simpatia publică,** apărut în gazeta **Adevărul** din 23 octombrie 1911. „E fără îndoială că italienii sînt frații noștri — arăta el. Îi iubim fiindcă avem aceeași origină. Cu toată această stare de lucruri, totuși trebuie bine să recunoaștem că în războiul izbucnit [...], simpatiile noastre — ca și ale întregii lumi civilizate — nu sînt de partea Italiei". În articolul **Războiul** din **Calendarul muncii** pe 1912 militantul socialist Al. Costin susținea că capitaliștii italieni vor să intre în posesia unor bogății coloniale. „Muncitorimea trebuie să se împotrivească oricărei tendințe de acaparare nedreaptă" — conchidea Al. Costin.

Luările de poziții din presă împotriva războiului colonial din Libia s-au împletit cu organizarea unor întruniri de protest inițiate de Partidul Social-Democrat și Consiliul general al sindicatelor din România. La întrunirea care a avut loc în ziua de 22 octombrie 1911 în sala clubului din București au vorbit I. C. Frimu, Toma Dragu, Ilie Moscovici și Gh. Cristescu. Participanții au votat o moțiune în care se arăta că muncitorimea organizată din România denunță guvernul de la Roma, „care în interesul cîtorva capitaliști caută să răpească libertatea unui popor, distrugînd viața a zeci de mii de muncitori".

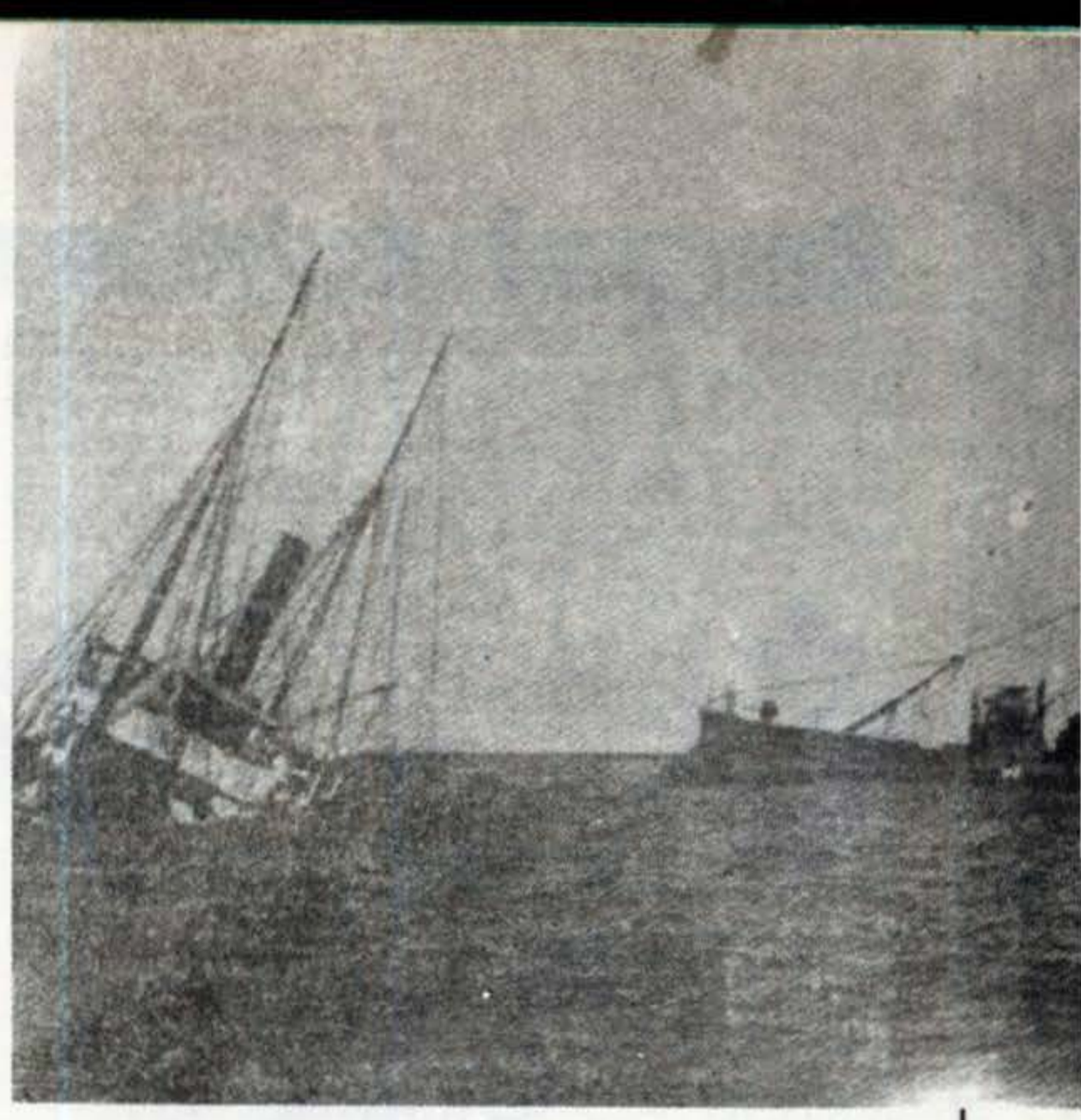

...și canoniere turcești scufundate de crucișătoare inamice

Deși forțele încleștate în luptă erau sensibil inegale, populația arabă fiind slab înarmată și instruită pentru un război modern, ea a opus o dîrză și eroică rezistență armatelor invadatoare, producîndu-le înfrîngeri serioase. Succesele patrioților libieni — scria Constantin Mille — „nu produc decît satisfacțiune". Sursa victoriilor obținute de arabi consta în faptul — arăta același autor — că ei își apărau „onoarea patriei și cinstea familiilor lor...".

Între timp, Turcia amenințată cu un nou război în Balcani, a încheiat pace cu Italia la 18 octombrie 1912. În urma tratatului semnat, Italia a obținut Libia, pe care a transformat-o în colonie.

Consemnînd faptul că poporul libian ducea lupta mai departe, **România muncitoare** din 19 mai 1913 scria: „Aproape zilnic sînt lupte între trupe și indigeni, războiul se continuă mereu prin harță și cad mereu soldați și ofițeri italieni cît și popor tripolitan. Iată cît costă politica colonială".

Rezistența față de noii cuceritori a persistat cu intensitate, variind în funcție de condițiile interne și internaționale, în toată perioada celor peste trei decenii cît a durat dominația cercurilor imperialiste italiene în Libia[1].

---

[1] În anul 1943, trupele anglo-franceze, cu sprijinul direct al armatei libiene, au alungat trupele italo-germane. Prin Tratatul de pace de la Paris (1947), provinciile din Libia devin teritoriu sub mandat britanic (Cirenaica și Tripolitania) și francez (Fezzan). În 1951 Libia își proclamă independența.

Ranguri nobiliare

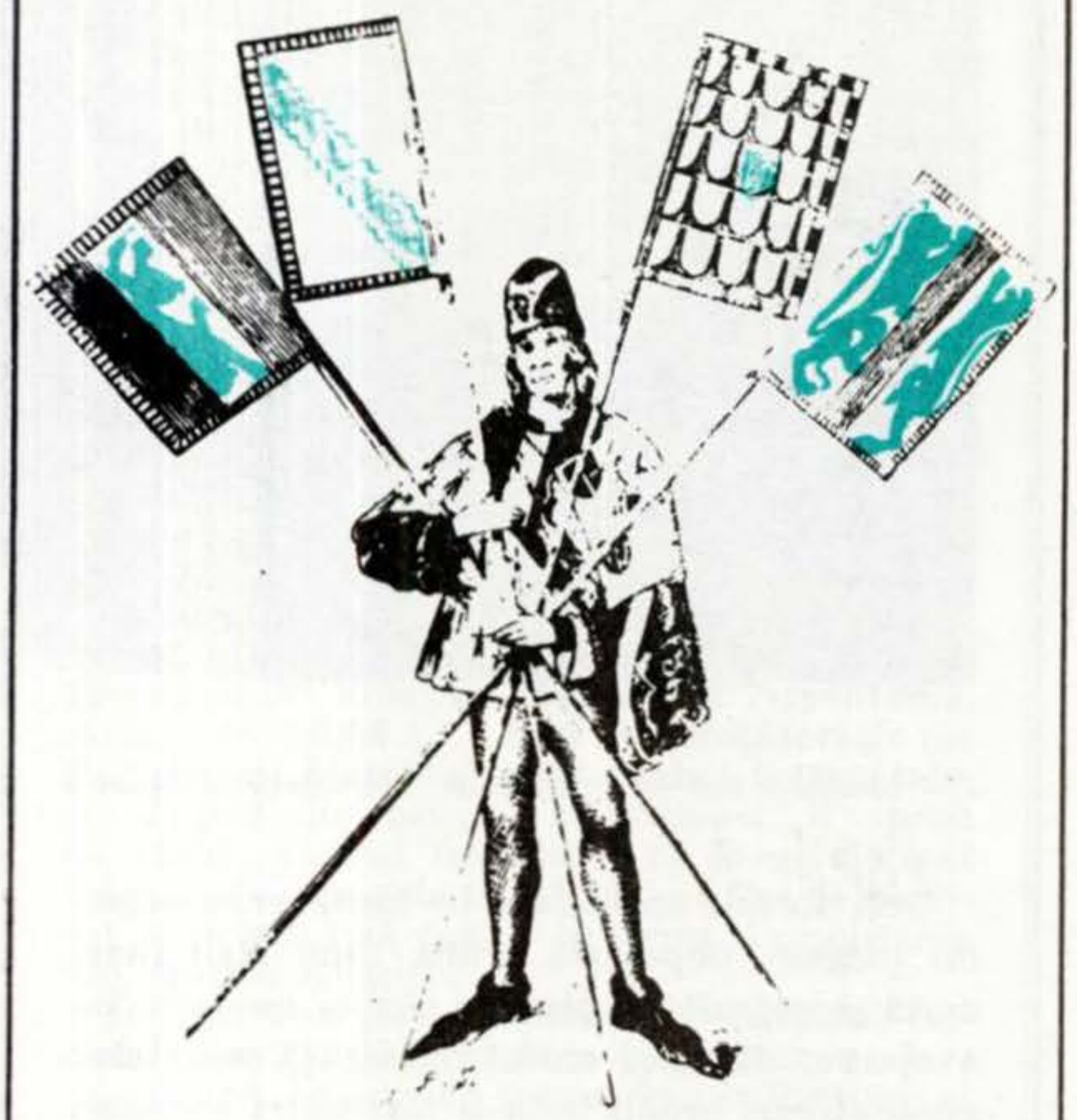

DE LA ÎMPĂRAT LA SCUTIER

VICTOR IONESCU

Răspunzînd dorinței cititorilor, am prezentat, în numărul trecut, cîteva ranguri de noblețe în ordinea descendentă a scării ierarhice existente în societatea medievală. Articolul de față încearcă să întregească tabloul acestei structuri feudale, ai cărei reprezentanți privilegiați, deosebindu-se prin titluri sau atribuții, aveau o trăsătură comună, caracteristică: existența le era asigurată de munca șerbilor, țărani legați de un pămînt aparținînd exploatatorilor lor.

DUCE[1]. Situat pe treapta a patra a ierarhiei nobiliare, a fost unul dintre vasalii cei mai înalți în rang ai suveranilor din Europa (au existat însă și duci care au condus teritorii în calitate de seniori independenți). Denumirea este de origine romană, în limba latină **dux** însemnînd comandant militar. Purtătorii acestui titlu au fost, în perioada de sfîrșit a Imperiului roman, guvernatori de provincie, avînd atît atribuții civile cît și militare. **Notitia dignitatum**[2] precizează că au existat 12 duci în partea răsăriteană și 13 în cea apuseană a Imperiului roman.

Așa-numitele state barbare, formate pe ruinele părții apusene a imperiului, au preluat titlul, care avea, de altfel, un corespondent în vechea organizare a triburilor germanice. Astfel, Tacitus menționează că, în caz de război, adunarea oștenilor germanici alegea un comandant care primea puteri discreționare în timpul luptelor. Acest comandant se numea **herizogo,** de unde și forma germană a rangului ducal, **herzog,** apărută în sec. VI e.n., în Bavaria.

Imperiul carolingian, suprapus în sec. VIII-IX celei mai mari părți a Imperiului roman de Apus ne aduce o mărturie extrem de prețioasă: primul exemplu scris (757) al ritualului vasalității în formele sale clasice. Textul ne interesează deoarece vasalul respectiv avea rang ducal: „Iar regele Pepin [cel Scurt] ținu adunarea sa cu francii la Compiègne și aici veni Tassilo, ducele bavarezilor, și se recunoscu vasal, prin suprapunerea mîinilor. El făcu multe și nenumărate jurăminte".

Rangul ducal a existat în majoritatea statelor medievale vest-europene (în Franța, în Sfîntul Imperiu roman de națiune germană etc.). De-a lungul istoriei acestor state, reprezentanți ai rangului respectiv din Saxonia și Bavaria, pentru germani, ori din Normandia și Burgundia, pentru francezi, au avut un cuvînt greu în politica internă a țărilor lor. Un exemplu edificator îl constituie lupta

Ducele de Berry, unchiul regelui Carol VI al Franței

[1] Vezi **arhiduce** în **Magazin istoric,** nr. 10/1976.

[2] Listă a funcțiilor civile și militare din părțile de răsărit și de apus ale Imperiului roman, întocmită de autori anonimi.

dusă de ducele Burgundiei, Carol Temerarul, împotriva regelui francez Ludovic XI (1461-1483)[1], suzeranul său.

În Anglia, rangul de duce a apărut abia în 1337, cînd regele Eduard III a creat Ducatul de Cornwallis pentru fiul său numit tot Eduard și supranumit Prințul Negru (care, în bătălia de la Poitiers, avea să-l învingă și să-l facă prizonier pe regele francez Ioan cel Bun)[2].

Un caz aparte în rîndul ducilor l-au constituit cei din Veneția și Genova. Veneția, de exemplu, inițial stat feudal avînd în frunte un **doge** (duce) și depinzînd mai mult teoretic decît practic de Bizanț, și-a căpătat treptat independența deplină. Paralel s-a efectuat și opera de transformare internă; dogele a devenit, prin îngustarea atribuțiilor sale, un magistrat suprem, eligibil, cu o putere mai mult nominală, nemaireprezentînd un rang nobiliar și identificîndu-se cu magistratura.

În răsăritul Europei, rangul ducal a apărut prin transfer, chiar și la noi, atunci cînd voievozi ai Țării Românești au primit unele feude de la regii Ungariei. Așa se explică și includerea rangului ducal în titulatura purtată de Mircea cel Bătrîn: „Duce al Făgărașului și Amlașului, conte al Severinului, despot al Țării lui Dobrotici și domn al Silistrei"[3]

MARCHIZ. Originile acestui rang trebuie căutate în evul mediu timpuriu. Marchizii au fost vasali însărcinați de împărații carolingieni cu administrarea civilă și militară a unor provincii de frontieră, numite **mărci.** Poziția de zonă strategică a acestora a făcut ca marchizii să fie răspunzători direct în fața împăratului și să nu depindă de ducele în a cărui provincie se afla marca. Aceste avantaje de natură juridică, precum și transformarea marchizatului în demnitate ereditară (sec. XII) au situat rangul respectiv înaintea celui de conte și imediat după cel de duce. Existent inițial doar în Sfîntul Imperiu roman de națiune germană, în Franța și Italia, rangul de marchiz s-a extins treptat și în celelalte țări vest-europene. Cu timpul, suveranii l-au acordat cu ușurință, fără ca el să fie justificat de existența periferică și amenințată a mărcii, posesiune a nobilului respectiv. În răsăritul continentului a existat un rang similar, cel de **ban.** Croat la origine, titlul a fost preluat de regatul maghiar, unde a însemnat, ca și în Occident, conducător al unei zone de frontieră **(banat).** Au existat asemenea banate în Dalmația, Croația, Bosnia, Slovenia. Cel mai cunoscut de noi este Banatul de Severin, de la care provine denumirea unei regiuni geografice din țara noastră: Banatul. Mari dregători au fost și banii olteni în Țara Românească. Purtătorii acestui titlu din familia Craioveștilor[4] au manifestat tendința de transformare a Olteniei în feudă ereditară. Din această perspectivă se pot face analogii între banul românesc din sec. XVI-XVII și marchizul occidental, sau între banul, ca înalt demnitar al Ungariei și marchizul din sec. VIII-XII.

CONTE. Unul dintre rangurile principale, deși se situează pe treapta a șasea în ierarhia nobiliară. Denumirea de conte provine de la aceea a unui înalt funcționar roman, **comes.** La vechii germani, acestui comes i-a corespuns **grafio,** care a generat forma germană a rangului de conte: **graf.**

Carol cel Mare a avut 300 conți care acumulau, în regiunile încredințate lor, atît puterile civile, cît și pe cele militare. Din anul 877, reprezentanții acestui rang și-au asigurat ereditatea funcției constituind adevărate dinastii, ca cele ale conților de Blois, Orléans, Paris.

Fiul regelui Eduard III al Angliei, pentru care suveranul a introdus în țară rangul de duce

Conții au fost subordonați ducilor sau, cum apreciază Henri Focillon, „ducele este un conte situat deasupra celorlalți, interpunînd propria sa suzeranitate între rege și vasalii săi". Adevărul este că din rîndul conților s-au desprins unii care, prin întinderea domeniului, prin puterea lor politico-militară, prin relațiile de vasalitate au căpătat ascendență în fața altora și s-au situat pe același plan cu ducii, figurînd între cei mai puternici seniori. Un asemenea conte a fost, de exemplu, cel de Barcelona, care se suprapusese conților de Besalu și Cerdaña. În Germania, prin **Diploma imperială** din 20 ianuarie 1628, s-a stabilit existența unor așa-zișii conți vechi, care depindeau direct de împărat. În Anglia, deținătorul acestui rang s-a numit **Earl** (termen de origine vikingă) și a fost guvernatorul ereditar al unui **Shire** (comitat); supraviețuind pînă astăzi ca rang onorific, el asigură un loc ereditar în Camera Lorzilor.

Pe lîngă obișnuiții grafi în Sfîntul Imperiu roman de națiune germană au existat conți de țară (**landgrafi**) și conți palatini (**pfalzgrafi**). Termenul de **palatin** sau **paladin** este întîlnit adesea în poemele medievale, în care se vorbește despre personajele de seamă din anturajul direct al regilor; Roland, eroul cunoscutei epopei, a fost palatin al lui Carol cel Mare. Denumirea acestor conți provine de la cuvîntul **palat,** ei locuind, în sec. VIII-IX, chiar în palatele regale sau imperiale ce le erau încredințate spre administrare, îm-

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1976.
[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 2/1972.
[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1967.
[4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1970.

preună cu domeniile aferente. În veacul XII, conții palatini și-au transformat funcțiile în ranguri ereditare. Treptat, cei mai mulți palatini au fost asimilați conților obișnuiți. A rezistat doar contele palatin al Rinului, comitatul respectiv căpătînd denumirea de **palatinat.** Titularul lui a fost unul dintre cei mai puternici feudali germani, figurînd și printre cei șapte electori.

Gentilom de la începutul secolului XV

În epoca de sfîrșit a evului mediu, rangul de conte a devenit, și el, onorific. Astfel, în 1533, împăratul Carol Quintul a acordat pictorului său favorit, Tizian, titlurile de „conte palatin și cavaler al pintenului de aur".

VICONTE. Rangul imediat următor celui de conte. La origine, a fost fie interimar, fie delegat al contelui pentru administrarea unei părți a comitatului. Ca și în cazul celorlalte ranguri nobiliare, transformarea funcției în titlu s-a făcut prin ereditate (sec. X-XI). Cum însă situația vicontilor, depindea de prezența sau absența contelui și de puterea acestuia, relativ puține **vicecomitate** au devenit fiefuri creditare cu rangul respectiv.

Un exemplu de viconți puternici au fost cei de Béarn. Posedînd un teritoriu relativ întins, ei au încercat o vreme să dobîndească suzeranitatea în Gasconia, disputîndu-și-o cu conții d'Armagnac.

În epoca modernă, au existat viconți în Franța și mai există încă în Anglia. Mareșalul Montgomery a fost făcut viconte de El Alamein în urma victoriei obținute de trupele britanice asupra lui Rommel, în această localitate din Africa de Nord (1942)[1].

BARON. A opta treaptă nobiliară în sens strict ierarhic. Provine de la cuvîntul celtic **ber** și cel francez **bar,** însemnînd om liber. Denumirea are mai multe accepții. Inițial, baronul a fost un nobil deținător al unui domeniu: **baronie, seniorie,** locul lui în scara ierarhică fiind stabilit în perioada de sfîrșit a evului mediu. A doua accepție a denumirii de baron, mult mai largă, este cea de mare feudal, de senior puternic. În acest sens, istoricul francez M. Bloch a formulat o definiție sugestivă: „Puternici între puternici, cei mai importanți feudali au fost, în limbajul uzual, baronii". Termenul a fost folosit frecvent pentru Anglia, unde există pînă în zilele noastre un sinonim: **Lord**[2]. În veacul XIII, în aceeași țară, baronii — în sensul larg al cuvîntului — au reușit să se impună în fața monarhiei prin faimoasa **Magna Charta** (1215)[3], document care, spunea N. Iorga, era „menit să asigure drepturile unei anumite clase care tindea să se perpetueze ca o castă [...] sprijinind nu libertatea împotriva privilegiilor, ci privilegiile împotriva libertății". Marii feudali din Ungaria s-au numit **barones regni** (cu sinonimele **optimates** și **magnates**).

În alte state europene au fost folosite terminologii diferite. În Spania, de exemplu, baronii erau numiți **ricos hombres** („oameni bogați"). În Cehia și Polonia echivalentul aceluiași titlu a fost **pan,** iar în Balcani **jupan.** În sud-estul și estul Europei cel mai adesea a fost însă folosit termenul de **boier,** și el sinonim, prin conținut, celui de baron. Boieri s-au mai numit marii nobili din formațiunile statale feudale românești, sîrbești, bulgărești, rusești, lituaniene.

În Țara Românească, jupan a fost utilizat în documente pentru a indica numai pe marii boieri[4]; în Moldova a fost folosit în același scop termenul de pan, cel de jupan fiind rezervat (sec. XIV-XV) rudelor domnești. În unele acte emise de cancelariile țărilor române apare, tot cu sensul de mare feudal, termenul **vlasteli** sau **vlastelin,** împrumutat de la sîrbi. Cu acest calificativ sînt desemnați boierii cei mai puternici și rudele domnului. **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie** cuprind o înșiruire de asemenea denumiri în ordine ierarhică: „...Voi preaiubiți domni și frați ai mei, ori și voi vlasteli și boieri"... Așadar, sensul cel mai larg al termenului de baron, cu sinonimele sale din diferite părți ale Europei, este acela de feudal puternic.

Baronii au alcătuit pătura superioară a nobilimii feudale, cuprinzînd practic pe toți beneficiarii rangurilor prezentate pînă acum.

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1 și 2/1974.

[2] Cîteva precizări asupra unor termeni uzuali în Anglia, care presupun, dar nu desemnează un anume rang nobiliar:

Sir = particulă ce precede prenumele posesorilor unor ranguri inferioare (cavaleri, baroneți) ale nobilimii britanice. Se folosește urmat de prenumele și apoi de numele persoanei respective, atunci cînd se vorbește despre ea (cînd cineva i se adresează, vocabula Sir este urmată numai de prenume). De exemplu, Sir Walter Scott (1771-1832), părintele romanului istoric, a fost baronet. **Lord** = termen folosit pentru desemnarea deținătorilor marilor ranguri nobiliare britanice, de la baron în sus. Se folosește numai asociat cu numele de familie. De exemplu: Lord Byron, și nu Lord George Gordon Byron. (Este vorba de celebrul poet romantic, 1788-1824, al VI-lea baron Byron). **Lady** = termen utilizat pentru persoanele de sex feminin aparținînd nobilimii engleze. Soțiile nobililor sînt desemnate cu această particulă, urmată de numele de familie. De exemplu: Lady Hamilton, soția Lordului William Hamilton, arheolog și ambasador al Angliei la Neapole (1764-1800). Termenul mai este folosit și pentru desemnarea fiicelor celor mai înalți nobili englezi (duci, marchizi, și conți). În acest caz însă asocierea se face exclusiv cu prenumele persoanei respective.

[3] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1970.

[4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1 și 5 /1971.

BARONET. Rang nobiliar existent numai în Anglia. Creat în 1611, din voința regelui Iacob I, prin asociație cu rangul de viconte, în scara ierarhică urmează imediat după cel de baron. S-a menținut pînă astăzi, constituind un exemplu al lipsei de conținut a rangurilor nobiliare în epoca modernă.

CAVALER. Titlu purtat de cea mai mare parte a nobililor și care le dădea dreptul de a fi socotiți membri deplini ai clasei dominante. Reprezentant al aristocrației feudale, cavalerul se individualiza prin armament (lupta călare și cu armură), mod de viață (nu muncea, principalele-i ocupații fiind războiul și vînătoarea) și ceremonia de învestitură[1].

Deschisă, la începutul evului mediu, tuturor celor destul de bogați pentru a putea avea cal și armură, din sec. XIII pătura socială a cavalerilor a tins să devină o castă închisă, rangul primit în momentul solemn al învestiturii devenind apanajul celor cu „sînge albastru". De altfel, toți nobilii, indiferent, de rangul pe care urmau să-l moștenească ulterior, erau inițial învestiți cavaleri; în acest sens cavaler echivalează cu aristocrat.

Dacă acest termen a fost folosit în Franța, Anglia, Germania, Italia, Spania, țările nordice, echivalentul lui în Polonia a fost **șleahtic,** în Cehia **zamane** sau **vyadykové** (vlădică), în Ungaria **milites, nobiles** sau **servientes** (vasal).

În răsăritul continentului a existat de asemenea o pătură nobiliară identificabilă cu cea a cavalerilor apuseni. În Bizanț, reprezentanții acesteia s-au numit **stratioți** și **pronoiari** (deținători ai unor fiefuri acordate cu condiția prestării unui serviciu militar călare), în Rusia **dvoreni,** în țările noastre **viteji** și mai apoi **curteni.** Aceștia din urmă apar ca atare în jalba boierilor moldoveni către regele Poloniei (1684), redată de Miron Costin: „Stările boierilor, a curtenilor, a hînsarilor, a dărăbanilor și a tuturor celor așezați pe moșiile lor" cereau privilegii similare cu acelea ale nobilimii polone. Categoriile de slujitori militari **(curteni, hînsari, dărăbani)** pot fi deci asimilate cavalerilor occidentali.

La sfîrșitul evului mediu, prin schimbarea funcției exclusiv războinice a cavalerului, pentru a desemna rangul respectiv a fost folosit termenul de **gentilom,** nobil simplu. Acesta se ocupa deopotrivă de mînuirea armelor, ca ofițer în oastea regulată, sau de administrarea posesiunii sale funciare. În Franța veacului XVII, de exemplu, au fost nu mai puțin de 70 000 asemenea gentilomi rurali.

SCUTIER. Ultimul rang de noblețe, era mai curînd o stare temporară, scutierii fiind un fel de aspiranți la rangul de cavaler. Promovarea se făcea prin învestitură. O ilustrare a acestei situații apare în **Cîntecul nibelungilor**[2]: „Pe care-i oblicíră, că după al lor cin,/ Aveau să poarte spada, ca și al lor vecin,/ La curte îi poftíră — toți falnici scutieri —/ Cu Siegfried împreună primíră mulți armuri de cavaleri".

[1] **Vezi Magazin istoric,** nr. 2/1975.
[2] **Vezi Magazin istoric,** nr. 10/1976.

(Urmare din p. 18)

Ciomîrtan Gh. — *BC;* Danciu Aurel — *Vărădia, CS;* Podariu Antoniu — *Baia Mare;* Ivașcu Gh. — *BC;* Serea Adrian — *Ploiești;* Juan C-tin — *Orșova, MH;* Lazăr Gh. — *Cetatea de Baltă, AB;* Pop Grigore — *Rișnov, BV;* Tocaci Leonid — *Giurgiu;* Morghita Ioan — *SM;* Matcaboje D-tru — *Andrieșeni, IS;* Ionescu Alex. — *IS;* Lupșa Viorel — *Lovrin, TM;* Tuzson Viola — *Mediaș, SB;* Vasile Zotta — *Roman;* Farc Emilian — *Baia Mare;* Botescu Maria — *Ploiești;* Stan Gh. — *BZ;* Apostoiu Carmen — *Ploiești;* Teodorescu Mircea — *B;* Pantea Gh. — *B;* Perianu Ion — *BR;* Stoițescu Irina — *B;* Niculescu Lucica — *B;* Barbu Oprea — *Pleșani, OT;* Nicoară Aneta — *Hîrșova, CT;* Mărăscu Maria — *Hîrșova, CT;* Vlase Liliana — *Hîrșova, CT;* Cionchin Elisabeta — *Deta, TM;* Stoica Dan — *Craiova;* Ungureanu Luminița — *Cluj-Napoca;* Ilie Doina — *Tinosu, PH;* Neacșu Gh. — *SB;* Ungureanu Grațian — *Cluj-Napoca;* Proboteanu Făgel — *Sadova, SV;* Gheorghe Florea — *Tinosu, PH;* Mircea Iosif — *B;* Gh. Gradu — *Pitești;* Farcu Ioan — *SM;* Roman Mircea — *Luduș, MS;* Florescu Carmen — *IS;* Cornea Victor — *SV;* Ciolac Ion — *B;* Habina Anton — *Baia Mare;* Alexe Ilie — *B;* Alexe Guillmette — *B;* Ștefănescu Mircea — *B;* Neși Gheorghe — *Oradea;* Manolache Gh. — *B;* Rădulescu Florin — *Potcoava, OT;* Andrei Leonida — *Andrășești, IL;* Neagu Gheorghe — *Colorca, BZ;* Bănică Liviu — *Pitești;* Rădulescu Nicolae — *Slatina;* Ordean Silviu — *SB;* Crețu Ion — *Rm. Vilcea;* Cusen Vasile — *BV;* Zacharides Werner — *SB;* Pană Pompilia — *BV;* Hedu Ioana — *SB;* Prună Leon — *B;* Manolache Anca — *B;* Șara Valeria — *Reghin, MS;* Căldăraru Mircea — *Bîrlad;* Șiman Gh. — *Sighetul Marmației, MM;* Bălteanu C-tin — *Craiova;* Truța Ioan — *Reghin, MS;* Damalan George — *Alexandria;* Vrînceanu Victor — *B;* Roșu Marin — *B;* Miruleț Elena — *B;* Bâtă Grigore — *Rădăuți, SV;* Jipa Octavian — *BR;* Bărboi Constantin — *Tg. Jiu;* Chești Ioana — *B;* Chești Paul — *B;* Moraru Silvia — *B;* Moraru Oprea — *B;* Dumitrescu Mircea — *B;* Stan Dumitru — *B;* Manta Constantin — *B;* Irimie Vasile — *Bistrița;* Bănică Gheorghe — *Pitești;* Ioan Russescu — *B;* Lavinia Russescu — *B;* Onea Vasile — *Mineciu Ungureni, PH;* Onea Ion — *Mineciu Ungureni, PH;* Bănică Marioara — *Pitești;* Tănase Marin — *Izvoarele, TR;* Tulea Gheorghe — *B;* Ionescu Teodor — *B;* Ionescu Nicolae — *Focșani;* Merdariu Ioan — *Buciumeni, DB;* Popa Iancu — *VS;* Amariei Adrian — *B;* Sorin Russescu — *B;* Florica Russescu — *B;* Radencovici Marian — *B;* Socaciu Ioan — *B;* Zainea Petru — *B;* Cercel Stanca — *B;* Nebunelea Nicolae — *B;* Lucia Țițeica — *B;* Ioan Ostafe — *B;* Crețu Ioana — *BR;* Breahnă Vera — *B;* Golgojan Nicolae — *Tg. Jiu;* Dinescu Aurel — *Puchenii Mari, PH;* Galea Iosif — *Oradea;* Pripoaie Maria — *Cîmpina;* Stan Gligor — *Tulcea;* Maria Manica — *B;* Tănăsescu Cornel — *Gărăgău, TR;* Popa Ioan — *HD;* Crețu Elena — *Rm. Vilcea;* Sterescu Emanoil — *Curtea de Argeș;* Ropcean Anca — *HD;* Manolache Gh. — *B;* Vlad Sineta — *Tîrgoviște;* Vlad Aron — *Tîrgoviște;* Doina Humă — *SB;* Crețu Teodor — *BR;* Vrânceanu Elisabeta — *B;* Teodorescu Ileana — *B;* Strat Nichifor — *SV;* Prahoveanu Maria — *Întorsura Buzăului, CV;* Ceascai Dumitru — *BV;* Toma Adam — *B;* Indus Cristian — *B;* Macrea Nicolae — *BV;* Gheorghe Nicolae — *BZ;* Slutu Victor — *Mediaș;* Căraba Eugen — *SM;* Pantalon Octavian — *IS;* Ponoran Călin — *Timișoara;* Găvruță Dumitru — *Oradea;* Brișcu Nicolae — *Oradea;* Roman Mariana — *Brad, HD;* Hristea Maria — *Tg. Neamț;* Grescenco Gh. — *AR;* Cimponeru Tamara — *Paniova, TM;* Zbârnea Grigore — *Călărași, IL;* Zbârnea Tiberiu — *Călărași, IL;* Ursuleanu Florentin — *BT;* Moisescu Alciona — *AR;* Petrescu Luminița — *Slănic, PH;* Dascălu George — *Ploiești;* Maria Welther — *B;* Popescu Adrian — *Craiova;* Vărșăndan Adrian — *AR;* Ciudin Eugen — *IS;* Bratu Zenovia — *Tg. Jiu;* Bratu Mihaela — *Tg. Jiu;* Ghimpășanu C-tin — *B;* Constantinescu Corina — *B;* Bălan Ioana — *B;* Bărboi Nicolae — *Tg. Jiu;* Rădulescu Aurica — *B;* Ciudin Jenița — *IS;* Mocanu Florin — *Bolintin Deal, IF;* Laiu Petre — *Ploiești;* Stoica Corneliu — *B;* Popa Georgeta — *B;* Ioan Raicu — *IS;* Sike Ludovic — *SM;* Bencze Attila — *SM;* Veronica Cocean — *Turda;* Moș Mihai — *Cluj-Napoca;* Dinu Necolai — *SV;* Popescu Mariana — *Ploiești;* Moldovan Vasile — *B;* Timofte Paul — *SB;* Verzescu Vanghele — *B;* Tudorache Aurică — *B;* Lucescu Ilie — *B;* Velev Costică — *B;* Mastan Ioan — *Bistrița;* Popescu Nicolae — *GL;* Lazăr Ion — *Marghita, BH;* Netila Vasile — *SM;* Nistor Coita — *Salonta, BH;* Gavriletea Iuliu — *Vașcău, BH;* Oprea Traian — *Timișoara;* Lăzărescu Elena — *Timișoara;* Maria Hagiu — *Ștefan cel Mare, AG.*

(Continuare în p. 63)

Poșta M I

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

SERGENTUL DE LA CALAFAT

Prof. VICTOR CHIRIȚĂ *din* Craiova, *ne semnalează în legătură cu articolul* La Calafat, prima jertfă, *din nr. 5/1976: 1) în localitate mai există și alte monumente consacrate războiului din 1877, 2) numele sergentului căzut ar fi, după alte surse, Constantin Popescu.*

Iată și răspunsul autorului, col. dr. Florian Tucă: „1) serialul *Cronici în piatră ale Independenței* nu își propune să prezinte decît unele din cele mai reprezentative monumente 1877; 2) numele sergentului Nicolae Popescu, ca primul ostaș român căzut în campania din 1877-78, figurează ca atare în Arhiva M.A.N., *Registrul Istoric* al Regimentului 1 artilerie, copie după manuscris p. 5".

PRECIZĂRI... ONOMASTICE

NICOLAE POPESCU *din* Slatina, jud. Olt, *ne trimite cîteva precizări în legătură cu unul din revoluționarii pașoptiști care au activat la Roșiorii de Vede, profesorul Vasile Urzescu, originar din Transilvania.* „În unele publicații însă numele său apare Urăescu, *ne scrie corespondentul nostru slătinean.* În anii 1851-1854, Vasile Urzescu a fost profesor la Școala «Ionașcu» din Slatina și biografia sa o întîlnim în lucrarea *Istoria orașului Slatina*, ed. II, 1909, alcătuită de G. Poboran, fostul director al scolii respective. În 1861, Urzescu apare menționat într-un raport ca autor al volumului *Silul epistolar*, folosit în perioada respectivă ca manual pentru clasa a IV-a în scolile județului Olt".

UN NAUFRAGIU ACUM 19 VEACURI

RALUCA VASILESCU *din* București, *ne scrie că văzînd serialul consacrat senzaționalelor explorări în lumea adîncurilor, transmis recent de Televiziunea Română, se întreabă dacă comandorul Jacques-Yves Cousteau își continuă activitatea și dacă a mai obținut unele rezultate în domeniul descoperirilor istorice.*

Din ultimele date pe care le deținem, în vara acestui an celebrul om de știință francez a condus o echipă de cercetători care au lucrat în zona arhipelagului elen. Aici Cousteau și colaboratorii săi au descoperit în apropierea Insulei Antikythera, în sudul Mării Egee, vestigiile unei vechi corăbii romane. Era probabil un vas de comerț, care naviga între Peninsula Italică și Grecia și care a naufragiat în sec. I e.n. În urma scufundărilor echipei Cousteau, au fost scoase la suprafață peste 100 obiecte meșteșugărești de epocă, între care numeroase bijuterii din aur, brațul unei statui din marmură, cîteva duzini de monezi, multe amfore mari și alte piese din ceramică.

HAIDUC SAU GRĂNICER?

L. LĂZĂRESCU *din* com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara, *ne scrie:* „În lucrarea *Sibiul și ținutul în lumina istoriei*, de A. Jipa-Dumitrescu și N. Nestor, la p. 209 apare o imagine cu explicația: «Țăran haiduc (sec. XVIII)». Nu știu din ce sursă a fost preluată fotografia, dar țăranul respectiv nu e haiduc, ci grănicer din fostul Regiment 1 român de graniță Orlat, cum este menționat, de altfel, și într-o gravură a lui Fr. Jaschke". *Spre edificare, corespondentul nostru ne trimite o copie a gravurii menționate*

DROUYN DE LHUYS

VELIMAR TEODORESCU *din* Iași, *ne solicită cîteva date biografice referitoare la Drouyn de Lhuys, ministrul de Externe francez în 1863, al cărui nume l-a întîlnit în nr. 7/1976 al revistei. Edmond Drouyn de Lhuys s-a născut la 19 noiembrie 1805 la Paris. După ce a făcut strălucite studii clasice a intrat în 1830 în diplomație. În 1848 a fost ales reprezentant în Constituantă și a devenit ministru de Externe în iunie 1849. În iulie 1852 a fost chemat din nou în fruntea aceluiași minister, pînă în mai 1855. A luat parte la conferințele de la Viena (1854-1855) pledînd zadarnic pentru o alianță franco-austriacă. Din august 1862 pînă în septembrie 1866 a deținut, pentru a patra oară, conducerea diplomației franceze. S-a stins din viață la 1 martie 1881.*

LEACUL SUPĂRĂRII

GH. TOTIR *din* Galați. ***Supărarea dv. provocată de p. 24, aliniatul ultim din articolul* Odiseea capului Viteazului, *publicat în* Magazin istoric, *din august 1976, putea fi evitată foarte simplu. Cum anume? Printr-o atentă lectură a pasajului respectiv, care sună așa: „Racla în care se păstrase [și nu *cum greșit ați citit dv.* se păstrează] craniul a rămas la Mănăstirea Dealu, fiind apoi...".***

„AICI A MURIT NELSON"

TEODOR ELEFTERESCU *din* București, *ne trimite, în completarea articolului,* Nelson înaintea bătăliei de la Trafalgar, *apărut în nr. 3/1976, cîteva note referitoare la viața și activitatea amiralului Nelson, din care reținem:* „La bătălia de la Trafalgar, au participat 40 000 oameni, îmbarcați pe 60 nave, cu 4 774 tunuri (2 148 engleze și 2 626 aliate). Au fost scoși din luptă 9 957 ostași (3 007 englezi și 6 950 aliați) morți, răniți, dispăruți. Flota aliată a pierdut 18 bastimente, în timp ce britanicii nu au pierdut nici o navă din cele 10 cît avea escadra lor. La lupte au luat parte șapte amirali: Nelson și Northeck (englezi); Villeneuve și Magon (francezi); Gravina, Cisneros și Alvina (spanioli). Vasul amiral *Victory*, pe care s-a aflat Nelson, este în prezent expus ca piesă de muzeu în portul Portshmuth. Pe puntea de comandă, sub o cunună de lauri, stă scris: «*Aici a murit Nelson*»".

HANUL DE LÎNGĂ GALAȚI

Pensionara SOFIA T. STĂNESCU *din* Galați, *ne comunică în completarea articolului* Frații Bacalbașa, *publicat în nr. 2/1976:* „În urmă cu mulți ani, tatăl meu îmi povestea că, pe la sfîrșitul secolului trecut, poposea adeseori la un han care se numea «Bacalbașa». Există vreo legătură între numele hanului și cel al cunoscuților militanți prezentați în revista dv.?".

Într-adevăr, la sfîrșitul sec. XIX, pe teritoriul comunei Tulucești, la cca. 12 km de Galați, unde drumul se bifurca către Bîrlad și Cuca, exista un vechi han (sau raloș) numit Bacalbașa, după numele proprietarului moșiei. Nu știm însă ce legătură exista între acesta și familia fraților Ion, Costache și Anton Bacalbașa.

Poșta M I

IN MEMORIAM

IONEL MUSTĂȚEA *din* com. Prunaru, jud. Teleorman, *ne trimite o fotografie — pe care o reproducem alăturat — a monumentului ridicat în 1930 de Societatea „Cultul eroilor" în amintirea ostașilor din Regimentul 2 roșiori căzuți în primul război mondial.*

Pentru celelalte informații solicitate, vă sugerăm să vă adresați Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, din București.

★

În articolul Vînătorul de cerbi de la Șu-Ku-Tian, *publicat în numărul 10 al revistei noastre (p. 20), cititorii au rectificat, desigur, articolul hotărît din titulatura revistei citate* (La Chine). *În mod paradoxal, vina acestei incorecte transcrieri revine...corecturii.*

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reținut propunerile, sugestiile, completările și informațiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulțumim: MARCU ION, *din* Reșița; GH. NEAMȚU, com. Tismana, jud. Gorj; IOAN DRĂGAN, com. Tinca, jud. Bihor; CAROL LUPȘIASCA, *din* Reșița; MACH DEZIDERIU, *din* Cîmpia Turzii; *dr.* IOSIF LAZĂR, *medic primar chirurg*, Spitalul orășenesc Aiud, jud. Alba.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

IONEL MUSTĂȚEA, com. Prunaru, jud. Teleorman, *solicită: nr. 1-4/1972; oferă: nr. 5-8/1975.*

PETCU CONSTANTIN, str. Tîrnavei, nr. 7, Bloc A, ap. 13, Mediaș, *solicită: nr. 1-9/1967; 1-6, 9-12/1968; 1-3, 9/1969; oferă: nr. 1-3/1971; 1-3/1972; 4,8,12/1973; 9-11/1974; 7-9/1975.*

IONESCU CONSTANTIN str. Arh. Hîrjeu, nr. 25, București, tel. 61.46.51, *oferă colecția 1967-1975.*

COTESCU EUGENIA, str. Călărașilor, nr. 131 bis, București, *solicită: nr. 5,8/1967, 8/1974.*

EPURE VALERIA, str. Progresul, nr. 12, Drobeta-Turnu Severin, *solicită: nr. 1, 2, 3/1967; oferă: nr. 10/1968.*

MIHAELA CONSTANTINESCU, str. Drumul Murgului, nr. 36, Bloc 55 A, ap. 61, *solicită: nr. 1/1967; 4/1974; oferă: nr. 1-4, 6/1969; 7,8,12/1971; 1/1972; 12/1974.*

MIRONESCU PAUL, str. Baba Novac, nr. 16, Bloc 23, ap. 181, București, tel. 47.65.12, *solicită: nr. 7,8/1968; 7,8/1969; oferă: nr. 6,8/1967; 6/1969.*

ION CIOMAGA, Piața Victoriei, nr. 5, Bloc C-2, ap. 12, Bîrlad, *solicită: nr. 2,3/1976.*

GABRIEL TUVY, str. Pricopan, nr. 20, București, tel. 80.89.90, *solicită: nr. 8/1974; 2/1976.*

SUȘTIC VIOREL-LIVIU, str. Popa Lupu, nr. 41, Sighetul Marmației, jud. Maramureș, *solicită: nr. 1-4/1967; 5/1968; 5/1969; 2/1971; oferă: nr. 2/1972; 1/1973.*

VISCREANU EUGEN, B-dul 23 August, nr. 13, ap. 19, Timișoara, *oferă colecția completă.*

(Urmare din p. 61)

Ambruș Adriana — *Baia Mare;* Penu Gheorghe — *Buzias, TM;* Darlea Vasile — *Timișoara;* Teodorescu Romeo — *B;* Weber Georg — *SB;* Mathias Weber — *SB;* Brănișteanu Petre — *Craiova;* Iliescu Victoria — *B;* Anghel Constantin — *B;* Dănoiu Dan — *B;* Man Ioan — *Urziceni, IF;* Luca Elena — *Ploiești;* Băicioiu Gh. — *Craiova;* Grigoraș Iuliana — *B;* Carol Drozd — *Deva;* Teodorescu Vasile — *Turda;* Feraru Teofan — *B;* Strat Corneliu — *SV;* Strat Carmen — *SV;* Bochiș Dumitru — *Oradea;* Calinca Victor — *Turnu Măgurele;* Liviu Statache — *Tecuci;* Istrate Titus — *B;* Tacu Emil — *SM;* Lăzărescu Ioan — *Lugoj;* Pop Constantin — *Tîrgu Mureș;* Durdureanu Constantin — *Delești, VS;* Oprea Irina — *Potcoava, OT;* Oprea Ion — *Potcoava, OT;* Oprea Ioana — *Potcoava, OT;* Belmustață Mircea — *Beregsău Mare, TM;* Rențea Justian — *BR;* Morariu Pavel — *IS;* Zahiu Elena — *B;* Pînzaru Cornelia — *IS;* Jitescu Nicolae — *Stroești, VL;* Pop Terez Ana — *Tg. Mureș;* Ciupe Nicoleta — *Timișoara;* Drenciu Mihai — *B;* Stoi Maria — *Deva;* Pîrvan Mihail — *Glodeni, DB;* Gavrileteа Iuliu — *Vașcău, BH;* Dîrdîiac Gh. — *Boldu, BZ;* Dincă Constanța — *Timișoara;* Pop Iuliu — *Petroșani;* Nan Gh. — *Timișoara;* Mera Alexandru — *Reghin, MS;* Reteșan Ioan — *Luna, CJ;* Reteșan Doina — *Cîmpia Turzii, CJ;* Poenaru Ioan — *Petroșani;* Drăguț Ioan — *Bistrița;* Dumitrescu Mihnea — *B;* Ecaterina Avram — *B;* Lupescu Virgil — *Slatina;* Marina Gheorghe — *Sighetul Marmației, MM;* Nicoară Mircea — *GL;* Zălinescu Maria — *IS;* Saiduc Nela — *CT;* Lungu Elena — *Bucoveni, IF;* Mîndru Georgeta — *B;* Stoica Dumitru — *B;* Mandache Dragomira — *BZ;* Lecca Nădejdea — *Rm. Vîlcea;* Rădulescu Pătru — *Bătășani, VL;* Ionescu Theodor — *B;* Mandache Virgiliu — *Siliștea, BZ;* Florin Constantinescu — *B;* Roșu Marian — *B;* Nicoară Mircea — *GL;* Bujenița Zina — *GL;* Filimon Petre — *Drobeta-Tr. Severin;* Băbeanu Claudia — *Ploiești;* Trofin Ileana — *Ploiești;* Cososchi Mihai — *B;* Chiculiță Mirela — *GL;* Irimia Dan — *Mizil, PH;* Nicoară Marioara — *B;* Teodorescu Nicolae — *Oltenița, IF;* Lungu Costică — *GL;* Ionescu Lucia — *Ploiești;* Neagu Constantin — *Ploiești;* Lăutaru Vasile — *Timișoara;* Oprea Mircea — *B;* Viziteu Ilie — *Vatra Dornei, SV;* Nechita Constantina — *Pitești;* Petcu Nicolae — *B;* Scorțescu Dumitru — *Alba Iulia;* Cîrmaciu Veronica — *Gh.Gh.-Dej, BC;* Săndulescu Mihai — *CT;* Sivul Aurel — *B;* Mircea Crăciun — *Stegănești, AG;* Miron Delia — *Tg. Ocna;* Ioniță Alexandru — *B;* Ioan Petrescu — *IS;* Aruxandrei Gh. — *Sagna, NT;* Stăncioiu Eugen — *B;* Popa Ioan — *Remetea, BH;* Forika Carol — *Aiud, AB;* Pînzariu Eugen — *Siret, SV;* Borda Laurențiu — *Aiud, AB;* Deceanu Ioan — *Aiud, AB;* Mărgineanu Emilian — *Aiud, AB;* Călinescu Teofil — *Giurgiu, IF;* Dîrdîiac Marioara — *Boldu, BZ;* Ionescu Magda — *Mediaș, SB;* Iosub Simondy — *B;* Pop Ioan — *Zalău, SJ;* Taulescu Nicolae — *B;* Sandu Vasile — *Ploiești;* Șandu Florica — *Ploiești;* Gh. Cucu — *Ploiești;* Naghel Adrian — *B;* Petru Anta — *AR;* Apostol Vasile — *GL;* Talpeș Vasile — *VS;* Victor Lăcătușu — *Buziaș, TM;* Predescu Eugen — *Rm. Vîlcea;* Statnic Nistor — *Ucuriș, BH;* Căpitanu Ioan — *SB;* Petru Bran — *Cluj-Napoca;* Farcaș Ionel — *Felnac, AR;* Farcaș Elena — *Felnac, AR;* Covalschi D-tru — *Cîmpia Turzii, CJ;* Vernescu Lidia — *B;* Popovici Ioan — *IS;* Avramescu Vasile — *Rm. Vîlcea;* Stanciu Gheorghe — *Craiova;* Țăranu Octavian — *B;* Pîrvulescu Nicu — *IS;* Puicea Nicolae — *Drobeta Tr. Severin;* Leneschi Nicolae — *Gura Humorului, SV;* Kiss Ioan — *Harghita, BH;* Corneanu Rodica — *Cluj-Napoca;* Pâchirșan Nicolae — *Alba Iulia;* Strat Corneliu — *SV;* Lăzărescu Cătălin — *B;* Oprescu Ioana — *Boldu, BZ;* Ruța Steluța — *B;* Șerban Romeo — *B;* Ion Poștoacă — *BR;* Ghidarcia Lucia — *TL;* Anastase Cristina — *BV;* Cândea Gheorghe — *Ilia, HD;* Liliana Santei — *Ilia, HD;* Crișan Valeriu — *B;* Șuteu Mihai — *Cluj-Napoca;* Mocanu Vasile — *Fetești;* Dascălu George — *Ploiești;* Ruța Viorel — *B;* Boboc Luca — *Mărășești, VN;* Croitoru Virgil — *BC;* Bărbuță Cătălin — *Bolintin Vale, IF;* Coman Sofron — *Dobra, HD;* Rădulescu Doina — *Titu, DB;* Miron Ioan — *BC;* Popovici Gh. — *Ploiești;* Miron Gh. — *Sendriceni, BT;* Roșu Gheorghe — *SV.*

CONTENTS (Romanian history) A Notable Publication: **NICOLAE CEAUȘESCU, Selected Writings,** Volume VI, in Italian ... 2 ● **N. COPOIU** 1866, Documents regarding the Union ... 3 ● **A. RĂDULESCU** The 2,600-Year-Old History of Tomi ... 10 ● **S. IOSIPESCU** and **C. ANTON-MANEA** An Envoy of Louis XIV to Transylvania ... 12 ● **C. REZACHEVICI** Count d'Hauterive's **Memoir** on the Romanians (1787) ... 16 ● Interviews at the Second International Congress of Thracian Studies ... 19 ● **G. POENARU BORDEA** Thracian Populations and Tribes ... 22 ● **T. BREIER** 1906: The General Strike of the Workers of Timișoara... 23 ● **F. TUCĂ** Stone Chronicles of Independence ... 28 ● 1877: An Inhabitant of the Banat Writes from the Front ... 29 ● **M.D. VLAD** Șerban Cantacuzino (1678-1688) ...33 ● **P. CERNOVODEANU** A Map of High Steward Constantin Cantacuzino in Lord William Paget's Archives ... 37

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Un remarquable évènement d'édition: **NICOLAE CEAUȘESCU, Écrits choisis,** Tome VI, en italien ... 2 ● **N. COPOIU** 1866: Documents concernant l'Union ... 3 ● **A. RĂDULESCU** Les 26 siècles d'histoire de Tomis ... 10 ● **S. IOSIPESCU** et **C. ANTON-MANEA** Un ambassadeur de Louis XIV en Transylvanie ... 12 ● **C. REZACHEVICI** Le **Mémoire** du conte d'Hauterive sur les Roumains (1787) ... 16 ● Interviews au deuxième Congrès international de Thracologie ... 19 ● **G. POENARU BORDEA** Populations et tribus thraces ... 22 ● **T. BREIER** 1906: La grève générale des ouvriers de Timișoara ... 23 ● **F. TUCĂ** Chroniques en pierre de l'Indépendance ... 28 ● 1877: Un soldat du Banat écrit du front ... 29 ● **M.D. VLAD** Șerban Cantacuzino (1678-1688) ... 33 ● **P. CERNOVODEANU** Une carte de l'écuyer Constantin Cantacuzino dans l'archive de Lord William Paget ... 37

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Знаменательное издательское событие: **НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ, Избранные произведения,** 6-ой том, на итальянском языке ... 2 ● **Н. КОПОЮ** 1866: документы Воссоединения ... 3 ● **А. РЭДУЛЕСКУ** 26 веков истории Томиса ... 10 ● **С. ИОСИПЕСКУ, К. АНТОН-МАНЯ** Посланник Людовика 14 го в Трансильвании ... 12 ● **К. РЕЗАКЕВИЧ** Изложение графа д'Отрив про румынов (1787) ... 16 ● Второй международный Съезд по фракологии: несколько интервью ... 19 ● **Г. ПОЕНАРУ БОРДЯ** Фракийские племена ... 22 ● **Т. БРАЙЕР** 1906: генеральная забастовка рабочих в Тимишоаре ... 23 ● **Ф. ТУКЭ** Каменные летописи Независимости ... 28 ● 1877 — житель Баната пишет с фронта ... 29 ● **М.Д. ВЛАД** Шербан Кантакузино (1678-1688)...33 ● **П. ЧЕРНОВОДЯНУ** Карта стольника Константин Кантакузино в архиве лорда Уильяма Пэджет ... 37

INHALT (Rumänische Geschichte) Ein bemerkenswertes Verlagserreignis, **NICOLAE CEAUȘESCU, Auserwählte Schriften,** Band VI, in italienischer Sprache...2 ● **N. COPOIU** 1866, Dokumente der Vereinigung... 3 ● **A. RĂDULESCU** Jene 26 Jahrhunderte der Geschichte von Tomis ... 10 ● **S. IOSIPESCU, C. ANTON-MANEA** Ein Abgesandter Ludwigs des XIV. in Transsylvanien ... 12 ● **C. REZACHEVICI** Die Denkschrift des Grafen d'Hauterive über Rumänien (1787) ... 16 ● Interviews während des zweiten internationalen Thrakologiekongreßes ... 19 ● **G. POENARU BORDEA** Thrakische Volksstämme und Geschlechter...22 ● **T. BREIER** 1906: Generalstreik der Temesvarer Arbeiter ... 23 ● **F. TUCĂ** In Stein gemeisselte Chroniken des Unabhängigkeitskrieges ... 28 ● 1877: Ein Banatler schreibt von der Front ... 29 ● **M.D. VLAD** Șerban Cantacuzino (1678-1688) ... 33 ● **P. CERNOVODEANU** Eine Karte des Truchseßes Constantin Cantacuzino im Archiv des Lords William Paget ... 37

SUMARIO (Historia rumana) Un notable acontecimiento editorial: **NICOLAE CEAUȘESCU, Textos escogidos,** tom. VI, en lengua italiana ... 2 ● **N. COPOIU** 1866. Documentos de la Unidad ... 3 ● **A. RĂDULESCU** 26 siglos de historia de Tomis ... 10 ● **S. IOSIPESCU, C. ANTON-MANEA** Un mensajero de Ludovic XIV en Transilvania ... 12 ● **C. REZACHEVICI El Memorial** del conde d'Hauterive concerniente a los rumanos (1787) ... 16 ● Intervius en el segundo Congreso internacional de traciologia ... 19 ● **G. POENARU BORDEA** Linajes y tribus tracios ... 22 ● **T. BREIER** 1906: la huelga general de los obreros de Timișoara ... 23 ● **F. TUCĂ** Cronicas en piedra de la Independencia ... 28 ● 1877. Un hombre de Banat escribe en frente ... 29 ● **M.D. VLAD** Șerban Cantacuzino (1678-1688) ... 33 ● **P. CERNOVODEANU** Una carta del stolnico Constantin Cantacuzino en el archivo del lord William Paget ... 37

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada 13 decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : **Valeriu Buduru**
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

42 427